

Evaluatie justitiële interventies schoolverzuim

Evaluatie justitiële interventies schoolverzuim

Adviesbureau Van Montfoort
Woerden, april 2007

Drs. A. E. van Burik
Drs. E. R. Elderman
Drs. A. M. Persoon
Drs. E. A. Rutten

COLOFON

In opdracht van

Ministerie van Justitie (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

© 2007 WODC, Ministerie van Justitie. Auteursrecht voorbehouden.

Het rapport is te downloaden vanaf www.vanmontfoort.nl

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	7
Samenvatting.....	9
Summary	19
1 Inleiding.....	29
1.1 Aanleiding	29
1.2 Achtergrond	31
1.3 Cijfermatige gegevens	34
1.4 Leeswijzer	38
2 Opzet van het onderzoek	39
2.1 Onderzoeksvragen.....	39
2.2 De selectie van de te onderzoeken interventies.....	39
2.3 Het onderzoekskader.....	41
2.4 Uitwerking onderzoeksdesign empirisch onderzoek	43
2.4.1 Verzameling kwantitatieve gegevens	43
2.4.2 Verzameling aanvullende kwalitatieve gegevens.....	46
2.5 Beantwoording aanvullende onderzoeksvragen.....	46
3 Dataverzameling empirisch onderzoek.....	49
3.1 Inleiding.....	49
3.2 Kwantitatieve dataverzameling.....	49
3.3 Analyse knelpunten kwantitatieve dataverzameling	54
3.4 Aanvullende kwalitatieve dataverzameling effectmeting	57
4 Resultaten kwantitatieve analyse.....	59
4.1 Inleiding.....	59
4.2 Kenmerken onderzoeksgroep en interventie	59
4.3 Beantwoording vraag doeltreffendheid programma's.....	63
4.4 De ontwikkeling van het ongeoorloofd verzuim en de reacties op het verzuim.....	65
4.5 Conclusies	69
5 Resultaten interviews met deelnemers interventies.....	71
5.1 Inleiding.....	71
5.2 Resultaten interviews ROOS-jongeren.....	72
5.3 Resultaten interviews Basta-jongeren	74
5.4 Resultaten interviews jongeren die Jeugdreclassering kregen opgelegd	78
5.5 Resultaten interviews ouders die Ouders Present volgden.....	79
5.6 Samenvatting	81
6 Verantwoording en resultaten literatuurstudie	83
6.1 Inleiding.....	83
6.2 Verantwoording literatuuronderzoek.....	83
6.3 Ongeoorloofd schoolverzuim en gerelateerde factoren.....	85
6.4 Wat is bekend over de effectiviteit van een niet-justitiële aanpak van schoolverzuim?	86
6.4.1 Effectieve maatregelen bij schoolverzuim	86

6.4.2	Effectieve niet-justitiële programma's tegen schoolverzuim	87
6.5	Effectieve buitenlandse justitiële programma's tegen schoolverzuim	92
6.6	Samenvatting	97
7	Conclusies.....	101
Bijlage 1	Structuurschets Integrale Aanpak Schoolverzuim.....	105
Bijlage 2	What Works criteria	106
Bijlage 3	Grafische weergave verzuimpercentages per meting	107
Bijlage 4	Verantwoording jongereninterviews	109
Bijlage 5	Programmabeschrijving Halt bij schoolverzuim.....	112
Bijlage 6	Programmabeschrijving ROOS	119
Bijlage 7	Programmabeschrijving Basta.....	126
Bijlage 8	Programmabeschrijving Ouders Present.....	134
Bijlage 9	Programmabeschrijving Jeugdreclassering	141

Samenvatting

Ongeoorloofd schoolverzuim heeft de laatste jaren steeds meer maatschappelijke aandacht gekregen. Een effectieve aanpak van schoolverzuim is dan ook om verschillende redenen van belang. Veelvuldig schoolverzuim gaat vaak vooraf aan voortijdige schooluitval waardoor jongeren zonder startkwalificatie de school verlaten en zich op de arbeidsmarkt moeilijk kunnen handhaven. Spijbelen (en schoolverlaten) gaan ook vaak samen met persoonlijke problemen en ongunstige gezinsomstandigheden bij de jongeren zelf. Bovendien is ongeoorloofd schoolverzuim ook een strafbaar feit is.

Het ministerie van Justitie (WODC) heeft Adviesbureau Van Montfoort opdracht gegeven om na te gaan in hoeverre justitiële interventies, gericht op schoolverzuim, doeltreffend zijn. Het onderzoek werd uitgevoerd in de periode najaar 2005 - begin 2007 en heeft betrekking op: de Halt afdoening bij schoolverzuim, de leerstraffen ROOS², Basta en Ouders Present, en in beperkte mate de afdoening Jeugdreclassering, maatregel Hulp en Steun, opgelegd bij schoolverzuim. Ouders Present onderscheidt zich van de andere afdoeningen omdat dit programma niet opgelegd wordt aan de jongere maar aan de ouders van de spijbelende jongere.

Als een jongere met een geldige reden (zoals ziekte) wegblijft van school spreken we van geoorloofd verzuim. Wanneer een leerling zonder geldige reden wegblijft, spreken we van ongeoorloofd verzuim, relatief verzuim, of spijbelen. Van absoluut verzuim is sprake als een jongere niet is ingeschreven op een school.

Volgens de *Leerplichtwet 1969* is een school verplicht om ongeoorloofd schoolverzuim te melden bij de afdeling Leerplicht van een gemeente als een jongere tenminste drie opeenvolgende dagen verzuimt naar school te gaan, of als gedurende minimaal vier opeenvolgende weken meer dan een achtste van het aantal les- of praktijkuren wordt verzuimd.

Slechts een klein deel van het totaal aantal meldingen van ongeoorloofd schoolverzuim wordt justitieel afgehandeld. In 2005 kwamen er circa 40.000 meldingen van ongeoorloofd schoolverzuim binnen bij de afdeling Leerplicht. In datzelfde jaar werden circa 850 jongeren wegens schoolverzuim doorverwezen naar Halt. Circa 200 jongeren kregen de leerstraf ROOS opgelegd, ruim 100 jongeren de leerstraf Basta en circa 20 ouders (van spijbelende jongeren) de leerstraf Ouders Present. Het onderzoek betreft dus een type afdoening bij schoolverzuim, die relatief weinig voorkomt. De aantallen nemen de laatste jaren echter wel toe.

² Reactie Op Ongeoorloofd Schoolverzuim. Er zijn twee organisaties die een Leerstraf met de naam ROOS hebben ontwikkeld en uitvoeren, het Leger des Heils en B.I.G. (Bureau voor Individuele en Groepsgerichte hulp en dienstverlening). Alleen het programma ROOS van B.I.G. is in het onderzoek betrokken.

Op landelijk niveau³ is een structuurschets ontwikkeld voor een effectieve aanpak van schoolverzuim⁴. De ouders, de leerling, de school, de afdeling Leerplicht, de zorgstructuur rond of binnen de school en het justitieel casusoverleg jeugd (JCO) zijn de belangrijkste partijen binnen de vereiste integrale aanpak.

De onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen dienden beantwoord te worden.

- Voldoen de justitiële programma's aan de 'What Works' criteria, met name wat betreft de theoretische onderbouwing?
- In hoeverre zijn justitiële interventies die gericht zijn op het terugdringen van schoolverzuim in het onderwijs doeltreffend zodat landelijke uitbreiding op gefundeerde wijze kan plaatsvinden?
- Wat is het bestaansrecht van justitiële programma's bij schoolverzuim en wat voegen ze toe aan de bestaande niet-justitiële programma's?
- Wat is bekend over de effectiviteit van niet-justitiële aanpakken bij schoolverzuim?
- Zijn er voorbeelden van buitenlandse aanpakken waarvan de effectiviteit wetenschappelijk is vastgesteld?

De verschillende vragen worden achtereenvolgend beantwoord.

Voldoen de onderzochte programma's aan de 'What Works' criteria?

Een erkenningscommissie ingesteld door het ministerie van Justitie, toetst alle justitiële gedragsinterventies aan de zogenaamde 'What Works' criteria (zie bijlage 2). Dit zijn criteria waarvan op basis van meta-analyse van effectstudies gericht op het voorkomen van recidive, is vastgesteld dat ze bijdragen aan de effectiviteit van interventies. Interventies die positief zijn beoordeeld door de erkenningcommissie kunnen als veelbelovend worden beschouwd. Instellingen moesten vóór 1 mei 2006 hun programma's zelf beschrijven volgens de 'What Works' criteria en indienen bij de landelijke erkenningscommissie. Beantwoording van de onderzoeksvraag naar de 'What Works' criteria is daarom gekoppeld aan de initiatieven die de instellingen zelf in dit kader dienden te ondernemen.

Gezien de moeite die instellingen blijken te hebben om hun programma's te beschrijven en erkend te krijgen heeft de erkenningscommissie de gestelde termijn van 1 mei 2006 laten vallen. Dat betekende voor de door ons onderzochte interventies dat van geen van deze interventies bekend is of ze als veelbelovend bestempeld kunnen worden. Alleen ROOS is ingediend bij de erkenningscommissie en als matig beoordeeld. Vervolgens is de programmabeschrijving van ROOS bijgesteld en opnieuw ingediend. Een tweede beoordeling is nog niet bekend.

³ Te weten: De Directie Justitieel Jeugdbeleid (DJJ) van het ministerie van Justitie, het ministerie van OCW en het Parket-Generaal.

⁴ Integrale Aanpak Schoolverzuim; Eindrapportage werkconferentiecyclus; Rotterdam, Het Portaal, 2007 (pagina 12).

Alle programma's zijn wel basaal beschreven (trede 1)⁵ maar kunnen niet bestempeld worden als veelbelovend (trede 2). Er is dus niet vastgesteld dat de programma's een theoretische onderbouwing (veranderingsmodel) hebben waarmee aannemelijk wordt gemaakt dat de gekozen aanpak werkt bij de beoogde doelgroep.

Voor ons onderzoek betekent dit dat we de doeltreffendheid van programma's hebben gemeten waarvan niet is vastgesteld dat ze veelbelovend zijn. Dergelijke programma's worden vaak te veel bepaald door de persoonlijke invulling van een trainer of organisatie en te weinig door een vastliggende en gedeelde manier van werken gebaseerd op een theoretisch model. Bovendien is ons tijdens de uitvoering van het onderzoek gebleken dat ook de basale beschrijving van de programma's (trede 1) te wensen overlaat. De doelgroep van het programma is vaak niet helder omschreven en het programma dat op de onderzochte locatie wordt uitgevoerd, is niet vastgelegd of komt slechts gedeeltelijk overeen met de algemene beschrijving van het betreffende programma. De betekenis en reikwijdte van ons onderzoek naar de doeltreffendheid van de onderzochte interventies is dan ook beperkt. De resultaten van het onderzoek naar de doeltreffendheid zijn alleen van toepassing op 'de aanpak in de betreffende regio/gemeente'. Dat neemt niet weg dat de resultaten van het empirisch onderzoek wel richting geven aan zowel de uitvoerende organisaties als ook de beleidsmakers over hoe verder te gaan met de interventies.

Zijn de onderzochte justitiële interventies doeltreffend?

De hoofdvraag van het onderzoek is beantwoord door na te gaan in hoeverre de programma's erin slagen hun doelstelling, voorkomen van verder ongeoorloofd schoolverzuim, te behalen. Jongeren moeten weer voldoen aan de leerplicht: gaan weer naar school of volgen een vervangend programma dat aan de eisen van leerplicht voldoet. Of de programma's daarin slagen is nagegaan door op vijf verschillende momenten te meten of de programmadeelnemers al dan niet ongeoorloofd afwezig zijn op de school/onderwijsinstelling of de instelling/het project met een leerplichtvervangende status. De aan/afwezigheid op school wordt steeds gemeten over een periode van een week.

- Meetmoment 1 betreft de week zes maanden voor de start van de interventie.
- Meetmoment 2 betreft de week twee maanden voor de start van de interventie.
- Meetmoment 3 betreft de week voorafgaand aan de start van de interventie.
- Meetmoment 4 is betreft de week twee maanden na afloop van de interventie.
- Meetmoment 5 is betreft de week zes maanden na afloop van de interventie.

Aanvullend op het kwantitatieve empirische onderzoek zijn kwalitatieve interviews gehouden met de trainer/cursusleider van elk onderzocht programma en met jongeren die het programma volgen of hebben gevolgd.

⁵ De treden verwijzen naar de zogenaamde effectiviteitsladder van Veerman. Deze ladder geeft een bepaalde volgorde in treden/voorwaarden aan. Hoe hoger de trede des te meer bewezen is dat een programma effectief is.

Het onderzoek is uitgevoerd in de volgende regio's/gemeenten.

- De Halt afdoening is onderzocht bij Halt West Brabant.
- De leerstraf ROOS is onderzocht bij ROOS Den Bosch en ROOS Haarlem.
- De leerstraf Basta is onderzocht in Rotterdam. Basta wordt hier uitgevoerd door STEK⁶.
- Ouders Present is onderzocht in Amsterdam; uitvoerder in Amsterdam is het Leger des Heils.
- De Jeugdreclassering (opgelegd naar aanleiding van schoolverzuim) is onderzocht in Rotterdam⁷.

Om met voldoende power statistisch significante uitspraken te kunnen doen, wordt in het algemeen als vuistregel gehanteerd dat een groepsgrootte van minimaal 25 noodzakelijk is⁸. De eisen gesteld aan onze dataverzameling waren hoog: van elke jongere dienden we een complete set data te verkrijgen van 5 meetmomenten terwijl scholen niet altijd een goede verzuimregistratie bijhouden en de doelgroep van matige en hardnekkige verzuimers nogal eens van school wisselt en daardoor moeilijk is te volgen.

Voor Halt, ROOS en Ouders Present is het (nagenoeg) gelukt om voor een voldoende aantal jongeren een complete set van verzuimgegevens te achterhalen. Slechts enkele jongeren bleken ook na veel spuurwerk niet traceerbaar. Sommige scholen waren overgegaan op een ander registratiesysteem (waardoor gegevens niet waren bewaard) of bleken hun verzuimgegevens na afloop van elk schooljaar te wissen. Een complete set van verzuimgegevens werd achterhaald voor 23 Halt jongeren, 22 ROOS jongeren en 26 kinderen waarvan de ouders Ouders Present volgden. De gegevensverzameling voor Basta is voortijdig gestopt toen bleek dat we voor ongeveer de helft van deze jongeren geen complete set van verzuimgegevens konden achterhalen. De belemmeringen waar we tegenaan liepen lagen vooral bij de scholen die aangaven de gevraagde verzuimgegevens niet te kunnen of niet te willen leveren. Daarnaast hebben de Basta jongeren ook vaker dan de jongeren van de andere programma's complexe problemen waardoor ze niet meer te traceren waren, vrijgesteld waren van leerplicht of bijvoorbeeld in de gevangenis zaten. Ook dit belemmerde de gegevensverzameling bij de Basta jongeren.

Vooraf dienen enkele kanttekeningen geplaatst te worden bij de resultaten van de analyse.

- De kwaliteit van de verzamelde verzuimgegevens laat soms te wensen over. Gemiddeld genomen was circa 85% van de verzuimgegevens op een meetmoment afkomstig uit een geautomatiseerd registratiesysteem. De overige 15% kwam uit diverse bronnen zoals: het klassenboek, het dossier van een jongere, 'uit het hoofd' of 'op basis van een beredeneerde aanname'. Ook de als minder betrouwbaar ingeschatte gegevens zijn, mits onderbouwd, in de effectmeting meegenomen.

⁶ Een jeugdzorgorganisatie

⁷ Bij de Jeugdreclassering Rotterdam zijn alleen de kwalitatieve interviews met jeugdreclasserders en jongeren afgenomen. Het kwantitatieve onderzoeksdeel is hier niet uitgevoerd.

⁸ Baarda D.B. en M.P.M. de Goede; Basisboek Methode en Technieken, 1998 (pagina 130).

- Vooral voor Halt speelt een rol dat sommige scholen te laat komen wel als ongeoorloofd verzuim vastleggen in hun registratie en andere scholen niet. Het werkelijk ongeoorloofd verzuim van de Halt-jongeren ligt op alle meetmomenten vermoedelijk hoger dan de cijfers aangegeven.
- Scholen leggen niet altijd vast of zij het verzuim van een leerling als geoorloofd of ongeoorloofd beschouwen. Bovendien is gebleken dat onder het geoorloofd verzuim ook ongeoorloofd verzuim schuilgaat. Een deel van het ongeoorloofd verzuim is dus verborgen gebleven.
- Bij ROOS en bij Ouders Present zijn ook jongeren in de analyse betrokken die de interventie niet hebben afgemaakt. Bij Ouders Present gaat het om 7 kinderen van ouders die de interventie niet afmaakten (27%), bij ROOS om 3 jongeren (14%).
- Bij Ouders Present meten we een indirect effect omdat de jongeren niet direct beïnvloed worden om minder te spijbelen maar alleen indirect door versterking van de opvoedingsvaardigheden van de ouders. Bovendien kregen sommige jongeren waarvan de ouders Ouders Present kregen opgelegd, zelf ook een interventie opgelegd (veelal Jeugdreclassering).
- De effectmeting van ROOS heeft betrekking op Den Bosch en Haarlem. Deze regio's blijken te verschillen in het aantal uur dat ROOS wordt opgelegd. In Haarlem gaat het om 25 uur en in Den Bosch om 40 uur.

Er zijn gepaarde t-toetsen uitgevoerd voor de drie afzonderlijke interventies. Deze t-toetsen geven het verschil weer tussen het gemiddelde verzuim vóór de interventie en het verzuim na de interventie op respectievelijk meetmoment 4 en meetmoment 5. Geen van de interventies blijkt een significant effect te hebben op het verzuim. De grote spreiding in verzuimpercentages gekoppeld aan de kleine aantallen maken een t-toets minder betrouwbaar. De ontwikkelingen in de verzuimpercentages vóór en na de interventie zijn daarom ook beschrijvend weergegeven. De resultaten laten zien dat de programma's wel incidenteel maar niet systematisch helpen om het verzuim tegen te gaan. De beperkte verzuimgegevens van Basta wijzen in dezelfde richting. De beschrijvende analyse levert voor ROOS de beste resultaten op. Vaak gaat het bij deze jongeren om een afname van het verzuim op langere termijn (6 maanden na de interventie). Wellicht is dit positieve resultaat mede toe te schrijven aan de begeleiding van de Jeugdreclassering die na afloop van ROOS nog enige tijd doorloopt.

De resultaten van de aanvullende interviews met de jongeren bevestigen het algemene beeld. Slechts enkele jongeren geven concreet aan dat de interventie een positief effect heeft gehad op het spijbelen. Eerder onderzoek en cijfers van bijvoorbeeld de afdeling Leerplicht geven een rooskleuriger beeld van de effecten van de interventies. Vaak wordt echter niet aangegeven hoe deze resultaten zijn verkregen of gaat het slechts om een momentopname direct na de afronding van de interventie.

Uit de interviews (n=19) komt een beeld naar voren van de doelgroepen van ROOS, Basta en Jeugdreclassering⁹. Het gaat vaak om jongeren met meerdere problemen op verschillende gebieden zoals (licht) psychiatrische problemen, gezinsproblemen en gedragsproblemen. Bij de geïnterviewde jongeren ontbreken benodigde sociale vaardigheden, steun uit de omgeving om de problemen aan te pakken en toezicht van de scholen op de aanwezigheid. Vaak hebben jongeren het om verschillende redenen ook niet naar hun zin op school. De indruk is dat de problemen licht beginnen en steeds groter worden. Uiteindelijk raakt een jongere als het ware 'verstrikt' in de problemen en kan hij of zij er niet meer op eigen kracht uitkomen. Het spijbelen heeft dan al dusdanige vormen aangenomen dat het niet meer eenvoudig is op te lossen. Ouders weten vaak niet dat hun kinderen spijbelen en worden hier te laat over geïnformeerd. De school staat in de ogen van de jongeren vaak onverschillig ten opzichte van het feit dat een jongere spijbelt. Werkzame onderdelen van alle interventies zijn: de individuele aandacht voor de jongere, het actief meedenken over problemen, de vertrouwensrelatie tussen trainer en jongere bij de individuele interventies (ROOS en Jeugdreclassering) en de positieve, veilige omgeving bij de groepsinterventie (Basta), kortom de (soms forse) steun in de rug die de jongeren krijgen. De interventies worden dan ook door de overgrote meerderheid van de deelnemers als positief ervaren. Een beperking is, zoals de jongeren zelf ook aangeven, dat de situatie op school niet verandert door het volgen van de interventie.

Tijdens het achterhalen van de verzuimgegevens hebben we ook inzicht gekregen in de bestaande aanpak van schoolverzuim. We noemen enkele knelpunten. Bij de doelgroepen van ROOS, Basta en Ouders Present gaat relatief verzuim vaak over in absoluut verzuim. Bijna de helft van alle in de effectmeting betrokken jongeren had op minstens één meetmoment 100% verzuim. De aanpak van beide problemen blijkt vaak niet op elkaar te zijn afgestemd. Leerplichtambtenaren meldden ons bij herhaling dat jongeren die thuis zitten en dus niet meer naar schoolgaan ook bij hen uit beeld verdwijnen. Het betreft dan met name niet meer leerplichtige jongeren. Het is voor Leerplicht ook niet duidelijk of het RMC¹⁰ bemoeienis heeft met deze jongeren. Verder blijken registratiegegevens van de school en Leerplicht vaak niet met elkaar overeen te komen met als gevolg dat een jongere enige tijd uit beeld lijkt te zijn bij de instanties. Sommige jongeren zijn al (veel) eerder uitgeschreven bij een school dan bij Leerplicht is geregistreerd. Andere jongeren zijn volgens Leerplicht op een bepaalde school ingeschreven maar blijken daar nooit te zijn geweest hetgeen niet gemeld is bij Leerplicht. Veel scholen weten niet te melden waar een jongere is ingeschreven als hij/zij bij hen is uitgeschreven terwijl zij wettelijk een jongere niet mogen uitschrijven als hij/zij niet is aangemeld bij een andere school. Het komt ook voor dat jongeren soms al een half jaar niet meer naar school gaan terwijl de school hen niet officieel heeft uitgeschreven.

⁹ Er zijn geen interviews afgenomen met de Halt-jongeren.

¹⁰ Het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt Voortijdig Schoolverlaters (RMC) is een regionale samenwerking tussen overheden, scholen en instellingen werkzaam op het terrein van arbeidsvoorziening, onderwijs, justitie, jeugdhulpverlening en welzijn. Het doel van deze samenwerking is jongeren te behoeden voor het voortijdig stoppen met school en ze te stimuleren de juiste kwalificatie voor de arbeidsmarkt te behalen.

Formeel is er dan nog geen sprake van absoluut verzuim, in de praktijk is dat echter wel het geval. Deze en andere knelpunten die uit het onderzoek naar voren komen vragen om maatregelen teneinde de aanpak van schoolverzuim effectiever te maken.

Wat is het bestaansrecht en de toegevoegde waarde van justitiële programma's bij schoolverzuim?
Het was de bedoeling om de vraag naar de meerwaarde van justitiële programma's (in vergelijking met niet-justitiële programma's) te beantwoorden door ervaringsdeskundigen aan het woord te laten komen. We hebben deze opzet losgelaten omdat er geen niet-justitiële programma's blijken te zijn specifiek voor spijbelaars.

Het onderzoek heeft indirect wel informatie opgeleverd over de ervaren meerwaarde van justitiële programma's. Genoemd zijn: de normstellende werking van een justitiële afdoening, de mogelijkheid om hulpverlening af te dwingen bij de rechter en het beter bereik van moeilijke doelgroepen door de verplichting van deelname aan de interventie.

Daar staat tegenover dat leerplichtambtenaren in principe meer effect verwachten van vrijwillige voorlichting en ondersteuning. De interviews met de deelnemers aan de door ons onderzochte interventies laten zien dat zij inderdaad vaak met tegenzin aan de interventie beginnen en verwachten dat het zwaar of streng zal zijn. Al snel blijkt het verplichtend karakter echter geen belemmering meer te zijn om de interventie positief te waarderen. De cursusleiding van Ouders Present raadt daarom ook aan Ouders Present niet in vrijwillig kader te organiseren omdat dit geen meerwaarde biedt maar de doelgroep waarschijnlijk wel slechter wordt bereikt.

Wat is bekend over de effectiviteit van niet-justitiële aanpakken bij schoolverzuim en wat zijn voorbeelden van buitenlandse justitiële programma's tegen schoolverzuim?

Om zoveel mogelijk effect te sorteren dienen interventies zich op oorzakelijke factoren te richten die het schoolverzuim veroorzaken. Uit de uitgevoerde literatuurstudie komt naar voren dat het om uiteenlopende factoren gaat. Deze hebben te maken met de jongere zelf, het gezin, de school en de maatschappij. Bij de jongere zelf dragen onvoldoende sociale en cognitieve vaardigheden, gezondheidsproblemen, leerstoornissen en emotionele stoornissen bij aan ongeoorloofd schoolverzuim. Op gezinsniveau worden structurele factoren zoals sociaal economische status, opvoedkundige vaardigheden van de ouders, sociale steun van de familie, verwaarlozing en kindermishandeling genoemd in verband met ongeoorloofd schoolverzuim. Als schoolkarakteristieken die van belang zijn worden genoemd: de band met de leerkracht (steunende leerkrachten stimuleren schoolbezoek) en de bredere schoolcontext (veilige scholen, met meer aandacht voor verzuimbeleid en met hoge verwachtingen van leerlingen hebben doorgaans een lager percentage schoolverzuim). Als factoren voor de maatschappij worden genoemd: de aanwezigheid van delinquente leeftijdsgenoten en problematische relaties met peers.

Op basis van Nederlandse literatuur zijn effectieve preventieve *maatregelen* tegen schoolverzuim geïnventariseerd. In de eerste plaats kunnen laagdrempelige preventieve maatregelen genomen worden zoals het lesrooster efficiënt inrichten en de jongere aanspreken op het spijbelgedrag.

De Onderwijsraad onderstreept het belang van een goede band tussen school en leerling, aantrekkelijkheid van onderwijs en goede begeleiding van de leerlingen. Tevens geeft ze een overzicht van concrete maatregelen die volgens onderzoek effectief zijn bij schoolverzuim. Deze maatregelen kunnen worden gezien als belangrijke ingrediënten voor effectieve interventies. Het gaat om de volgende maatregelen:

- Achtergronden van het schoolverzuim analyseren en de aanpak hierop afstemmen.
- Ouders vanaf het begin van de interventie betrekken bij het tegengaan van schoolverzuim
- Duidelijke sancties stellen en deze ook daadwerkelijk toepassen, waarbij gewerkt wordt met straffen en belonen.
- Hardnekkige spijbelaars voortdurend monitoren, bij voorkeur door dezelfde persoon (van school) in plaats van door wisselende personen.
- Vroegtijdig contact opnemen met de leerplichtambtenaar zodat zonodig gezamenlijk actie ondernomen kan worden.

Wanneer we kijken naar succesvolle *programma's* tegen spijbelen dan worden in de buitenlandse literatuur deels weer dezelfde succesvolle ingrediënten genoemd zoals: ouders vroegtijdig betrekken en verantwoordelijk houden voor het schoolverzuim, intensieve monitoring en het bieden van een continuüm van support en sancties die voor de jongere duidelijk verbonden zijn aan het spijbelgedrag. Aanvullende succesvolle kenmerken zijn: multidisciplinaire samenwerking tussen betrokken partijen, een meeromvattende flexibele maatwerkbenadering, concrete meetbare doelen voor uitvoering van het programma en prestaties van leerlingen, een goede registratie en voortdurende evaluatie en een goede mentor-leerling relatie. Met name de inzet van mentorprogramma's is de afgelopen decennia gegroeid in populariteit. Sommige programma's richten zich enkel op de relatie tussen mentor en jongere, bij andere programma's is de mentor-leerling relatie een van de componenten van een breder programma. Een aantal voorbeelden van effectieve niet-justitiële programma's (waaronder mentorprogramma's) is nader beschreven. Big Brothers Big Sisters of America is een succesvol en langlopend mentor programma. In het Mentoring and Tutoring Help programma wordt mentorschap gekoppeld aan een andere interventie. Het Chronic Truancy Initiative en het Truancy Arbitration Program werken met name systeemgericht en hechten grote waarde aan de betrokkenheid van de familie van de jongere bij de interventie. Het TL-schema en het SSTG-schema zijn ontwikkeld om schoolverzuim tegen te gaan via met name monitoring en verbetering van het management.

De vraag naar effectieve buitenlandse justitiële programma's tegen schoolverzuim heeft drie voorbeelden opgeleverd die nader zijn beschreven. In de eerste plaats is het Truant Recovery Program besproken, dat zich richt op een stevige samenwerking tussen school en lokale politie, die jongeren er meteen op aanspreekt als zij op schooltijden buiten rondlopen en ze in geval van spijbelen terugbrengt naar school. Een voorbeeld van een effectieve systeemgerichte interventie in het gezin, als onderdeel van een bredere interventie is het Truancy Diversion Program. Tenslotte wordt een beschrijving gegeven van Project START, waarin men profiteert van een goed afgestemde samenwerking tussen de school, de gemeenschap en justitie.

Gezien de onderling van elkaar verschillende subdoelgroepen van de interventies is moeilijk aan te geven welke interventie het beste werkt. De keuze dient bij voorkeur afgestemd te worden op de subdoelgroep en diens specifieke spijbelomstandigheden. Wel wordt duidelijk dat bepaalde elementen in veel van de studies terugkomen, ook in de studies die positieve effecten sorteerden maar niet nader zijn beschreven. Het gaat voor een belangrijk deel om de reeds eerder genoemde succesvolle factoren zoals: een goede monitoring en snel ingrijpen via het adequaat en snel hanteren van registratiesystemen en maatregelen; intensieve en goed op elkaar afgestemde niet-vrijblijvende samenwerking tussen gezin, school, de gemeenschap en politie/justitie en begeleiding van de jongere middels een persoonlijk mentorschap.

De belangrijkste conclusies van het onderzoek luiden als volgt.

1. De onderzochte justitiële interventies blijken onvoldoende te helpen om het spijbelen van leerlingen tegen te gaan. Dat wil niet zeggen dat de interventies niet zinvol zijn en geen effecten teweeg brengen. ROOS, Basta en Ouders Present en Jeugdreclassering hebben een bredere doelstelling dan het tegengaan van ongeoorloofd schoolverzuim. Zij richten zich ook op het ondersteunen van de jongeren en de ouders bij respectievelijk het opgroeien en opvoeden. De voortijdige uitval uit de onderzochte programma's is beperkt en de geïnterviewde deelnemers zijn positief over deelname aan het programma.
2. Wanneer we de programmabeschrijvingen en de resultaten van het literatuuronderzoek naast elkaar leggen, dan kan verklaard worden waarom de onderzochte interventies niet werken. De werkzame elementen voor een effectieve interventie tegen schoolverzuim zijn namelijk maar in heel beperkte mate aanwezig in de onderzochte interventies. Zo richten de interventies zich voornamelijk op één 'factor' namelijk de jongere zelf en is er geen sprake van een intensieve of elkaar afgestemde samenwerking tussen gezin, school, gemeenschap en politie/justitie. Ook is er vaak al jaren sprake van verzuim zonder dat er eerder vanuit de preventieve subketen en vanuit de subketen 'hulpverlening' (effectieve) interventies zijn ingezet.
3. De effectiviteit van de justitiële interventies hangt in sterke mate af van de vraag of de juiste aanpak gerealiseerd is in de twee voorgaande subketens. Alleen onder deze voorwaarde wordt voorkomen dat de justitiële programma's het schoolverzuim van jongeren moeten aanpakken als het eigenlijk al te laat is. Doorontwikkeling van de bestaande justitiële interventies en ontwikkeling van nieuwe justitiële interventies dient daarom onder centrale regie te gebeuren. Centraal beleid moet er tevens voor zorgen dat de justitiële interventies goed op elkaar aansluiten wat betreft doelgroepomschrijving en zwaarte van de interventie. De doorontwikkeling en ontwikkeling van nieuwe interventies moet gebeuren op basis van de werkzame elementen die uit het literatuuronderzoek naar voren komen.

Summary

In recent years public awareness concerning unauthorized absence from school has been on the increase. An effective way of combating unauthorized absence is important for several reasons. Frequent truancy often precedes early school dropout. This results in young people leaving school without qualifications and having difficulty holding their own in the job market. Additionally, truancy (and dropping out of school) often goes hand in hand with personal problems and unfavorable circumstances within the family. Above all, unauthorized absence from school is a criminal act.

The ministry of Justice (WODC) has appointed Van Montfoort Advice Bureau to look into whether judicial interventions aimed at unauthorized absence are effective. The research was carried out between the Fall of 2005 and early 2007 and encompassed the following interventions: Halt intervention for unauthorized absence from school, the ROOS¹¹ intervention, Basta, and Parents Present, and to a limited degree the Youth Probation intervention Help and Support, implemented in cases of unauthorized absence. Parents Present distinguishes itself from the other interventions in that it is not meant for the youth, but for the parents of the truant youth.

If a youth has a valid reason (such as illness) for his or her absence we speak of authorized absence. If there is no valid reason, we speak of unauthorized absence, irregular attendance, or truancy. Non-attendance means that a youth is not registered at any school.

In accordance with the *Compulsory Education act 1969* a school is obliged to report unauthorized absence to the Education department of the local authority if a youth has been absent from school for at least three consecutive days, or has missed more than an eighth of the school hours for a period of at least four consecutive weeks.

Out of the total number of reported cases of unauthorized absence from school relatively few are resolved judicially. In 2005 the Education department received approximately 40,000 reports of truancy. In the same year about 850 youths were referred to Halt as a result of truancy. Around 200 youths took part in the ROOS intervention, over 100 youths took part in the Basta intervention and approximately 20 parents (of truant youths) took part in the Parents Present intervention.

Consequently, the study concerns a type of intervention for unauthorized absence from school that is relatively rare. However, the numbers are increasing.

On a national level¹² an outline has been developed of an effective approach to combat unauthorized school absence¹³. The parent, the pupil, the school, the Education department, the

¹¹ Reaction to Unauthorized Absence from School. There are two organizations that developed and implemented an intervention with the name ROOS, the Salvation Army and B.I.G. (Bureau for aid and services aimed Individuals and Groups). Only the ROOS program run by B.I.G. was involved in the study.

¹² i.e.: The Judicial Youth Policy Department (DJJ) at the ministry of Justice, the ministry of OCW and the General Office of the Prosecution Service.

¹³ Integrale Aanpak Schoolverzuim; Eindrapportage werkconferentiecycclus; Rotterdam, Het Portaal, 2007 (page 12).

system of care in and around the school and the judicial commission for youth cases (JCO) are the most important parties within the obligatory integral approach.

The research questions

The following research questions needed to be answered.

- Do the judicial programs meet the 'What Works' criteria, especially with regard to their theoretical validation?
- Are judicial interventions aimed at reducing unauthorized absence from schools sufficiently effective for there to be enough grounds to extend them for national use?
- Can the existence of judicial interventions be justified and what is their added value over the existing non-judicial programs?
- What is known about the efficacy of non-judicial ways of dealing with unauthorized absence from school?
- Are there examples of foreign approaches for which the efficacy has been scientifically proved?

The various questions are answered consecutively.

Do the programs in the study meet the 'What Works' criteria?

The ministry of Justice has appointed an Accreditation panel to assess all judicial behavioral interventions on the basis of the so-called 'What Works' criteria (see appendix 2). These are criteria distilled from meta-analyses of effect studies aimed at the prevention of relapses and they have been found to increase the efficacy of interventions. Interventions that have had a positive evaluation from the Accreditation panel can be considered to show potential. The institutions were required to describe their programs on the basis of the 'What Works' criteria and hand the descriptions in to the national Accreditation panel before May 1 2006. The answer to the research question concerning the 'What Works' criteria is therefore linked to the initiatives the institutions were required to take themselves.

After it became apparent that the institutions were having considerable difficulty describing their programs and getting them recognized, the Accreditation panel dropped the May 1 2006 deadline. This means that none of the interventions we studied have been found to show potential yet. Only ROOS was submitted to the commission and this intervention was found to be mediocre. Following this the ROOS program description was revised and resubmitted. The second evaluation is not available yet.

There is a general description for all programs (step 1)¹⁴ but the programs cannot be said to show potential (step 2). In other words, it is not clear if the programs are theoretically sound (model of change) or consequently if it is plausible that a particular intervention would work for the target group.

¹⁴ The steps refer to the Veerman's so-called efficacy ladder. This ladder represents steps/conditions in a particular order. The higher the step, the more proof there is that a program is effective.

The implication for our research is that we have measured the efficacy of programs for which it has not been established that they show potential. Such programs are often shaped too much by the personal experience of a trainer or organization and too little by a predetermined and common way of working based on a theoretical model. Moreover, while carrying out our research it became apparent that the general descriptions of the programs (step 1) are also flawed. Often the description of the target group is unclear and the program carried out at the location in question is not fixed or only partly ties in with the general description of the program under consideration. Consequently, the meaning and depth of our research is limited. The results of the research into the efficacy only apply to 'the approach in that particular region'. However, the results of the empirical research do offer guidance to the organizations carrying out the interventions and also to the developers of the programs on how to proceed with the interventions.

Are the investigated judicial interventions effective?

The main research question can be answered by exploring to what degree the programs succeed in reaching their goal, that is to say preventing further unauthorized absence from school. The youths need to start meeting the requirements in the Compulsory Education act again: they must either return to school or they must follow an alternative program that meets the requirements stipulated in the act. Whether the programs managed this was investigated by taking five measurements of the attendance at the school/educational institution or the alternative program. Each time the measurement of the attendance covered one week.

- Measurement 1 comprised the week six months prior to the start of the intervention.
- Measurement 2 comprised the week two months prior to the start of the intervention.
- Measurement 3 comprised the week preceding the start of the intervention.
- Measurement 4 comprised the week two months after the intervention ended.
- Measurement 5 comprised the week six months after the intervention ended.

In addition to the quantitative empirical research, qualitative interviews were held with the trainer/instructor of each program under investigation, and with the youths who took part or are taking part in the program.

The research was carried out in the following regions.

- The Halt intervention was examined at Halt West Brabant.
- The ROOS intervention was examined at ROOS Den Bosch and ROOS Haarlem.
- The Basta intervention was examined in Rotterdam. Here Basta is carried out by STEK¹⁵.
- Parents Present was examined in Amsterdam; in Amsterdam the Salvation Army is responsible for the program.
- The Youth Probation intervention (imposed on account of unauthorized absence from school) was examined in Rotterdam¹⁶.

¹⁵ A youth organization.

Generally the rule of thumb is that the population should be at least 25 to give statistical statements enough power¹⁷. The requirements for our data collection were strict: for each youth we needed a complete set of data for five measurements, whereas the attendance records kept by schools are not always complete. Also the irregular and non-attending members of the target group are apt to change schools and are therefore difficult to follow.

For Halt, ROOS and Parents Present it was (almost) possible to get a large enough number of complete sets of attendance records. Only a few youths turned out to be untraceable in spite of extensive detective work. Some schools had switched to a different system of registration (resulting in a loss of data) or were found to delete their attendance records at the end of every school year. A complete set of attendance records were collected for 23 Halt youths, 22 ROOS youths and 26 children of parents taking part in Parents Present. The data collection for Basta was brought to a halt when it became clear that complete sets of records were retrievable for only about half of the youths. The difficulties we ran into were mainly related to schools informing us they were unable or unwilling to supply us with a complete set of attendance records. In addition the Basta youths often have problems that are more complex than the youths in the other programs, and as a consequence they were either untraceable, exempt from the Compulsory Education act or they were for instance in prison. This further impeded the data collection for the Basta youths.

Prior to giving results of the analysis, some critical remarks are necessary.

- The quality of the accumulated attendance records is not perfect. On average approximately 85% of the records originated from an automated registration system. The remaining 15% came from various sources: the class logbook, the youth's file, 'memory' or 'a reasoned estimate'. The data considered to be less reliable were also included in the analysis, so long as there was sufficient support to do so.
- The Halt results in particular were affected by the fact that some schools register being late as unauthorized absence and other schools do not. In reality the level of unauthorized absence is most probably higher for the Halt youths in all measurements.
- Schools do not always register whether they consider the absence of a pupil to be authorized or not. Moreover, it became apparent that authorized absence concealed some unauthorized absence. Hence, part of the unauthorized absence has remained hidden.
- The analysis of the ROOS and Parents Present interventions includes some youths who did not complete the program. The analysis of Parents Present included seven children whose parents did not complete the intervention (27%) and for ROOS there were three youths (14%).
- Parents Present concerns an indirect effect, because the youths are not directly influenced to reduce their truancy, but only indirectly via their parents through improvements in their

¹⁶ At Youth Probation Rotterdam only the qualitative interviews with the official and the youths were carried out. The quantitative part of the study was not carried out.

¹⁷ Baarda D.B. and M.P.M. de Goede; Basisboek Methode en Technieken, 1998 (page 130).

parenting skills. Additionally some of the youths with parents in the Parents Present program were themselves required to take part in an intervention (typically Youth Probation).

- The effect of the ROOS intervention was measured in Den Bosch and Haarlem. It emerged that these regions differ with regard to the number of hours that ROOS is implemented. In Haarlem the program comprises 25 hours and in Den Bosch it comprises 40 hours.

Paired t-tests were carried out for the three respective interventions. These t-tests reflect the difference between the average attendance before the intervention and the attendance after the intervention at respectively measurement 4 and measurement 5. None of the interventions showed a significant effect on truancy. The sizeable spread of the attendance percentages coupled with the small population size diminished the reliability of the t-tests. Therefore, the portrayal of the developments in the attendance percentages before and after the intervention is only descriptive. The results show that the programs help to reduce truancy incidentally but not systematically. The limited attendance records for Basta point in the same direction. The descriptive analysis for ROOS produces the best results. Often the unauthorized absence drops for these youths in the long term (six months after the intervention). It is possible that this positive result is partly due to the Youth Probation supervision that continues for a while after the ROOS intervention has finished. The results of the additional interviews with the youths confirm the general picture. Only a few youths stated in concrete terms that the intervention had a positive effect on their truancy. Earlier research and data from for example the Education department paint a rosier picture of the effects of the interventions. However, it is often not stated how these results were obtained or the results consist of only one measurement directly after the intervention.

The interviews (n=19) generate a picture of the groups targeted by ROOS, Basta and Youth Probation¹⁸. The youths often have multiple problems in different areas, such as (light) psychiatric problems, family issues and behavioral problems. The interviewed youths lack necessary social skills, support from the people around them to tackle the problems and supervision by the school concerning their attendance. Often youths are not happy at school for several reasons. The impression is that the problems start off light and intensify over time. Eventually the youth gets 'swamped' by the problems and becomes unable to sort them out alone. By then the truancy problems have grown so large, that there is no easy way to resolve them. Parents often do not know that their children are playing truant and they are not informed until it is too late. In the eyes of the youths the school often seems to have an indifferent attitude with regard to truancy. Effective elements of all the interventions are: the individual attention for the youth, actively thinking along with the youth for a solution to the problems, the degree of trust in the relationship between the trainer and the youth during individual interventions (ROOS and Youth Probation) and the positive, safe environment during the group intervention (Basta), in short the (sometimes quite powerful) support that the youths receive. Consequently, taking part in the interventions is a positive

¹⁸ No interviews were carried out with the Halt youths.

experience for the large majority of the participants. A limitation, as stated by the youths themselves, is that the situation at the school does not change as a result of the intervention.

While retrieving the attendance records we also gained insight into the current way truancy is dealt with. We mention a few complications. In the ROOS, Basta and Parents Present target groups, irregular attendance often develops into non-attendance. Almost half of the youths involved in the effect measurement showed 100% non-attendance in at least one of the measurements. How both problems are dealt with is not always regulated properly. Education officials repeatedly inform us that they lose track of youths who stay home and therefore no longer attend school. This mainly concerns youths exempt from the Compulsory Education act. It is not clear for the Education department whether the RMC¹⁹ is involved with these youths. Furthermore, the school records and the records kept by the Education department often do not tie in with each other and consequently youths can be lost track of for a while. The records at the Education department show some youths to be registered at a school (far) longer than is actually the case. The department records show other youths to be registered at a particular school, but they turn out never to have been there and the department is not informed of this. Many schools do not know where youths no longer enrolled at their school are registered, although they are legally bound to keep them registered until they are enrolled at another school. There are cases where youths have been absent from school for half a year without being officially removed from the register. This means that this is officially not a case of non attendance, but in practice it is. These and other complications found during the study require measures to increase the efficacy of the way truancy is combated.

What is the added value of judicial programs concerning unauthorized absence?

Initially the aim was to answer whether the judicial programs had added value (in comparison with non-judicial programs) by interviewing people who have benefit of experience. We let this approach go when it emerged that there are no non-judicial programs aimed specifically at truants.

The research did indirectly deliver information about the perceived added value of judicial programs. In this light we mention: the normative value of judicial involvement, the option of obtaining additional help for the youth via the courts and the fact that difficult target groups are easier to reach due to the compulsory nature of the intervention. In contrast, the education officials expect more from voluntary sessions and support. The interviews with the participants do in fact show that they start with the intervention reluctantly and expect it to be of a demanding or strict nature. But soon the compulsory nature turns out not to impede a positive evaluation of the course. For this reason the Parents Present organizers advise against carrying out Parents Present on a voluntary basis, as doing so has no added value and the target group would probably be reached less successfully.

¹⁹ The regional office for reporting and coordinating cases of early school dropout (RMC) concerns regional cooperation between authorities, schools and institutions active in the areas of employment, education, justice, youth care and wellbeing. The goal of this cooperation is to prevent youths from leaving school early and to stimulate them to obtain the right qualifications for the job market.

What is known about the efficacy of the non-judicial approach to unauthorized absence and what examples are there of foreign judicial programs aimed at combating truancy?

To get the most effect, interventions need to focus on the underlying factors that cause unauthorized absence. Theory shows there to be various contributory factors related to the youth, the family, the school and the community. Contributory factors related to the youth are limited social and cognitive skills, health problems, learning difficulties and emotional difficulties. In relation to the family, structural factors such as socioeconomic status, parenting skills, social support from the family, neglect and child abuse are considered to be causally related to truancy. Influential school characteristics are said to be: the relationship with the teacher (supportive teachers encourage school attendance) and the broader school context (safe schools, that pay more attention to attendance problems and have high expectations of the pupils, generally have a higher rate of attendance). Societal factors mentioned are: the presence of delinquent peers and problematic relationships with peers.

On the basis of the Dutch literature, the effective preventative *measures* against unauthorized absence have been cataloged. In the first place, measures can be taken that are easy to apply, such as implementing efficient timetables and speaking to the youth about the truant behavior. The Education Council emphasizes the importance of a good relationship between the school and the pupil, the appeal of education and the quality of the supervision that the pupils receive. Additionally the Council has supplied an overview of concrete measures that research has shown to be effective in combating truancy. These measures can be considered as important ingredients for effective interventions. The measures comprise:

- Analysis of the factors underlying the truancy and an approach based this analysis.
- Immediate involvement of the parents in countering the truancy.
- Clear sanctions that are followed up consistently and make use of punishments and rewards.
- Continuous monitoring of persistent truants, preferably by the same person (from the school) and not by different people.
- Timely involvement of the education official in order that joint action can be taken if necessary.

When we look at successful foreign *programs* focusing on truancy, the theory in part mentions the same successful ingredients, such as: involving parents early and holding them responsible for the unauthorized absence, systematic monitoring and a continuum of support and sanctions that are clearly linked to the youth's truant behavior. Additional successful characteristics are: multidisciplinary cooperation between the involved parties, a comprehensive and flexible tailor-made approach, concrete goals for the execution of the program and the performance of the pupils, accurate registration and continuous evaluation, and a good relationship between the mentor and the pupil. The implementation of mentor programs in particular has grown in popularity over recent decades. While some programs are aimed at only the relationship between the mentor and the youth, in other programs this relationship is a component in a wide-ranging program. A few examples of effective non-judicial programs (among others mentor programs) are highlighted. Big

Brothers Big Sisters of America is a successful and long-standing mentor program. In the Mentoring and Tutoring Help program mentoring is coupled with another intervention. The Chronic Truancy Initiative and the Truancy Arbitration Program are primarily system-oriented and attach a high value to involving the family of the youth in the intervention. The TL and SSTG schemes were developed to combat truancy predominantly via monitoring and via improving the management.

The call for effective foreign judicial programs for combating truancy resulted in the description of three examples. Firstly the Truant Recovery Program is discussed, which focuses on firm cooperation between the school and the local police, who immediately confront youths found roaming around outside during school hours and return them to school if they are playing truant. An example of an effective system-orientated intervention in the family, as part of a wide-ranging intervention, is the Truancy Diversion Program. Lastly a description is given of Project START, with the advantage of a well coordinated cooperation between the school, the community and the department of justice. Seeing the differences between the various groups targeted by the interventions, it is difficult to establish which intervention is most effective. The choice for an intervention should preferably be attuned to the specific circumstances of the subgroup targeted. It is apparent that certain elements crop up in many of the studies, also in the studies that sorted the effects but did not describe them any further. Most of the factors were mentioned to be successful earlier, such as: monitoring closely and acting quickly by making good use of registration systems and measures; intensive, well coordinated and compulsory cooperation between the family, the school, the community and the police/department of justice, and supervision of the youth by way of personal mentoring.

The most important conclusions of the study are as follows.

1. The judicial interventions that were researched are not effective enough to combat truancy in pupils. That does not mean that the interventions are not beneficial and do not have an effect. The goals of ROOS, Basta and Parents Present and Youth Probation are broader than just preventing unauthorized absence. They are also aimed at offering youths and parents support with respectively growing up and developing parenting skills. The dropout rate for these programs is low and in interviews the participants are positive about taking part in the program.
2. When the descriptions of the programs and the theory are put side by side an explanation can be found for why the interventions in this study did not work. The elements that are effective in an intervention against unauthorized absence are present to only a small extent in the analyzed interventions. For the most part the interventions are aimed at one 'factor', specifically the youth involved, and there is no intensive cooperation between the family, school, community and police/department of justice. Additionally, often years have already gone by without (effective) preventative interventions being implemented.
3. For a large part the efficacy of the judicial interventions depends on whether the right approach has been taken previously. Only meeting this requirement can ensure that the judicial programs do not have to tackle youth truancy when it is in fact too late. Therefore the improvement of the existing judicial interventions and the development of new judicial interventions should be

coordinated centrally. Central coordination should also ensure that the judicial interventions are compatible with each other with regard to the target group and how demanding they are. The improvement and development of new interventions should implement the elements the theory shows to be effective.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Ongeoorloofd schoolverzuim onder leerplichtige jongeren binnen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs heeft de laatste jaren steeds meer maatschappelijke aandacht gekregen. Deze toenemende aandacht komt onder andere voort uit het feit dat veelvuldig schoolverzuim vaak vooraf gaat aan voortijdige schooluitval waardoor jongeren zonder startkwalificatie de school verlaten en zich op de arbeidsmarkt moeilijk kunnen handhaven.

Een andere reden voor de maatschappelijke belangstelling is de relatie die vaak gelegd wordt tussen schoolverzuim en criminaliteit. Weerman en Van der Laan (2006)²⁰ concluderen in hun literatuurstudie naar het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit dat jongeren die meer dan incidenteel spijbelen inderdaad twee tot drie keer vaker een delict rapporteren dan jongeren die niet of nauwelijks spijbelen. Het gaat hier overigens vooral om lichtere delicten. Een oorzakelijk verband tussen spijbelen en criminaliteit is echter (nog) niet of nauwelijks aangetoond en zeker voor Nederland is er nog te weinig onderzoek gedaan naar het volgtijdelijk verband tussen spijbelen en delinquentie. Weerman en van der Laan stellen dat de extra aandacht voor schoolverzuim vanuit het beleid niettemin terecht is, niet alleen wegens de relatie met criminaliteit, maar met name omdat spijbelen (en schoolverlaten) vaak samengaan met persoonlijke problemen en ongunstige gezinsomstandigheden bij de jongeren zelf.

Bovendien moeten we niet vergeten dat ongeoorloofd schoolverzuim een strafbaar feit is.

De overheid heeft de afgelopen jaren op verschillende terreinen beleid ontwikkeld om het ongeoorloofd schoolverzuim tegen te gaan. Maatregelen waren onder andere gericht op het verbeteren van de verzuimregistraties van scholen, het versterken van de handhaving van de leerplicht (onder andere via pilotprojecten in het kader van Handhaven op Niveau) en het versterken van de ketensamenwerking tussen betrokken partijen (Leerplicht, Bureau Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, Politie, Openbaar Ministerie). Het ministerie van Justitie heeft ook gestimuleerd dat justitiële interventieprogramma's werden ontwikkeld. Dergelijke programma's zijn de afgelopen jaren op landelijk niveau aangeboden en geïmplementeerd. Verder zijn ook op regionaal of lokaal niveau, veelal op initiatief van organisaties in het veld, justitiële interventies ontwikkeld die lokaal of regionaal worden uitgevoerd.

²⁰ Weerman F.M. en P.H. van der Laan; Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit; in Justitiële Verkenningen, jaargang 32, nr. 6, 2006.

Onderzoeksbureau BBSO heeft in 2004 in opdracht van het ministerie van Justitie (WODC) een inventarisatie gemaakt van de bestaande justitiële interventies bij schoolverzuim (Boekhoorn en Speller, 2004)²¹. Met deze inventarisatie is in beeld gebracht (1) wat mogelijke witte vlekken zijn in het pakket van justitiële leerstraffen bij schoolverzuim en (2) wat bekend is over de effectiviteit van deze interventies. De onderzoekers van BBSO concluderen dat de bestaande justitiële interventies onvoldoende gespreid zijn over heel Nederland en dat er nauwelijks wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de resultaten en effecten van justitiële interventies bij schoolverzuim.

Het ministerie van Justitie (WODC) heeft in vervolg op het BBSO onderzoek, aan Adviesbureau Van Montfoort opdracht gegeven om na te gaan in hoeverre de justitiële interventies gericht op schoolverzuim, doeltreffend zijn. Het onderzoek dat door Adviesbureau Van Montfoort werd uitgevoerd heeft betrekking op: de Halt afdoening bij schoolverzuim, de leerstraffen: ROOS van B.I.G.²², Basta en Ouders Present, en in beperkte mate de afdoening Jeugdreclassering, Hulp en Steun (opgelegd bij schoolverzuim). Onderstaand volgt een summier beschrijving van de onderzochte interventies. Voor een uitgebreide beschrijving verwijzen we naar de bijlagen.

- *Halt* kan worden opgelegd aan matige verzuimers. Dit zijn jongeren die aan een of meer van de volgende criteria voldoen: (1) ten hoogste drie aaneengesloten dagen spijbelen²³, (2) In een periode van 4 weken meer dan 2,5 dag spijbelen of (3) meer dan twee maal per jaar als lichte spijbelaar zijn geregistreerd. De leerplichtambtenaar maakt proces-verbaal op en verwijst de jongere door naar Halt. Wanneer Halt positief wordt afgerond, wordt de zaak geseponeerd. De jongere krijgt dan geen justitiële aantekening.
- *ROOS* van B.I.G. is een leerstraf voor matige spijbelaars. De officier van justitie of de rechter oordeelt of de leerstraf, eventueel gecombineerd met andere straffen, zich verhoudt tot de ernst van het verzuim. *ROOS* van B.I.G. wordt opgelegd in combinatie met de maatregel Hulp en Steun van de Jeugdreclassering en bestaat uit een intake en maximaal 8 wekelijkse bijeenkomsten van anderhalf uur.
- *Basta* is een leerstraf, bedoeld voor hardnekkige spijbelaars. Hieronder wordt verstaan: Verzuim van meer dan zeven dagen achtereen of gedurende langere tijd elke week tenminste één dag of meerdere malen per kwartaal enkele dagen achtereen. *Basta* is een leerplichtvervangend dagprogramma van 60 uur en wordt tijdens een periode van drie weken verplicht volbracht. Aansluitend is een traject van maximaal 10 weken mogelijk met een 'leerplichtwaardige' status. Dit deel is weliswaar niet justitieel opgelegd maar wel verplicht in die zin dat jongeren die nog niet op een school zijn ingeschreven, het wel moeten volgen om aan hun leerplicht te voldoen.

²¹ Boekhoorn, P. en Speller, T. Interventies bij schoolverzuim: inventarisatie van justitiële maatregelen bij spijbelgedrag; BBSO, Nijmegen, 2004.

²² Reactie Op Ongeoorloofd Schoolverzuim. Er zijn twee Leerstraffen ROOS. Ook het Leger des Heils heeft een leerstraf met de naam ROOS ontwikkeld. Alleen het programma ROOS van B.I.G. is in het onderzoek betrokken

²³ Te laat komen is ook ongeoorloofd verzuim en wordt dus ook meegeteld.

- *Ouders Present* onderscheidt zich van de andere afdoeningen omdat dit programma niet opgelegd wordt aan de jongeren maar aan ouders van de spijbelende jongeren.
- De doelgroep van *Ouders Present* zijn ouders van hardnekkige schoolverzuimers in de leeftijd van 12 - 16 jaar. Het gaat om signaalverzuim. De aanpak richt zich op ouders die wegens opvoedingsonmacht het spijbelen op zijn beloop laten en niet ingaan op het aanbod vanuit school, leerplichtzaken en/of hulpverleningsinstanties om de problemen aan te pakken.
- De doelstelling van de begeleiding van de *Jeugdreclassering (maatregel Hulp en Steun)* is gericht op het voorkomen c.q. terugdringen van het delictgedrag. De doelgroep betreft jongeren van 12 tot 18 jaar die in contact zijn geweest met politie of justitie. Een lichte straf volstaat bij hen niet meer. Het gaat om jongeren die zonder ingrijpen waarschijnlijk verder in de criminaliteit zullen afglijden. Bovendien zijn er veel zorgen over de opvoeding en verdere ontwikkeling van deze jongeren. De *Jeugdreclassering* is daarom een intensieve aanpak die ook bij ernstig schoolverzuim kan worden opgelegd.

Het ministerie wil de resultaten van het onderzoek gebruiken om op gefundeerde wijze te kunnen besluiten over de landelijke uitbreiding van dit soort interventies.

Adviesbureau Van Montfoort heeft het onderzoek uitgevoerd in de periode najaar 2005 - begin 2007.

1.2 Achtergrond

Omschrijving begrippen

Schoolverzuim is in dit onderzoek gedefinieerd als elke afwezigheid van op een school ingeschreven leerlingen tijdens (een deel van) een normale schooldag. Schoolverzuim kan worden onderverdeeld in verschillende soorten²⁴. Van absoluut verzuim is sprake als een jongere niet is ingeschreven op een school. Als een jongere met een geldige reden (zoals ziekte) wegblijft van school spreken we van geoorloofd verzuim. Wanneer een leerling zonder geldige reden wegblijft, spreken we van ongeoorloofd verzuim, relatief verzuim, of spijbelen. Het is aan de school om te beoordelen of er sprake is van een geldige reden voor het verzuim.

Het ongeoorloofd verzuim wordt vervolgens weer naar twee soorten onderscheiden: luxe verzuim en signaal verzuim. Als een jongere langer vakantie houdt dan is toegestaan, spreken we van luxe verzuim. Verzuim dat voorkomt uit problemen gerelateerd aan de jongere, het gezinssysteem of de schoolomstandigheden wordt signaalverzuim genoemd.

Volgens de *Leerplichtwet 1969* is een school verplicht om ongeoorloofd schoolverzuim te melden bij de afdeling Leerplicht van de gemeente als een jongere tenminste drie opeenvolgende dagen verzuimt naar school te gaan, of als gedurende minimaal vier opeenvolgende weken meer dan een achtste van het aantal les- of praktijken wordt verzuimd.

²⁴ Deze staan beschreven in de "Aanwijzing strafrechtelijke aanpak schoolverzuim", zoals vastgesteld door het College van PG's d.d. 5 december 2005 (Staatscourant 2005, 203).

Luxe verzuim wordt veelal afgedaan met een geldboete opgelegd aan de ouders. Een Halt afdoening of leerstraf kan worden opgelegd wanneer gekozen wordt voor een justitiële afdoening van signaalverzuim. Het onderhavige rapport heeft dus vooral betrekking op signaalverzuim.

De verzuimketen

Op landelijk niveau²⁵ is een structuurschets ontwikkeld getiteld 'Integrale Aanpak Schoolverzuim' die laat zien hoe de verzuimketen eruit moet zien (bron: het Portaal, 2007²⁶). We geven de inhoud van deze structuurschets kort weer.

De aanpak van schoolverzuim is effectief wanneer deze integraal wordt aangepakt. Alle betrokken partijen moeten dus weten welke rol zij moeten vervullen en wat zij van de andere partijen kunnen en moeten verwachten. Een en ander moet in convenanten en protocollen worden vastgelegd.

De verzuimketen bestaat uit drie subketens die elk betrokken zijn in een ander stadium van het schoolverzuim. De afdeling Leerplicht van een gemeente dient in elke subketen een schakelrol te vervullen. De drie subketens zijn:

1. Preventie, signalering en aanpak beginnend schoolverzuim.
2. Hulpverlening bij signaalverzuim.
3. Inschakeling strafrecht.

De eerste subketen is verantwoordelijk voor preventie, signalering en aanpak van niet-substantieel verzuim. De school dient te zorgen voor een adequate registratie van schoolverzuim, een verzuimbeleid en een veilig schoolklimaat. Leerplicht moet erop toezien dat de school zijn verantwoordelijkheid neemt en zorgen voor een passende afhandeling van verzuimmeldingen. Wanneer blijkt dat verzuim wordt veroorzaakt door achterliggende oorzaken (de tweede subketen) dan moeten ouders en school dit bij Leerplicht melden. Leerplicht kan dan vervolgens Bureau Jeugdzorg inschakelen. Er dient te worden afgesproken wat wel en niet gemeld wordt aan het Openbaar Ministerie middels een proces-verbaal.

De derde en laatste subketen betreft de strafrechtelijke afdoening. Deze wijze van afdoening is aan de orde bij substantieel verzuim. Het opgemaakte proces-verbaal dient in een justitieel casusoverleg jeugd (JCO) te worden besproken. Binnen het JCO worden afspraken gemaakt over eventuele vervolgacties.

De integrale aanpak van schoolverzuim is nader ingevuld op basis van de uitkomsten van een aantal werkconferenties 'integrale aanpak schoolverzuim'. Het schematisch overzicht van de uitkomsten²⁷ (zie ook bijlage 1) laat onder andere zien dat ook de zorgstructuur binnen de school een belangrijke rol vervult binnen de integrale aanpak.

²⁵ Te weten: De Directie Justitieel Jeugdbeleid (DJJ) van het ministerie van Justitie, het ministerie van OCW en het Parket-Generaal.

²⁶ Integrale Aanpak Schoolverzuim; Eindrapportage werkconferentiecycclus; Rotterdam, Het Portaal, 2007 (pagina 12).

²⁷ Integrale Aanpak Schoolverzuim; Eindrapportage werkconferentiecycclus; Rotterdam, Het Portaal, 2007 (pagina 5).

Hoewel er veel lokale initiatieven in gang worden gezet loopt de aanpak van schoolverzuim in de praktijk nog sterk uiteen. Uit een onderzoek naar het functioneren van de JCO's (Poppel J.W.M.J. van e.a. 2005²⁸) blijkt dat Leerplicht nog slechts bij een minderheid van alle JCO's een vaste deelnemer is (te weten bij 20 van de 68 JCO's). Uit een onderzoek naar de handhaving van de leerplichtwet (Hissel e.a. 2006²⁹) blijkt dat de samenwerking met ketenpartners in de grotere gemeenten meer ontwikkeld is dan in de kleinere gemeenten. Via deze samenwerking wordt in de grotere gemeenten ook meer gebruik gemaakt van repressie dan in de kleine gemeenten. Uit datzelfde onderzoek komt meer in het algemeen naar voren dat de leerplichtambtenaren sanctioneren van schoolverzuim veelal als het uiterste middel beschouwen dat alleen wordt ingezet als andere werkwijzen geen vruchten afwerpen. De meeste leerplichtambtenaren zien de zorgtaak als de belangrijkste taak voor Leerplicht.

Het inschakelen van het strafrecht gebeurt verreweg het meest in de vier grote gemeenten. Zij waren in 2002 verantwoordelijk voor respectievelijk 22% van alle meldingen van signaalverzuim en 41% van alle processen-verbaal die wegens signaalverzuim werden opgelegd (BBSO rapport).

Knelpunten in de eerste subketen zijn met name: (1) scholen houden geen goede registratie bij van het verzuim en doen te weinig aan een adequaat verzuimbeleid of (2) scholen proberen vanuit een grote betrokkenheid juist eerst zelf het verzuim onder controle te krijgen. Dit laatste leidt tot onduidelijkheid over de verzuimsituatie, het niet benutten van de specifieke mogelijkheden van Leerplicht en rechtsongelijkheid. Uit het onderzoek van Regioplan blijkt dat 80% van de ondervraagde ambtenaren te maken krijgt met scholen die hun verzuim niet of te laat melden. Circa 20% heeft de ervaring dat scholen op de stoel van de leerplichtambtenaar gaan zitten.

Knelpunten in de tweede keten zijn bijvoorbeeld: (1) de achterliggende problematiek wordt onvoldoende onderkend en (2) de aanwezigheid van wachtlijsten bij Bureau Jeugdzorg. Zo blijkt na een jaar ervaring met een striktere aanpak van spijbelen in Den Haag dat 60% procent van de jongeren die af en toe spijbelen, verschillende problemen heeft. De school, de leerplichtambtenaar en de hulpverlenende instanties wisten daar in een kwart van de gevallen niets van (Bron: Algemeen Dagblad, 5 september 2006).

Knelpunten in de derde keten worden benoemd in het BBSO rapport. Deze betreffen onder andere (1) de geringe waardering van de justitiële interventies, (2) onvoldoende geografische spreiding van justitiële interventies en (3) het ontbreken van informatie over de effectiviteit van deze interventies.

²⁸ Poppel J.W.M.J. van, Pranger, R., Veenma, K.S., Bruinsma, M.Y., en P. Boekhoorn: Evaluatie Justitieel Casusoverleg Jeugd; IVA, Tilburg 2005.

²⁹ Hissel, S.C.E.M., Jansen M. en P. Krooneman; Handhaving Leerplichtwet en RMC-functie; Regioplan, Amsterdam 2006.

1.3 Cijfermatige gegevens

Aantal verzuimmeldingen en opgemaakte processen-verbaal

Het percentage bij Leerplicht geregistreerd schoolverzuim vertoont een stijgende lijn zo blijkt uit tabel 1.

Tabel 1: gemeld schoolverzuim: absoluut en relatief verzuim³⁰

Verzuim per schooljaar	Totaal	Absoluut verzuim	Signaalverzuim	Luxe verzuim
1999 – 2000	30.540	5.719	22.196	2.625
2000 – 2001	31.907	6.105	23.356	2.446
2001 – 2002	39.758	6.669	30.161	2.928
2002 – 2003	45.417	6.915	34.960	3.542
2003 – 2004	48.130	6.488	37.248	4.394
2004 – 2005	49.950	5.691	39.980	4.279

In vergelijking met het schooljaar 1999 - 2000 is het aantal meldingen van schoolverzuim in 2004 - 2005 met 63% gestegen. Daaruit kan echter niet geconcludeerd worden dat het schoolverzuim met meer dan de helft is toegenomen. Het is aannemelijk dat de toename van het aantal meldingen voor een deel of wellicht zelfs een groot deel kan moet worden toegeschreven aan het feit dat er meer aandacht is gekomen voor schoolverzuim. Hierdoor zijn scholen verzuim beter en eerder gaan registreren en mag verwacht worden dat ze ook vaker zijn gaan melden bij Leerplicht. Vanuit Leerplicht wordt ook vaker actief beleid ontwikkeld om scholen te stimuleren om verzuim eerder en consequenter te melden (zie onder andere jaarverslagen Leerplicht 2004 - 2005 gemeenten Rotterdam en Den Haag).

Slechts een klein deel van het aantal verzuimmeldingen wordt justitieel afgehandeld. Er bestaat wel een stijgende lijn in het aantal processen-verbaal dat naar aanleiding van verzuimmeldingen wordt opgemaakt. In het schooljaar 1999 - 2000 leidde 4,9% van het aantal meldingen van signaalverzuim tot een proces-verbaal. In het schooljaar 2003 - 2004 was dit percentage toegenomen tot 6,8%. Afgezet tegen het totaal aantal meldingen van signaalverzuim is het aantal zaken dat wordt afgedaan in de justitiële subketen echter nog steeds heel beperkt. In het schooljaar 2003 - 2004 ging het om 2533 processen-verbaal (op een totaal van 37.248 meldingen van signaalverzuim)³¹.

Mogelijk is er naast de toename van de justitiële afdoening in de kleinere gemeenten, in de grote(re) steden een nieuwe ontwikkeling gaande gericht op afname van het aantal processen-verbaal. In het schooljaar 2004 - 2005 is het aantal meldingen van schoolverzuim in Rotterdam licht gestegen (2%), het aantal processen-verbaal is echter met 35% gedaald in vergelijking met het schooljaar 2003 - 2004, terwijl Rotterdam wel nadrukkelijk kiest voor handhaven (Jaarverslag Leerplicht Rotterdam 2004 - 2005 pagina 67).

³⁰ Bron ministerie van OCW afdeling CFI.

³¹ Bron ministerie van OCW afdeling CFI.

De daling wordt verklaard door de toenemende aandacht voor een preventieve benadering. De leerplichtambtenaren werken meer outreachend: op scholen, in wijkteams en op deelgemeentelijk niveau. Hierdoor wordt sneller ingegrepen in probleemsituaties en blijft het verzuim vaker onder de wettelijke norm van 3 dagen³². Deze daling is nog te incidenteel om harde conclusies aan te verbinden maar het kan betekenen dat met de versterking van de eerste (preventieve) subketen de omvang van de derde justitiële subketen beperkt blijft of zelfs weer afneemt.

Soort en aantal justitiële interventies

De meest toegepaste justitiële interventies na opmaking proces-verbaal tegen jongeren/ en of ouders zijn³³:

- een Halt afdoening;
- een voorwaardelijk sepot waarbij Jeugdreclassering als voorwaarde wordt opgelegd;
- een geldboete (wordt vaak opgelegd aan ouders bij luxe verzuim);
- een taakstraf (leer of werkstraf) al dan niet in combinatie met Jeugdreclassering.

Het aantal Halt afdoeningen bij schoolverzuim is sinds 2001 aanzienlijk gestegen. In 2001 lag het aantal nog maar op 176; in 2003 werden 435 jongeren naar Halt doorverwezen wegens schoolverzuim. In 2004 nam het aantal doorverwijzingen verder toe naar 582 en in 2005 kwam het aantal doorverwijzingen uit op 858. In vergelijking met 2001 werden in 2005 dus bijna vijf keer zoveel jongeren doorverwezen naar Halt. In 2005 hadden Halt Haaglanden, Halt Brabant Centraal en Halt West-Brabant de meeste afdoeningen bij schoolverzuim³⁴.

In 2002 kregen 396 jongeren een taakstraf opgelegd wegens schoolverzuim. Hiermee werd eenderde van alle verzuimzaken (opgelegd aan minderjarigen) die strafrechtelijk vervolgd werden, afgedaan met een taakstraf. In absolute aantallen ging het in 2002 om: 227 werkstraffen 168 leerstraffen en 21 leer en werkstraffen (BBSO rapport, bron OM Data). In het kader van het onderhavige onderzoek zijn we met name geïnteresseerd in de leerstraffen. Uit de cijfers kan worden afgeleid dat slechts 14% van alle jongeren die strafrechtelijk vervolgd werden wegens schoolverzuim, een leerstraf opgelegd kregen. Het onderzoek betreft dus een type afdoening bij schoolverzuim, die relatief weinig voorkomt.

Het is om twee redenen lastig om cijfermatig inzicht te krijgen in de aard van de opgelegde leerstraffen dan wel de frequentie waarmee Jeugdreclassering (als bijzondere voorwaarde) wordt opgelegd bij schoolverzuim. De Raad voor de Kinderbescherming is verantwoordelijk voor de coördinatie van de taakstraffen maar legt in haar registratiesysteem niet (volledig) vast wat de aard en de aanleiding van de leerstraf was.

³² Relatief verzuim dat langer duurt dan 3 dagen of dan een achtste van de lestijd binnen vier weken dient de school wettelijk gezien te melden bij Leerplicht.

³³ Een gedetailleerde beschrijving van de justitiële afdoeningsmodaliteiten is te vinden in het BBSO rapport.

³⁴ Bron Halt Nederland.

Ook het Openbaar Ministerie en Leerplicht hebben geen geautomatiseerd systeem waaruit kan worden afgeleid hoe vaak welke leerstraf bij schoolverzuim werd opgelegd. Binnen Bureau Jeugdzorg/de Jeugdreclassering wordt niet vastgelegd naar aanleiding van welk feit/delict Jeugdreclassering (of ITB Criem) wordt opgelegd³⁵.

Een tweede reden die het verkrijgen van inzicht in de aantallen verder compliceert is gelegen in het feit dat de specifieke leerstraffen bij schoolverzuim niet alleen door landelijke aanbieders worden uitgevoerd. Er zijn ook nog twee andere constructies:

- Leerstraffen die weliswaar op landelijk niveau ontwikkeld zijn maar ook door regionale of lokale aanbieders worden uitgevoerd omdat ze niet 'opgehangen' zijn aan één landelijke organisatie.
- Leerstraffen die regionaal of lokaal zijn ontwikkeld en door regionale of lokale organisaties worden uitgevoerd.

Van deze beide soorten leerstraffen bestaat op landelijk niveau geen inhoudelijke of organisatorische coördinatie. Ook op het niveau van het arrondissement/het JCO wordt niet standaard geregistreerd welke leerstraf hoe vaak is opgelegd.

Feitelijk is men voor een overzicht van de aantallen en soort opgelegde leerstraffen op arrondissementaal niveau afhankelijk van tellingen die op basis van lokale initiatieven worden bijgehouden. De jaarverslagen van Leerplicht bieden relevante cijfers maar deze zijn onderling vaak lastig vergelijkbaar. Een volledig en betrouwbaar overzicht is hiermee niet te krijgen. Er kleeft nog een tweede inhoudelijk nadeel aan de leerstraffen die op landelijk niveau zijn ontwikkeld maar niet op landelijk niveau zijn geïmplementeerd. Het risico bestaat dat de inhoudelijke eenvormigheid van deze programma's verloren gaat door de regionale onderbrenging. Er kunnen verschillende regionale varianten van een programma ontstaan die elk afzonderlijk getoetst moeten worden op effectiviteit. Ook de mogelijkheid van landelijke kwaliteitsbewaking ontbreekt bij regionale implementatie.

De landelijke leerstraffen

Er zijn twee leerstraffen die door een landelijke organisatie zijn ontwikkeld en door diezelfde organisatie worden aangeboden. Beide leerstraffen hebben dezelfde naam: het programma ROOS ontwikkeld en uitgevoerd door B.I.G. en het programma ROOS ontwikkeld en uitgevoerd door het Leger des Heils. BBSO constateert in haar rapport (2004) dat het programma ROOS in 5 arrondissementen (10 gemeenten) wordt uitgevoerd en noemt voor de jaren 2001 - 2003 een gemiddeld aantal deelnemers van circa 70 per jaar³⁶.

Inmiddels is het aantal arrondissementen en deelnemers flink uitgebreid. In 2004 en 2005 werden de ROOS programma's uitgevoerd in 15 van de 19 arrondissementen.

³⁵ Zowel de Raad voor de Kinderbescherming als Leerplicht maakten melding van de invoering van een nieuw verbeterd registratiesysteem. Bij Leerplicht gaat het om een gefaseerde invoering. Deze start in 2008 en is naar verwachting in 2013 voltooid.

³⁶ BBSO maken geen onderscheid tussen de twee ROOS programma's.

De spreiding over de arrondissementen is echter nog onevenwichtig. Driekwart van de ROOS programma's werd opgelegd in vier arrondissementen (Amsterdam, Den Bosch, Haarlem en Zutphen).

In 2004 en 2005 is het aantal deelnemers gestegen naar gemiddeld 200 per jaar.

- 302 jongeren zijn in 2004 en 2005 gestart met ROOS van B.I.G (in 15 arrondissementen).
- 90 jongeren zijn in 2004 en 2005 gestart met ROOS van het Leger des Heils (in 2 arrondissementen).

De landelijk ontwikkelde en door diverse aanbieders uitgevoerde leerstraffen

Er zijn twee leerstraffen die met landelijke ondersteuning ontwikkeld zijn en door verschillende deels regionaal werkende organisaties worden aangeboden, te weten Basta en Ouders Present. Volgens BBSO wordt Basta in twee grote gemeenten aangeboden (Rotterdam en Den Haag³⁷) en in twee andere arrondissementen (nog eens 8 gemeenten). In Rotterdam en Den Haag gaat het om 32 tot 40 deelnemers per jaar. In de overige gemeenten om relatief kleine, wisselende aantallen. Op basis van onze inventarisatie binnen de verschillende arrondissementen hebben we de indruk gekregen dat de genoemde aantallen de laatste jaren weinig zijn veranderd. In Den Haag lag het aantal deelnemers in 2003 - 2004 op 40 en in 2004 - 2005 op 42.

In Rotterdam zijn in 2004 - 2005 in totaal 44 jongeren gestart met Basta³⁸. De eerste cijfers van Basta over 2006 laten echter een aanzienlijke toename zien van het aantal deelnemers aan Basta. Er zijn in dat jaar circa 72 jongeren voor Basta aangemeld en circa 62 jongeren met Basta gestart. Dat betekent een stijging van 50% in vergelijking met het jaar daarvoor.

Ouders Present werd ten tijde van het BBSO rapport door twee jeugdzorgaanbieders (in Breda en Rotterdam) uitgevoerd. In de periode 1999 - 2003 hebben in totaal 60 ouders de cursus gevolgd. Vanaf 2005 loopt Ouders Present alleen nog in Amsterdam. In 2005 volgden 13 ouders de cursus. In 2006 hebben 49 ouders de cursus gevolgd (zie ook bijlage 8).

De laatste tijd is er vanuit verschillende gemeenten belangstelling getoond om Ouders Present te gaan uitvoeren (niet alleen in justitieel kader maar ook in vrijwillig kader).

De regionaal ontwikkelde leerstraffen

Tenslotte zijn er programma's die regionaal ontwikkeld en aangeboden worden. Voorbeelden zijn: Training schoolverzuim (uitgevoerd door Jan Aarts-trainingen) en Terug naar school (uitgevoerd door KGW&S). Een overzicht van deze programma's ontbreekt. In het BBSO rapport worden ze niet genoemd.

³⁷ Door STEK (jeugdzorgaanbieder in Rotterdam) en het Leger des Heils (Dag- en Trainingscentrum Den Haag).

³⁸ Bronnen: jaarverslagen Leerplicht Den Haag en Rotterdam en telefonische inventarisatie in het veld.

Jeugdreclassering en ITB Criem

Er zijn niet of nauwelijks cijfers te achterhalen over het aantal keer dat ITB Criem en de maatregel Jeugdreclassering (zonder leerstraf als ROOS of Basta) werd opgelegd. Een handmatige telling in Rotterdam kwam uit op circa 40 jongeren per jaar.

Conclusie: De beschikbare cijfers over het aantal Halt afdoeningen en het aantal leerstraffen bij schoolverzuim laten een toename zien. Voor Halt en ROOS gaat het om een brede landelijke toename. Vooral het aantal Halt afdoeningen is de afgelopen jaren fors gestegen. Bij Basta en Ouders Present gaat het om een plaatselijke toename vanaf 2006. Over de ontwikkeling van het aantal keer dat Jeugdreclassering werd opgelegd kunnen geen uitspraken worden gedaan.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet beschreven. In hoofdstuk 3 volgt de verantwoording van de dataverzameling van het empirische onderzoeksdeel. In hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5 komen respectievelijk de kwantitatieve en de kwalitatieve resultaten van het empirische onderzoek aan de orde. Hoofdstuk 6 geeft een verantwoording en beschrijving van het literatuuronderzoek. Het rapport eindigt met een slothoofdstuk: conclusies (hoofdstuk 7). Alle in het onderzoek betrokken interventies staan beschreven in de bijlagen (bijlage 5 tot en met 9).

2 Opzet van het onderzoek

2.1 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van het onderzoek luidde als volgt:

1. In hoeverre zijn justitiële interventies die gericht zijn op het terugdringen van schoolverzuim in het onderwijs doeltreffend zodat landelijke uitbreiding op gefundeerde wijze kan plaatsvinden?

Aanvullende vragen van het onderzoek zijn:

2. Voldoen de justitiële programma's aan de 'What Works' criteria, met name wat betreft de theoretische onderbouwing?
3. Wat is het bestaansrecht van justitiële programma's bij schoolverzuim en wat voegen ze toe aan de bestaande niet-justitiële programma's?
4. Zijn er voorbeelden van buitenlandse aanpakken waarvan de effectiviteit wetenschappelijk is vastgesteld?
5. Wat is bekend over de effectiviteit van niet-justitiële aanpakken bij schoolverzuim?

De hoofdvraag is beantwoord door empirisch onderzoek. De aanvullende vragen 4 en 5 zijn beantwoord middels literatuuronderzoek. De wijze waarop de aanvullende vragen 2 en 3 zijn beantwoord wordt in de paragrafen 2.3 en 2.5 beschreven.

2.2 De selectie van de te onderzoeken interventies

In samenspraak met de begeleidingscommissie is een aantal selectiecriteria vastgesteld voor de interventies die middels empirisch onderzoek op hun doeltreffendheid zijn onderzocht.

- De interventies hebben bij voorkeur een programmatische aanpak.
- Ze zijn specifiek bedoeld voor de doelgroep schoolverzuimers.
- Er is voldoende differentiatie tussen de verschillende interventies.
- De interventies zijn op landelijk niveau ontwikkeld.
- Ze voldoen aan de criteria die voortkomen uit het design dat is ingezet om de doeltreffendheid van een interventie vast te stellen.

Het onderzoeksdesign houdt kort gezegd in dat van alle deelnemers aan een interventie op 5 meetmomenten wordt nagegaan of zij wel of niet ongeoorloofd verzuimen van school. Het eerste meetmoment ligt op 6 maanden voor de interventie, het laatste meetmoment op 6 maanden na de interventie. De totale meetperiode was dus 12 maanden + de tijdsduur van de interventie. De dataverzameling diende in een periode van 11 maanden te worden uitgevoerd (februari 2006 - december 2006). (Zie voor een verdere beschrijving van het onderzoeksdesign paragraaf 2.4).

Om het onderzoek praktisch uitvoerbaar te houden, voldoende respondenten binnen het onderzoek te krijgen en het onderzoek op tijd te kunnen afronden, zijn twee criteria geformuleerd voor de te onderzoeken interventies. Een eerste voorwaarde was een voldoende aantal deelnemers per interventie. De tweede voorwaarde was dat de interventie beperkt moest zijn in duur. Als criterium is een duur van maximaal 6 maanden aangehouden.

Op basis van de gestelde criteria zijn de volgende interventies in het onderzoek naar de doeltreffendheid (verder aangeduid als de effectmeting) betrokken.

- De Halt afdoening die bedoeld is voor matige verzuimers.
- De leerstraf ROOS, ontwikkeld en uitgevoerd door B.I.G. Deze leerstraf wordt opgelegd in combinatie met de Jeugdreclasseringsmaatregel Hulp en Steun en is bedoeld voor matige verzuimers.
- De leerstraf Basta voor hardnekkige verzuimers (uitgevoerd door STEK, jeugdzorgaanbieder).
- De leerstraf 'Ouders Present' voor ouders van hardnekkige verzuimers (uitgevoerd door het Leger des Heils).

Het aantal deelnemers van de leerstraf ROOS van B.I.G. is beduidend hoger dan het aantal deelnemers bij het programma ROOS van het Leger des Heils (zie paragraaf 1.3). Bovendien hebben beide programma's enige overeenkomst. Ze zijn gericht op dezelfde doelgroep. We hebben daarom alleen ROOS van B.I.G. in het onderzoek betrokken. De regionaal ontwikkelde interventies zijn wegens het criterium 'op landelijk niveau ontwikkeld' en de geschatte beperkte aantallen, niet betrokken in het onderzoek.

Zowel ITB Criem als Jeugdreclassering Hulp en Steun (verder aangeduid als Jeugdreclassering) kunnen worden opgelegd bij schoolverzuim. Deze beide maatregelen zijn echter niet specifiek gericht op de doelgroep verzuimers en hebben ook geen een min of meer vastliggend programma gericht op schoolverzuim. Een lastig gegeven zowel bij Jeugdreclassering als bij ITB Criem was ook dat geen cijfers bekend zijn over het aantal jongeren dat deze maatregelen krijgt opgelegd wegens schoolverzuim.

Een inventarisatie in het werkveld wekte wel de indruk dat met name Jeugdreclassering vaak wordt opgelegd bij schoolverzuim. Daarom is de maatregel Jeugdreclassering in eerste instantie wel opgenomen in het effectonderzoek. Al snel bleek echter dat Jeugdreclassering weliswaar een maximale duur heeft van 6 maanden maar in de praktijk vaak verlengd wordt en daardoor meestal voor minimaal een jaar wordt opgelegd. Vervolgens is alsnog besloten om deze maatregel buiten de effectmeting te houden. De maatregel Jeugdreclassering is wel meegenomen in de kwalitatieve dataverzameling (afname interviews) die als aanvulling op de kwantitatieve gegevens werd ingezet. De maatregel ITB Criem blijft in de onderzoeksopzet verder buiten beschouwing.

2.3 Het onderzoekskader

De vraag naar de doeltreffendheid van het programma (de hoofdvraag van het onderzoek) hebben we geplaatst binnen het kader dat door Veerman³⁹ is aangegeven en de effectiviteitsladder wordt genoemd.

- De eerste trede betreft de vraag of het programma duidelijk beschreven is, zodat duidelijk is voor welke cliënten de interventie bedoeld is, uit welke (behandel)activiteiten de interventie bestaat en welke doelen er nagestreefd worden? Als dat beschreven is, heeft het programma de *potentie om effectief te zijn*.
- De tweede trede betreft de vraag of duidelijk aangegeven is waarom de beschreven behandelmethod/programma werkt. De vraag is dus of de aanbieder van het programma op basis van een theorie over de oorzaken en de aanpak van de problematiek aannemelijk kan maken dat het programma tot het gewenste resultaat leidt. Als dat het geval is, is er sprake van een *veelbelovend programma*.
- De derde trede van de effectiviteitsladder is bereikt als aangetoond kan worden dat er resultaten geboekt worden met het programma. Maakt men het programma af? Zijn de cliënten tevreden? Worden de doelen bereikt? Zo ja, dan is er sprake van een *doeltreffend programma*.
- De vierde trap betreft *de werkzaamheid* van het programma, een predikaat dat een programma pas verdient als onomstotelijk vaststaat dat het resultaat ook uitsluitend aan het programma te danken is en niet aan andere invloeden. Om dat vast te stellen is vergelijking met een onafhankelijke controlegroep noodzakelijk.

De effectiviteitsladder geeft een bepaalde volgorde aan. Een onderzoek naar de doeltreffendheid van een programma dient bij voorkeur pas te worden gestart als aan de eerdere stappen of criteria is voldaan. In de eerste plaats moet het programma (doelgroep, activiteiten en doelen) duidelijk zijn beschreven. Er is dan vastgelegd wat gemeten wordt met een resultaatmeting. In de tweede plaats moet op basis van een onderliggende theorie over de oorzaken van een probleem en de wijze waarop de oorzaken worden aangepakt (het theoretisch veranderingsmodel) aannemelijk worden gemaakt dat een programma werkt. Een onderzoek naar de doeltreffendheid biedt vervolgens een bevestiging in de praktijk van de veronderstelde werking.

In het kader van het terugdringen van recidive is binnen het ministerie van Justitie een kwaliteits-traject uitgezet gericht op het verbeteren van justitiële programma's waaronder ook de leerstraffen. Een erkenningscommissie toetst alle justitiële gedragsinterventies aan de zogenaamde 'What Works' criteria (zie bijlage 2). Dit zijn criteria waarvan op basis van meta-analyse van effectstudies gericht op het voorkomen van recidive, is vastgesteld dat ze bijdragen aan de effectiviteit van interventies. Interventies die positief zijn beoordeeld door de erkenningcommissie kunnen als veelbelovend worden beschouwd.

³⁹ Zie hierover J.W. Veerman in Tijdschrift voor jeugdzorg, nr. 3/4 juni 2005, pag 168-169.

Instellingen moesten vóór 1 mei 2006 hun programma's zelf beschrijven volgens de 'What Works' criteria en indienen bij de landelijke erkenningscommissie. Deden zij dit niet dan zouden hun programma's op termijn niet meer gefinancierd worden. De vraag naar de veelbelovendheid van de justitiële interventies bij schoolverzuim is ook een vraag van het onderhavige onderzoek. Het lag voor de hand om beantwoording van deze onderzoeksvraag te koppelen aan initiatieven die de instellingen zelf dienden te ondernemen. De praktijk blijkt echter, zoals vaker, weerbarstiger dan gedacht. Gezien de moeite die instellingen hebben om hun programma's te beschrijven en erkend te krijgen heeft de erkenningscommissie de gestelde termijn van 1 mei 2006 laten vallen. Bij afsluiting van het onderhavige onderzoek was de stand van zaken ten aanzien van de in de effectmeting betrokken interventies als volgt (zie ook bijlage 5 tot en met 9 waarin de interventies nader worden beschreven).

- Halt Nederland heeft haar planning om een programmabeschrijving van de Halt spijbelafdoening bij de erkenningscommissie in te dienen los gelaten. De werkwijze van de verschillende Halt bureaus bleek te zeer uiteen te lopen voor een gezamenlijke programmabeschrijving en de bestaande werkwijze bood te weinig aanknopingspunten voor een theoretische onderbouwing. Het huidige programmabeschrijving zal worden doorontwikkeld en vervolgens landelijk worden geïmplementeerd.
- B.I.G. heeft ROOS reeds in 2005 ingediend bij de toenmalige programmacommissie. Het programma is toen als matig beoordeeld. B.I.G. heeft het commentaar van de programmacommissie verwerkt en haar bijgestelde programma opnieuw ingediend. Er is nog geen nieuwe beoordeling bekend van de erkenningscommissie.
- Basta en Ouders Present zijn niet ingediend bij de erkenningscommissie.

We moeten constateren dat aan de gewenste volgorde en voorwaarden niet is voldaan. Alle programma's zijn wel basaal beschreven (trede 1) maar kunnen niet bestempeld worden als veelbelovend (trede 2). Voor ons onderzoek betekent dit dat we de doeltreffendheid van programma's hebben gemeten waarvan niet is vastgesteld dat ze veelbelovend zijn. Dergelijke programma's worden vaak te veel bepaald door de persoonlijke invulling van een trainer of organisatie en te weinig door een vastliggende en gedeelde manier van werken gebaseerd op een theoretisch model. Bovendien is ons tijdens de uitvoering van het onderzoek gebleken dat ook de basale beschrijving van de programma's (trede 1) te wensen overlaat. De doelgroep van het programma is vaak niet helder omschreven en het programma dat op de onderzochte locatie wordt uitgevoerd, is niet vastgelegd of komt slechts gedeeltelijk overeen met de algemene beschrijving van het betreffende programma (zie bijlage 5 tot en met 9).

De betekenis en reikwijdte van ons onderzoek naar de doeltreffendheid van onderzochte interventies is dan ook beperkt. We hebben in een aantal geselecteerde gemeenten/regio's interventies onderzocht die nog niet goed zijn vastgelegd wat betreft doelgroep en programma en waarvan onduidelijk is of ze met methoden werken die effectief zijn gebleken en. De resultaten van het onderzoek naar de doeltreffendheid zijn alleen van toepassing op 'de aanpak in de betreffende regio/gemeente'.

Concreet: de resultaten van de effectmeting van Halt West-Brabant (de locatie waar het onderzoek naar de doeltreffendheid van de spijbelinterventie van Halt werd uitgevoerd) kunnen dus niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar dé spijbelinterventie van Halt. Datzelfde geldt ook voor ROOS, Basta en Ouders Present. Dat neemt niet weg dat de resultaten van het empirisch onderzoek wel richting geven aan zowel de uitvoerende organisaties als ook de beleidsmakers over hoe verder te gaan met de interventies.

2.4 Uitwerking onderzoeksdesign empirisch onderzoek

2.4.1 Verzameling kwantitatieve gegevens

Design en selectie gemeenten

De hoofdvraag van het onderzoek is beantwoord door na te gaan in hoeverre de programma's erin slagen hun doelstelling, voorkomen van verder ongeoorloofd schoolverzuim, te behalen. Jongeren moeten weer voldoen aan de leerplicht: gaan weer naar school of volgen een vervangend programma dat aan de eisen van leerplicht voldoet. Of de programma's daarin slagen is nagegaan door op vijf verschillende momenten te meten of de programmadeelnemers al dan niet aanwezig zijn op de school/onderwijsinstelling of de instelling/het project met een leerplichtvervangende status. De aan/afwezigheid op school wordt steeds gemeten over een periode van een week.

- Meetmoment 1 betreft de week zes maanden voor de start van de interventie.
- Meetmoment 2 betreft de week twee maanden voor de start van de interventie.
- Meetmoment 3 betreft de week voorafgaand aan de start van de interventie.
- Meetmoment 4 is betreft de week twee maanden na afloop van de interventie.
- Meetmoment 5 is betreft de week zes maanden na afloop van de interventie.

De meetmomenten betreffen voormetingen en nametingen. Via een statistische analyse is nagegaan of een trendbreuk is te constateren in het verzuim voor en na de interventie. Voor elk meetmoment (van een week) is via de verzuimregistratie van de scholen nagegaan:

- Hoeveel uur een jongere op school had moeten zijn?
- Hoeveel uur een jongere afwezig was?
- Hoeveel van de eventuele verzuimuren door de school zelf onder de rubriek 'spijbelen' zijn geregistreerd?

Wanneer een meetmoment in de schoolvakanties of de examenperiode viel, dan is dit meetmoment maximaal 4 weken eerder of later in de tijd geplaatst.

Van te voren was niet goed in te schatten in hoeverre aan de voorwaarde was voldaan dat de scholen hun verzuimregistratie voldoende op orde hadden om betrouwbare gegevens te kunnen aanleveren over het verzuim van de deelnemende jongeren. Een eerste test uitgevoerd onder vijf willekeurig gekozen scholen in de vier grote steden bood echter positieve resultaten. Alle benaderde scholen gaven aan de gevraagde gegevens te kunnen leveren.

Om met voldoende power statistisch significante uitspraken te kunnen doen, wordt in het algemeen als vuistregel gehanteerd dat een groepsgrootte van minimaal 25 noodzakelijk is⁴⁰. De eisen gesteld aan onze dataverzameling waren hoog: van elke jongere dienden we een complete set data te verkrijgen van 5 meetmomenten terwijl scholen niet altijd een goede verzuimregistratie bijhouden en de doelgroep van matige en hardnekkige verzuimers nogal eens van school wisselt en daardoor moeilijk is te volgen. We moesten daarom rekening houden met een aanzienlijke uitval bij de gegevensverzameling. We zijn daarom uitgegaan van een minimaal verwacht aantal van 40 in de effectmeting te betrekken jongeren. Op basis hiervan zijn de volgende regio's geselecteerd.

- Voor het onderzoek naar de Halt afdoening is gekozen voor Halt West-Brabant wegens de ruime instroom in 2005 (zie paragraaf 1.3) en de aanwezigheid van twee middelgrote gemeenten (Bergen op Zoom en Breda) waarvoor een controlegemeente⁴¹ gezocht zou kunnen worden.
- Het onderzoek naar ROOS van B.I.G. is uitgevoerd in twee middelgrote gemeenten met een grote instroom, te weten Den Bosch en Haarlem (met tezamen naar schatting een instroom van 60 deelnemers per jaar).
- Voor Basta is gekozen voor de gemeente met het hoogste aantal deelnemers, te weten Rotterdam (naar schatting circa 40 per jaar).
- Voor Ouders Present is Amsterdam gekozen, de enige gemeente waar ten tijde van het onderzoek Ouders Present werd uitgevoerd. Het was niet zeker of het aantal van 40 deelnemers hier zou worden gehaald.

Doorlooptijd onderzoek

De dataverzameling kon begin februari 2006 van start gaan en diende eind 2006 afgerond te zijn. Dat betekende dat de interventies 6 maanden daarvoor afgesloten moesten zijn. Immers, anders valt de vijfde en laatste meting in 2007. De interventies dienden dus uiterlijk 30 juni 2006 afgerond te zijn⁴². Wanneer wij in het onderzoek alleen jeugdigen zouden betrekken die in de periode februari 2006 - juli 2006 de interventie volgden (en afsloten) dan zou het gewenste aantal van minimaal 40 respondenten (inclusief uitval) bij de meeste programma's niet behaald kunnen worden. Er is daarom besloten om de dataverzameling retrospectief aan te vullen met jeugdigen die al eerder - in de tweede helft 2005 - met een justitieel programma begonnen zijn.

⁴⁰ Baarda D.B. en M.P.M. de Goede; Basisboek Methode en Technieken, 1998 (pagina 130).

⁴¹ Bij de effectmeting van Halt is gezocht naar een controlegemeente (zie verderop in deze paragraaf).

⁴² Tijdens de dataverzameling bleek het nodig om de doorlooptijd van het onderzoek te verlengen teneinde voldoende aantallen te behalen voor de statistische analyse. De periode dat jongeren die instroomden in de interventies konden deelnemen aan het onderzoek werd daarmee dus verlengd (zie paragraaf 3.2).

Controlegroep voor Halt

De vraag van de opdrachtgever heeft betrekking op de doeltreffendheid van de programma's (trede 3 van de effectiviteitsladder). Of het stoppen van het schoolverzuim (indien dat bevestigd wordt in het onderzoek) ook daadwerkelijk toe te schrijven is aan de spijbelinterventie en niet aan andere invloeden, kan hiermee niet worden vastgesteld, hoogstens aannemelijk worden gemaakt. Idealiter is voor een effectonderzoek een onderzoeksdesign met een controlegroep en een a-selecte toewijzing van deelnemers aan de experimentele groep en de controlegroep vereist (randomized controlled trial, trede 4). Een controlegroep zou moeten bestaan uit jongeren die in aanmerking komen voor een van de in het onderzoek betrokken programma's maar deze afdoening niet opgelegd kregen. Om praktische en ethische redenen is een controlegroep voor ROOS, Basta en Ouders Present lastig samen te stellen. Voor de Halt afdoening is dit in principe wel mogelijk. Een controlegroep kan worden gevonden in een of meer gemeenten die aan de volgende voorwaarden voldoen:

- De gemeente is qua omvang vergelijkbaar met de gemeenten van de in het onderzoek betrokken Halt afdoening.
- Er bestaat in deze gemeente geen Halt afdoening.
- Jongeren die aan de Halt criteria voldoen krijgen een standaardafdoening van Leerplicht (een of enkele gesprekken met jongere en/of ouders en een waarschuwing).

De afdeling Leerplicht in een gemeente die aan de criteria voldoet zou een controlegroep van minimaal 30 jongeren moeten leveren⁴³.

Een dergelijke controlegroep voldoet niet aan de voorwaarde van at random toewijzing van jongeren aan de experimentele dan wel de controlegroep. Er wordt dus geen definitief uitsluitend over de werkzaamheid van Halt verkregen maar wel een tweede validering, een tweede aanwijzing voor de effectiviteit, naast de mogelijke doeltreffendheid.

Ten tijde van het onderzoek waren er drie arrondissementen waar Halt bij Schoolverzuim niet werd uitgevoerd. Potentiële controlegemeenten in deze arrondissementen waren:

- Zwolle en Hardenberg (arrondissement Zwolle).
- Alkmaar en Den Helder (arrondissement Alkmaar).
- Middelburg en Vlissingen (arrondissement Middelburg).

Op verzoek van de opdrachtgever zijn deze gemeenten benaderd en is de mogelijkheid onderzocht om voor de effectmeting van Halt te werken met een controlegroep. Het is om verschillende redenen niet gelukt om de effectmeting bij een controlegroep voor Halt uit te voeren. In paragraaf 3.3 wordt hier nader op ingegaan.

⁴³ Omdat het een relatief lichte doelgroep betreft hebben we het criterium van minimal 40 jongeren omlaag gebracht naar minimaal 30 jongeren.

2.4.2 Verzameling aanvullende kwalitatieve gegevens

Als aanvulling op de kwantitatieve gegevensverzameling voorzag de onderzoeksopzet in interviews met de cursusleiding van de onderzochte interventies (een interview per interventie) en interviews met deelnemers (één groepsgesprek per interventie).

De interviews dienden gehouden te worden voor Halt, ROOS, Basta, Ouders Present en Jeugdreclassering.

De interviews met de cursusleiding hadden betrekking op de volgende thema's:

- de formele en de feitelijk bereikte doelgroep.
- de formele en de feitelijke doelstelling van de interventie.
- de opbouw en inhoud van het programma (in relatie tot de bestaande programmabeschrijving).
- de theoretische onderbouwing van het programma.
- de beoordeling van de doeltreffendheid van het programma (werkzame elementen, doelbereiking).
- de positieve elementen (good practices) en verbeterpunten.
- de inbedding van het programma in de verzuimketen (toeleiding en nazorg).
- de algemene beoordeling.

De interviews met de deelnemers hadden betrekking op de volgende thema's:

- de toeleiding naar de interventie.
- het spijbelgedrag voor de interventie (reden en frequentie).
- het oordeel over de interventie (waardering gedurende het verloop van het programma, positieve en negatieve ervaringen, leerervaringen).
- de werkzaamheid van de interventie (helpt het tegen spijbelen?).
- spijbelgedrag tijdens en na afloop van de interventie.
- de behoefte aan en ervaringen met nazorg na afloop van de interventie.

2.5 Beantwoording aanvullende onderzoeksvragen

Bestaansrecht en meerwaarde van justitiële programma's bij schoolverzuim

De derde onderzoeksvraag heeft betrekking op het bestaansrecht van justitiële programma's bij schoolverzuim en de meerwaarde van deze programma's ten opzichte van niet-justitiële programma's. Onder programma's wordt in dit verband verstaan: projecten, voorzieningen, cursussen e.d. die een specifiek op schoolverzuim gericht programmatisch aanbod hebben voor spijbelende jongeren.

De onderzoeksopzet voorzag in de afname van interviews in twee regio's of steden waar zowel justitiële als niet-justitiële programma's tegen spijbelen worden uitgevoerd.

Er zouden interviews gehouden worden met sleutelpersonen (vertegenwoordigers van scholen, Leerplicht, Openbaar Ministerie, Raad voor de Kinderbescherming, Bureau jeugdzorg/ schoolmaatschappelijk werk en programmacoördinatoren niet-justitiële interventies). De sleutelpersonen moesten de justitiële programma's kunnen vergelijken met de niet-justitiële programma's om op grond daarvan de meerwaarde en het bestaansrecht van niet-justitiële programma's te kunnen beoordelen.

De gekozen opzet bleek in de praktijk niet uitvoerbaar. Wij hebben geen niet-justitiële programma's specifiek gericht op schoolverzuim gevonden in Nederland⁴⁴. Een niet-justitiële reactie op schoolverzuim kan heel divers zijn: bijvoorbeeld extra mentorbegeleiding, huiswerkbegeleiding, gezinsbegeleiding, afspraken met de school, verwijzing naar Bureau Jeugdzorg, veranderen van school, inzetten schoolmaatschappelijk werk etc maar heeft geen vaste programmatische opzet zoals Basta, ROOS en Halt, specifiek bedoeld voor spijbelende jongeren. Er zijn wel programma's (onder andere in het kader van de zogenaamde onderwijshulpverlening) voor jongeren met dreigende schooluitval (wegens gedragsproblemen, motivatieproblemen). Frequent spijbelgedrag kan mede een aanleiding zijn voor dreigende schooluitval. Dergelijke programma's zijn echter niet specifiek bedoeld voor spijbelaars.

Het materiaal dat wij hebben verzameld in het kader van ons onderzoek biedt wel informatie over de (ervaren) meerwaarde van justitiële programma's bij schoolverzuim. We geven deze bevindingen kort weer. De normstellende werking van een justitiële afdoening (schoolverzuim is niet toegestaan en wordt daarom bestraft) wordt als een van de werkzame elementen beschouwd van een aanpak om spijbelen tegen te gaan mits het schoolverzuim voortkomt uit incidentele motivatieproblemen (zie bijlage 5, beschrijving Halt Interventie). Een andere meerwaarde van een justitiële interventie is het gedwongen kader. Volgens de geïnterviewde trainster van Ouders Present wordt de doelgroep van Ouders Present (te weten ouders met frequent spijbelende kinderen) niet bereikt als deze cursus vrijwillig wordt aangeboden (zie bijlage 8, beschrijving Ouders Present).

Ook het onderzoek van Regioplan over de handhaving leerplichtwet (Hissel e.a. 2006) levert informatie over de (ervaren) meerwaarde van justitiële interventies. Volgens de onderzoekers van Regioplan komt uit de gesprekken die zij hielden met de leerplichtambtenaren het volgende beeld naar voren (bron: secundaire analyse onderzoek Regioplan).

- Een justitiële afdoening kan een standaardprocedure zijn bij ernstig signaal verzuim, maar dat hoeft niet. Veel leerplichtambtenaren geven de voorkeur aan een niet-justitieel traject bij signaalverzuim, omdat goede voorlichting en ondersteuning volgens hen beter werkt dan dwang. Bij 'luxe' verzuim (b.v. een of meerdere dagen verzuim in het kader van een vakantie) wordt overigens wel bijna altijd proces-verbaal opgemaakt en volgt een geldboete.

⁴⁴ Er zijn wel programma's (onder andere in het kader van de zogenaamde onderwijshulpverlening) voor jongeren met dreigende schooluitval (wegens gedragsproblemen of motivatieproblemen etc).

- Bij signaalverzuim schatten veel leerplichtambtenaren zelf de ernst van de situatie in: is een aantal goede gesprekken voldoende of is er meer nodig? Als hulpverlening noodzakelijk wordt geacht dan is de vraag hoe gemakkelijk men toegang heeft tot deze hulpverlening (zijn er wachtlijsten?) en hoe bereidwillig de jongere en zijn ouders zijn hiermee in te stemmen. Een justitiële aanpak heeft als groot voordeel dat het probleem van de wachtlijsten kan worden omzeild en de hulpverlening kan worden afgedongen door de rechter. Ook wordt er dwang uitgeoefend op onwillige ouders en jongeren om deel te nemen aan het opgelegde programma.

Succesvolle buitenlandse aanpakken en effectiviteit niet-justitiële aanpakken

De twee laatste aanvullende onderzoeksvragen zijn: (1) zijn er voorbeelden van buitenlandse aanpakken van schoolverzuim waarvan de effectiviteit wetenschappelijk is vastgesteld en (2) wat is bekend over de effectiviteit van niet-justitiële aanpakken bij schoolverzuim? Beide vragen zijn beantwoord op basis van een globale literatuurstudie. Resultaten en verantwoording van de geraadpleegde bronnen zijn beschreven in hoofdstuk 6.

3 Dataverzameling empirisch onderzoek

3.1 Inleiding

In het onderhavige hoofdstuk worden de ervaringen en resultaten van de dataverzameling voor het empirische onderzoek beschreven. Eerst komt het kwantitatieve onderzoeksdeel (effectmeting) aan de orde waarbij we speciale aandacht besteden aan twee knelpunten: het vinden van een controlegroep voor Halt en het achterhalen van verzuimgegevens voor Basta. In paragraaf 3.4 volgt een verantwoording en beschrijving van de kwalitatieve dataverzameling (de aanvullende interviews met trainers/uitvoerders van de interventies en met jongeren die de interventies volg(d)en.

3.2 Kwantitatieve dataverzameling

Procedure dataverzameling

Er dienden twee soorten gegevens achterhaald te worden voor de effectmeting.

- *Basisgegevens*: gegevens van de jongere (naam, leeftijd, de school waar de jongere is ingeschreven en gegevens van de interventie (startdatum, einddatum wijze van afsluiting, eventuele andere maatregelen die zijn opgelegd).
- *Verzuimgegevens* op de 5 meetmomenten (6 maanden, 2 maanden en een week vóór de interventie en 2 maanden en 6 maanden na de interventie).

De kwantitatieve gegevensverzameling vond plaats in de periode februari 2006 - februari 2007⁴⁵ en had betrekking op de instroom van jongeren/ouders in ROOS/ Basta/Ouders Present gedurende de periode augustus 2005 - maart/april 2006. Bij Halt ging het om de instroom van augustus 2005 tot augustus 2006 omdat Halt een korter durende interventie is (zie voor nadere uitleg paragraaf 2.2 en 2.4.1).

De basisgegevens zijn veelal achterhaald bij de organisaties die de interventie uitvoeren of de uitvoering coördineren (Raad voor de Kinderbescherming). Deze organisaties zijn benaderd met een introductiebrief van het WODC, een geheimhoudingsverklaring getekend door de onderzoekers en informatie over de opzet van de effectmeting.

- De basisgegevens voor de effectmeting van Halt zijn verstrekt door Halt West-Brabant. Alle jongeren die gedurende de periode augustus 2005 - augustus 2006 wegens schoolverzuim naar Halt West-Brabant zijn doorverwezen, is gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek.

⁴⁵ De gegevensverzameling heeft daarmee 6 weken langer geduurd dan oorspronkelijk gepland (zie paragraaf 2.4.1). Dat bleek nodig om de verzuimgegevens zo compleet mogelijk te krijgen.

- De basisgegevens voor de effectmeting van Basta in Rotterdam zijn door ons achterhaald via dossieronderzoek bij STEK, de jeugdzorgaanbieder die Basta uitvoert. Jongeren die in de periode augustus 2005 - maart 2006 bij Basta zijn aangemeld zijn in het onderzoek betrokken.
- De uitvoerder van ROOS (B.I.G) heeft de namen en de startdata verstrekt van jongeren die in de periode augustus 2005 - maart 2006 voor ROOS (in den Bosch en Haarlem) zijn aangemeld. Aanvullende basisgegevens zijn verstrekt door de Raad voor de Kinderbescherming en de Jeugdreclassering in Den Bosch en Haarlem.
- Een vertegenwoordiger van het JCO (Justitieel Casusoverleg) in Amsterdam heeft de basisgegevens achterhaald van de jongeren waarvan de ouders de Cursus Ouders Present in Amsterdam opgelegd kregen. Het betrof kinderen van deelnemers aan drie cursussen die in de periode september 2005 - april 2006 door het Leger des Heils werden gegeven.

De organisaties die ons de basisgegevens verstrekten, hebben veelal vooraf jongeren en ouders (schriftelijk of mondeling) geïnformeerd over de inhoud van het onderzoek. Ouders en jongeren werd gevraagd om schriftelijk te reageren (middels een antwoordstrookje) als zij bezwaar hadden tegen deelname aan het onderzoek. Alleen bij Halt is expliciet gevraagd om een toestemmingsverklaring van ouders en jongeren. Ouders en/of jongeren dienden hier het antwoordstrookje ingevuld en ondertekend terug te sturen.

De verzuimgegevens zijn achterhaald bij de school of scholen waar een jongere op de 5 meetmomenten stond ingeschreven. Om de betreffende scholen te achterhalen zijn naast de informatiebronnen die de basisgegevens verstrekten ook andere bronnen gebruikt zoals de afdeling leerplicht in de gemeente waar de jongere woont, de vorige school die een jongere heeft uitgeschreven (en die wettelijk verplicht is om ook de nieuwe school van een jongere vast te leggen) en de jeugdzorginstelling waar een jongere een leerplichtvervangend dagprogramma volgt. Ook deze instellingen zijn benaderd volgens de eerder beschreven procedure.

Het verzamelen van de verzuimgegevens op 5 meetmomenten over een periode van meer dan 12 maanden (te beginnen 6 maanden vóór de interventie en eindigend 6 maanden na de interventie) is een proces van lange adem geweest. We zijn ongeveer een jaar bezig geweest om voor alle circa 115 in de effectmeting betrokken jongeren na te gaan:

- Waar ze op de - bij de betreffende jongere behorende - 5 meetmomenten⁴⁶ verbleven (op school of elders (thuis, leerplichtvervangende dagbesteding, stage, werk, gevangenis).
- Of de scholen/de instellingen met de leerplichtvervangende dagbesteding de gevraagde verzuimgegevens konden aanleveren dan wel de leerplichtambtenaar kon aangeven of een jongere die niet meer naar school ging wel of geen ontheffing van de leerplicht had gekregen.

⁴⁶ Halt, ROOS en BASTA zijn individuele leerstraffen. De start- en einddatum van de interventie en daarmee ook de 5 meetmomenten verschillen dus per jongere.

Een enkele keer betrof het jongeren die in de totale meetperiode slechts één school bezochten die de gevraagde gegevens snel aanleverde. Meestal echter kregen we te maken met meerdere factoren die de gegevensverzameling complex maakten zoals: frequente wisseling van school, jongeren die na het nodige speurwerk al dan niet geoorloofd thuis bleken te zitten, jongeren waarvan het moeilijk of onmogelijk bleek om de school te achterhalen, tussentijdse verhuizingen naar andere gemeenten en bijbehorende wisseling van leerplichtambtenaar. Last but not least moesten we drempels overwinnen bij de scholen. Vaak hadden onze contactpersonen binnen de scholen moeite om tijd vinden om de gevraagde gegevens te achterhalen en aan te leveren. Vasthoudendheid en geduld leverden in de meeste gemeenten op termijn echter meestal het gewenste resultaat op.

Resultaten

Voor drie van de vier interventies, te weten ROOS (regio Den Bosch en regio Haarlem), Basta (regio Rotterdam) en Ouders Present (gemeente Amsterdam) bleek de verwachte instroom van minimaal 40 jongeren in het programma (binnen de instroomperiode) niet haalbaar. In een periode van 8 of 9 maanden starten er tussen de 34 en 37 jongeren/ouders met deze interventies op de onderzochte locaties. Bij Halt werd de instroom van minimaal 40 jongeren ruimschoots gehaald (tabel 2).

Tabel 2: instroom en deelname effectmeting

Interventie	Halt	ROOS	Basta	Ouders Present
Instreamperiode	sept. 05 - aug.'06	aug. 05 - maart 06	aug.05 - maart 06	sept. 05 - april 06
Totale instroom in programma	Circa 67*	35	37	34 ⁴⁷
Geen toestemming deelname	Circa 37*	6	-	-
Gegevensverzameling niet gestart			14	
In effectmeting betrokken	30	29	23	34

* Halt West-Brabant heeft niet exact bijgehouden hoeveel jongeren instroomden in het programma en hoeveel jongeren deelname hebben geweigerd.

De 35 jongeren die instroomden in ROOS waren voor het merendeel afkomstig uit de regio Den Bosch (n=27). In totaal 8 jongeren waren afkomstig uit de regio Haarlem.

Opvallend is het grote aantal jongeren bij Halt dat geen toestemming gaf voor deelname aan het onderzoek. Dat wordt verklaard door het feit dat Halt West-Brabant als enige interventie de voorwaarde stelde dat jongeren/ouders 'actief' moesten instemmen met deelname aan het onderzoek. Vooral bij de groep die retrospectief in het onderzoek is betrokken gaf dit problemen. In totaal 29 jongeren hebben in de periode augustus 2005 - februari 2006 Halt opgelegd gekregen wegens schoolverzuim. Deze jongeren en hun ouders hebben een brief gekregen met het verzoek toestemming te geven voor de verzameling van de verzuimgegevens. Slechts 5 antwoordstrookjes werden geretourneerd waarvan 2 met een positieve reactie.

⁴⁷ Het betreft de kinderen van de ouders die instroomden in de Cursus Ouders Present.

Van de groep die instroomde bij Halt tijdens de dataverzameling (en dus direct om toestemming gevraagd kon worden) hebben circa 10 van de 38 jongeren/ouders deelname aan het onderzoek geweigerd. De hoge uitval kwam voort uit het feit dat ouders en/of jongeren het vaak een vervelend idee vonden dat er informatie over hen/hun kind zou worden opgevraagd bij de school. We gaan ervan uit dat deze uitval niet differentieel is. Anders gezegd: we veronderstellen dat deze jongeren na afloop van Halt net zo vaak opnieuw spijbelden als de jongeren die het wel goed vonden dat wij hun verzuimgegevens achterhaalden bij de school.

De gegevensverzameling voor de Basta jongeren is voortijdig gestopt toen bleek dat we voor 16 van de eerste 23 jongeren (70%) de verzuimgegevens op de vijf meetmomenten niet compleet konden krijgen. Vaak liepen we bij deze jongeren vast op het feit dat de scholen de verzuimgegevens niet konden of wilden aanleveren. We kunnen dus voor Basta geen uitspraak doen over de doeltreffendheid van het programma. De resultaten van de gegevensverzameling van Basta en de knelpunten die we hierbij tegenkwamen worden apart beschreven in paragraaf 3.3.

Uit tabel 3 is af te leiden hoe vaak het voor Halt, ROOS en Ouders Present gelukt is om een complete set van verzuimgegevens over 5 meetmomenten, van een jongere te verzamelen.

Tabel 3: resultaten dataverzameling

Interventie	Halt	ROOS	Ouders Present
In effectmeting betrokken	n=30	n=29	n=33
Gegevens 5 meetmomenten beschikbaar	23	22*	26
School kan/wil gegevens niet leveren	4	5	5
Meetmoment niet uitvoerbaar omdat jongere meer dan 3 maanden niet naar school hoeft	2		
Jongere na interventie vrijgesteld van leerplicht of geschorst van school		2	1
Jongeren niet te traceren	1		1
Totaal	30	29	33

* Te weten: 18 jongeren uit de regio den Bosch en 4 jongeren uit de regio Haarlem.

Bij de drie interventies waarvoor de effectmeting is uitgevoerd, is het beoogde aantal van 25 jongeren nagenoeg gerealiseerd. De behaalde aantallen liggen minimaal op 22 en maximaal op 26. Bij de overige jongeren is de set van 5 meetmomenten om verschillende redenen, niet compleet.

- Een aantal scholen kon of wilde geen verzuimgegevens leveren.
- Bij twee jongeren viel het vierde meetmoment in de examenperiode. Deze jongeren hoefden gedurende een lange periode niet naar school (voorbereiding en afname examen en vakantie). Het was daarom niet mogelijk om het vierde meetmoment af te nemen.
- Enkele jongeren hebben na de interventie ontheffing van hun leerplicht gekregen.
- Van sommige jongeren was gedurende een deel van de totale meetperiode niet te achterhalen of ze op een school stonden ingeschreven en zo ja, op welke school. Het ging hier overigens wel om jongeren die niet meer leerplichtig waren en daardoor ook niet meer gevolgd werden door Leerplicht.

Scholen die geen verzuimgegevens konden leveren gaven meestal ofwel als verklaring dat de school overgegaan was op een ander registratiesysteem (waardoor eerdere verzuimgegevens niet waren bewaard) ofwel dat verzuimgegevens na een jaar worden gewist. Verzuimgegevens van het vorig schooljaar waren dan niet meer beschikbaar. Dit was aan de orde bij 14 van de 92 jongeren (15%). We gaan ervan uit dat ook deze uitval niet differentiële is.

Als jongeren die niet meer te traceren zijn of ontheffing van hun leerplicht kregen dan gaat het altijd om complexe probleemsituaties. Deze uitval beschouwen we wel als differentiële uitval (uit de effectmeting). Dit is aan de orde bij 1 van de 30 Halt jongeren (3%), 2 van de 29 ROOS jongeren (7%) en 2 van de 33 Ouders Present jongeren (6%). De mogelijke positieve vertekening van de onderzoeksresultaten is dus beperkt.

Het is overigens niet altijd duidelijk of een jongere die niet meer naar school gaat wel of niet ontheven is van leerplicht, getuige de volgende casus.

Patrick is in het voorjaar 2005 gestart met ROOS, maar heeft het programma niet afgemaakt. Hij is sinds het begin van het nieuwe schooljaar niet meer op school maar is nog wel partieel leerplichtig. De Jeugdreclassering heeft er bovenop gezeten maar het heeft allemaal niet gewerkt. De zaak is opnieuw bij de rechter gekomen en die heeft het goedgekeurd dat Patrick in het bedrijf van zijn opa werkt. Formeel heeft hij echter geen vrijstelling van leerplicht gekregen. De Jeugdreclassering wil dat er nog een ROOS-programma aan hem wordt opgelegd en de rechtbank is het daarmee eens. Maar de vraag is wat er daarna moet gebeuren: weer naar school, waar dan etc. De leerplicht-ambtenaar constateert dat de aanpak van het schoolverzuim van Patrick tegenstrijdig is: de rechtbank keurt het goed dat hij werkt, maar wil wel dat hij een ROOS-programma opgelegd krijgt om weer naar school te gaan.

De kwaliteit van de data

Er zijn verschillende kantekeningen te plaatsen bij de kwaliteit van de data.

- Om het percentage ongeoorloofd verzuim te kunnen berekenen is in de eerste plaats het aantal uur dat een jongere in de meetweek op school aanwezig had moeten zijn van belang. Dit bleek vaak moeilijk te achterhalen omdat scholen met wisselende roosters werken. De school is in dergelijke gevallen uitgegaan van het gemiddeld aantal uur dat een leerling in de betreffende periode aanwezig moest zijn.
- Verder moesten de scholen aangeven hoeveel uur een jongere in de meetweek afwezig was en hoeveel uur daarvan als ongeoorloofd verzuim is aangemerkt. De verzuimregistratie van de school vormt de informatiebron voor het ongeoorloofd verzuim. De kwaliteit van deze bron liep uiteen. Gemiddeld genomen was circa 85% van de verzuimgegevens op een meetmoment afkomstig uit een geautomatiseerd registratiesysteem. De overige 15% kwam uit diverse bronnen zoals: het klassenboek, het dossier van een jongere, 'uit het hoofd' of 'op basis van een beredeneerde aanname'. Ook de als minder betrouwbaar ingeschatte gegevens zijn, mits onderbouwd, in de effectmeting meegenomen.

- Scholen hanteren ook verschillende omschrijvingen van verzuim. Te laat komen wordt door sommige scholen wel als verzuim geregistreerd, door andere scholen niet. Een keer te laat komen telt dan veelal als één uur spijbelen. Bij sommige jongeren is te laat komen dus wel meegeteld in de opgave van het ongeoorloofd verzuim, bij andere niet.
- Scholen leggen niet altijd vast of zij het verzuim van een leerling als geoorloofd of ongeoorloofd beschouwen. Soms kregen we hierover aanvullende kwalitatieve informatie ter eigen beoordeling voorgelegd zoals: *Nathalie belt altijd zelf naar school bij absentie. Ze is dan meestal ziek, meldt ze...*
- Een aantal jongeren bereikte tijdens de meetperiode de niet meer leerplichtige leeftijd maar zat nog wel op school. Strikt genomen werd er met de effectmeting dus niet alleen gemeten of jongeren weer aan hun leerplicht voldeden maar ook of niet meer leerplichtige jongeren nog steeds naar school gingen. Overigens waren er ook jongeren die na de interventie op een gegeven moment bij geen enkele school meer waren ingeschreven. Bij deze jongeren was dus sprake van absoluut verzuim. Ook dit verzuim is als ongeoorloofd verzuim meegeteld.

3.3 Analyse knelpunten kwantitatieve dataverzameling

Twee onderdelen van het kwantitatieve deel van het empirisch onderzoek zijn niet uitgevoerd. Naast de effectmeting van Basta is het ook niet gelukt om een controlegemeente voor Halt te vinden.

De controlegemeente voor Halt

De doelgroepomschrijving van Halt West-Brabant betreft jongeren die minimaal 2 dagdelen en maximaal 10 dagdelen gespijbeld hebben of minstens 9 keer te laat kwamen en geen zware achterliggende problematiek hebben (zie bijlage 5). Elke middelgrote gemeente waar jongeren die aan de doelgroepomschrijving van Halt West-Brabant voldoen en niet naar Halt worden door-gevoerd, doch een reguliere afdoening krijgen via Leerplicht kon als controlegemeente voor Halt fungeren. Bij een reguliere afdoening gaat het in dit verband om een of meer gesprekken van de leerplichtambtenaar met een jongere en eventueel zijn/haar ouders.

Alle middelgrote gemeenten waar geen Halt afdoening bij schoolverzuim bestaat, zijn benaderd, te weten Zwolle en Hardenberg (arrondissement Zwolle), Alkmaar en Den Helder (arrondissement Alkmaar) en Middelburg en Vlissingen (arrondissement Middelburg). Daarnaast is ook contact geweest met kleinere gemeenten in Zeeland (te weten Goes, Tholen en Schouwen Duiven). In totaal ging het om 9 gemeenten.

Alle leerplichtambtenaren lieten weten dat de scholen in hun gemeente jongeren die aan de doelgroepomschrijving van Halt West-Brabant voldeden, niet of nauwelijks melden bij hun afdeling. Voorzover de scholen dit verzuim al signaleren, zoeken zij zelf een oplossing al dan niet via de bestaande zorgstructuur. De afdeling Leerplicht komt pas in beeld als het niet lukt om een oplossing te vinden en/of het verzuim veel groter is geworden. Verschillende leerplichtambtenaren gaven aan dit geen goede zaak te vinden.

Zij constateren dat de leerplichtambtenaar veel te laat wordt ingeschakeld. Het verzuim is dan vaak al uit de hand gelopen en de specifieke mogelijkheden van Leerplicht om het verzuim aan te pakken zijn niet tijdig benut. Ook achten zij het wenselijk dat de leerplichtambtenaar deelneemt aan de zorgstructuur (Zorg Advies Teams) rondom de scholen, hetgeen niet overal het geval is.

In een van de gemeenten had de afdeling Leerplicht gedurende het afgelopen schooljaar niet gefunctioneerd wegens ziekte van de leerplichtambtenaar.

Soms was er een goed ontwikkelde preventieve aanpak op de scholen, zoals in Zwolle waar gewerkt wordt met preventieteams waarin Leerplicht, school, GGD en JCO zijn vertegenwoordigd. Alleen de afdeling Leerplicht van de gemeente Alkmaar heeft de basisinformatie aangeleverd van 14 jongeren die aan de doelgroepomschrijving voldeden ten behoeve van de controlegroep voor Halt. We zijn gestart met het achterhalen van verzuimgegevens voor deze doelgroep. We liepen echter vast op het feit dat een van de scholen in Alkmaar die verzuimgegevens voor verschillende jongeren zou moeten leveren, dergelijke gegevens niet langer dan één schooljaar bewaart. Hierdoor waren voor minimaal 4 van de 14 jongeren de verzuimgegevens niet volledig te achterhalen. Omdat er verder vanuit de andere gemeenten geen jongeren voor de controlegroep konden worden aangeleverd, is besloten de gegevensverzameling bij de scholen in Alkmaar stop te zetten. Het bleek dus niet uitvoerbaar om een controlegroep voor Halt te vinden.

Wel heeft het onderzoek duidelijk gemaakt dat Leerplicht weinig bemoeienis heeft met beginnende spijbelaars in gemeenten/regio's waar geen Halt afdoening bij schoolverzuim bestaat tenzij de leerplichtambtenaar deelneemt in de zorgstructuur van de scholen.

Ervaringen met de gegevenverzameling bij de Basta jongeren

Het verloop en de resultaten van de gegevensverzameling voor de Basta jongeren is weergegeven in tabel 4.

Tabel 4: verloop en resultaten gegevenverzameling Basta

Interventie	Basta
In effectmeting betrokken	n=23
Gegevens 5 meetmomenten beschikbaar	3
School houdt gegevens niet bij of verwijdert gegevens weer	9
School niet bereid om mee te doen aan onderzoek	4
Jongere niet te traceren (deel schoolverblijf onbekend)	3
Jongere tijdens meetperiode vrijgesteld van leerplicht	2
Jongere tijdens meetperiode in gevangenis	2
Gegevensverzameling voortijdig stopgezet door onderzoekers	4
Totaal*	27

* Bij sommige jongeren speelden meerdere oorzaken voor het niet kunnen achterhalen van verzuimgegevens op verschillende meetmomenten. Belemmeringen lagen dan zowel bij de school als bij de situatie van de jongere. Het totaal komt daarom hoger uit dan 23.

Slechts voor 3 jongeren is het gelukt om een complete set van verzuimgegevens te achterhalen. Van nog eens 5 jongeren zijn de verzuimgegevens van de voor- en de nameting gedeeltelijk achterhaald. We hebben dus van 8 van de 23 jongeren informatie over het verzuim. Hierover wordt in hoofdstuk 4 gerapporteerd.

Bij 7 van de 23 jongeren (30%) speelden complexe problemen (jongeren waren niet meer te traceren, vrijgesteld van leerplicht of in de gevangenis). Dit percentage is hoger dan bij de deelnemers aan de andere programma's (zie paragraaf 3.2).

De meeste belemmeringen voor de gegevenverzameling lagen echter bij de scholen. Voor 13 van de 23 jongeren (56%) waren (onder andere) wegens belemmeringen bij de school de verzuimgegevens niet volledig te achterhalen.

We hebben bij de gegevensverzameling voor Basta te maken gehad met 15 verschillende scholen. Hiervan gaven er vijf aan de gevraagde verzuimgegevens niet te kunnen leveren. Sommige scholen gaven aan verzuimgegevens van jongeren te vernietigen zodra de jongere is uitgeschreven. Nog eens vier scholen waren niet bereid om uit te zoeken of ze de gegevens konden leveren. Eenmaal is gebleken dat de school aangaf de verzuimgegevens niet te kunnen leveren terwijl dat wel het geval was. Het zou kunnen dat meer scholen weerstand hadden om de door ons gevraagde gegevens te achterhalen. Om de trajecten van de jongeren in beeld te krijgen en de verzuimgegevens te achterhalen moesten we vaak vasthoudend te werk gaan, getuige het volgende voorbeeld.

Justin is 14 jaar en zit op het VMBO. Hij heeft veel problemen in zijn thuissituatie. Zijn vader zit in detentie voor drugssmokkel en hier heeft Justin het moeilijk mee. Sinds zijn moeder een nieuwe vriend heeft gaat het thuis bergafwaarts. Er zijn veel ruzies tussen zijn moeder en haar nieuwe vriend en vaak is er sprake van geweld.

Volgens de dossiergegevens van Basta meldt de school Justin aan Leerplicht op 11 juli 2005 omdat het spijbelgedrag uit de hand loopt. Justin start in augustus 2005 met Basta. Hij rondt Basta niet volledig af, omdat hij ook hier vaak verzuimt en niet voldoende gemotiveerd is. Gedurende Basta was hij op zoek naar een andere school. Met behulp van zijn coach regelt hij een bezoek op het Zadkine College. Hier zou hij graag motortechniek willen studeren. Maar de inschrijfperiode is al afgelopen en hij kan zich pas in oktober 2005 weer inschrijven. Het is onbekend bij Basta of hij hier uiteindelijk terecht is gekomen.

Wanneer wij op 16 februari 2006 contact opnemen met zijn oude school om verzuimgegevens te achterhalen wordt we na twee telefoontjes en een herinneringsmail teruggebeld door de vroegere mentor van Justin. Uit dit gesprek blijkt dat hij al sinds april 2005 niet meer op school geweest is. Het aantal uur dat hij in de periode daarvoor verzuimd heeft kan de school niet aanleveren, omdat de verzuimgegevens weggegooid worden nadat een leerling is uitgeschreven. Toen hij werd uitgeschreven was hij niet ingeschreven op een andere school en het is onbekend bij zijn oude school waar de jongere nu is.

De leerplichtambtenaar van Justin weet te vertellen dat hij volgens hun gegevens pas per september 2005 bij zijn oude school is uitgeschreven (terwijl hij volgens de school al vanaf april niet

meer naar school ging). Het is echter niet bekend waar hij nu op school zou kunnen zitten, omdat de jongere verhuisd is naar een andere gemeente.

In zijn dossier zal gezocht worden of ergens genoteerd staat waar hij naartoe verhuisd is. Een week later wordt aangegeven dat hij verhuisd is naar de gemeente H. We nemen contact op met Leerplicht in deze gemeente. Justin blijkt hier een bekende naam te zijn. Maar de leerplichtambtenaar die zijn dossier beheert is ziek. Op 1 maart 2006 lukt het de leerplichtambtenaar te spreken. De leerplichtambtenaar weet te vertellen dat Justin nooit op een andere school terecht gekomen is. Door zijn verzuimverleden en zijn gedragsproblemen willen de meeste scholen hem niet aannemen. Met toestemming van de rechter werkt hij nu bij een plaatselijke supermarkt. Hij zal (zo is de bedoeling) pas per september 2006 beginnen aan een opleiding op het Albeda College.

3.4 Aanvullende kwalitatieve dataverzameling effectmeting

Procedure en ervaringen

Om aanvullende kwalitatieve informatie te verkrijgen over de wijze waarop de jongeren aankijken tegen de aanleiding, de inhoud en het effect van de interventie verzorgde de onderzoeksopzet in de afname van één groepsinterview met jongeren voor elke interventie.

Bij de individuele interventies bleek het lastig om een groeps gesprek te organiseren. Daarom is hier gekozen voor de afname van individuele interviews. Verder is tussentijds besloten om het kwalitatieve onderzoeksdeel van de evaluatie van Basta te versterken omdat het niet haalbaar bleek te zijn om de kwantitatieve verzuimgegevens te achterhalen. We hebben vervolgens vooral ingezet op de afname van interviews met jongeren die Basta hadden afgesloten om te weten te komen hoe het de jongeren vergaat nadat zij Basta hebben gevolgd.

Tabel 5 geeft een overzicht van het aantal interviews dat werd afgenomen.

Tabel 5: afname interviews

Aard interviews	Halt	ROOS	Basta	Ouders Present	Jeugdreclassering
Aantal deelnemers (groeps gesprek)	-		4	4	
Aantal deelnemers (individueel)	-	2	4		3
Aantal ex-deelnemers (individueel)	-		2		
Totaal	-	2	10	4	3

Gezien de regelgeving rondom de privacy bescherming waren wij voor het benaderen van de (ex) deelnemers afhankelijk van derden die voor ons de contactlegging met de jongeren moesten verzorgen. Halt West-Brabant vond het organiseren van de interviews met jongeren te belastend voor het reguliere werk. Men was ook van mening dat er al een grote inspanning van de organisatie was gevraagd met de deelname aan het kwantitatieve onderzoeksdeel. Er zijn daarom geen interviews gehouden met Halt jongeren. Bij de overige interventies werden tussen 2 en 10 interviews gehouden. Voor de beschrijving van onze ervaringen om met jongeren in contact te komen en de verantwoording van het aantal gerealiseerde interviews verwijzen we naar bijlage 4.

4 Resultaten kwantitatieve analyse

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bestaat uit vier paragrafen. In 4.2 geven we een beschrijving van de kenmerken van de deelnemers van de programma's Halt, ROOS en Basta en van de kinderen wier ouders de cursus Ouders Present volgden. Het gaat hierbij om alle jongeren die in het kwantitatieve onderzoek zijn betrokken⁴⁸ (zie tabel 2 paragraaf 3.2). In 4.3 wordt de vraag beantwoord naar de doeltreffendheid van de programma's. Ook geven we op basis van de verzuimgegevens een meer beschrijvende schets van de ontwikkeling van het spijbelgedrag voor en na de interventie (paragraaf 4.4). Hiervoor gebruiken we naast de verzuimgegevens ook achtergrondinformatie die we verkregen tijdens de gegevensverzameling. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een concluderende paragraaf.

4.2 Kenmerken onderzoeksgroep en interventie

De woonplaats, sekse en leeftijd van de jongeren

Uit de beschikbare gegevens blijkt dat de jongeren van Halt, Basta en Ouders Present meestal uit de centrumgemeenten(n) komen.

- Van de 30 Halt jongeren komen er 22 uit Roosendaal of Bergen op Zoom. De overigen wonen in een van de omliggende gemeenten.
- Van de 23 Basta jongeren komen er 21 uit Rotterdam en 2 uit andere gemeenten.
- Van de 33 jongeren waarvan de ouders Ouders Present volgden komen er 32 uit Amsterdam.

Bij ROOS zien we een ander beeld: slechts 4 van de 34 jongeren zijn afkomstig uit Haarlem of Den Bosch; van drie jongeren is de woonplaats niet bekend; de overigen komen uit andere gemeenten gelegen in een van de twee regio's.

De doelgroep van spijbelaars die zelf of waarvan de ouders een interventie opgelegd kregen, bestaat bijna even vaak uit meisjes als jongens.

- De onderzoeksgroep van Halt-jongeren bestaat uit 19 meisjes (63%) en 11 jongens (37%).
- De onderzoeksgroep van ROOS-jongeren bestaat uit: 18 meisjes (53%) en 16 jongens (47%).
- De onderzoeksgroep van Basta-jongeren bestaat uit: 9 meisjes (39%) en 14 jongens (61%).
- De onderzoeksgroep van de kinderen waarvan de ouders Ouders Present volgden bestaat uit: 20 meisjes (61%) en 13 jongens (39%).

⁴⁸ Bij ROOS gaat het om 34 jongeren: 29 jongeren uit de kwantitatieve onderzoeksgroep en 5 jongeren die geen toestemming gaven voor het achterhalen van hun verzuimgegevens.

Halt, ROOS en Basta zijn bedoeld voor jongeren die leerplichtig zijn⁴⁹. In de meeste programmabeschrijvingen staat aangegeven dat de doelgroep 12 - 17 jaar is. De jongeren vallen inderdaad bijna altijd binnen de omschreven doelgroep.

In tabel 6 is de leeftijdsverdeling weergegeven op het moment van start van de interventie.

Tabel 6: leeftijdsverdeling voor de start van de interventie

Leeftijd	Halt (n=30)		Roos (n=34)		Basta (n=23)		Ouders Present (n=33)	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
6 tot en met 8 jaar							5	15
9 tot en met 12 jaar							6	18
13 jaar	2							
14 jaar	8	33	8	24	5	22	5	15
15 jaar	10	33	10	30	6	26	4	12
16 jaar	9	30	13	40	12	52	7	22
17 jaar	1	4	2	6			6	18
Onbekend			1					
totaal	30	100	34	100	23	100	33	100
s.d.		1.0		1.0		0.8		3.6

De gemiddelde leeftijden waarop de jongeren de interventie startten, liggen voor Halt, ROOS en Basta dicht bij elkaar. Deze gemiddelden liggen op respectievelijk 15 jaar en 4 maanden (Halt), 15 jaar en 6 maanden (ROOS) en 15 jaar en 8 maanden (Basta). Bij Ouders Present ligt de gemiddelde leeftijd van de jongeren lager, namelijk op 13 jaar en 7 maanden. Opvallend is de grote spreiding in leeftijden bij de kinderen van de ouders die Ouders Present volgen. Eenderde van deze kinderen is 12 jaar of jonger en bijna 20% is 17 jaar. Dit laatste bevestigt het feit dat Ouders Present ook wordt opgelegd om te voorkomen dat jongere kinderen in het gezin die op dit moment nog niet of nauwelijks spijbelen, ook hardnekkige spijbelaars worden. Bij de Basta-jongeren is de spreiding het kleinst. De leeftijden van deze jongeren liggen tussen 14 en 16 jaar.

Het niveau van de schoolopleiding (bij start van de interventie)

Bij de Basta jongeren is het opleidingsniveau vaak niet bij ons bekend. Het opleidingsniveau van de overige jongeren is tabel 7 weergegeven.

⁴⁹ Jongeren zijn volledig leerplichtig tot en met het einde van het schooljaar waarin ze 16 zijn geworden. Daarna zijn ze nog een schooljaar partieel leerplichtig.

Tabel 7: opleidingsniveau voor de start van de interventie

Opleiding	Halt (n=30)		ROOS (n=34)		Ouders Present (n=33)	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Basisonderwijs	1	4			12	42
Speciaal onderwijs					1	3
VMBO	24	85	21	80	11	38
MAVO	1	4				
MBO			2	8	4	14
HAVO/VWO	2	7	2	8		
Project/leerplichtvervangend			1	4	1	3
Onbekend	2		8	-	4	-
totaal	30	100	34	100	33	100

Het merendeel van de jongeren zit op het VMBO. Bij Halt en ROOS gaat het om minimaal 80% van de jongeren. Bij Ouders Present zijn de grootste aantallen te vinden binnen het basisonderwijs en het VMBO.

De omvang van het verzuim (voorafgaand aan de interventie).

Halt is bedoeld voor matige spijbelaars, ROOS voor matige spijbelaars, Basta en Ouders Present voor hardnekkige spijbelaars. Om een indruk te krijgen van de omvang van het spijbelgedrag vóór de start van de interventie bij alle interventies, hebben we de verzuimpercentages op het tweede meetmoment (de week twee maanden voor de start van de interventie) in categorieën ingedeeld⁵⁰.

Tabel 8: omvang ongeoorloofd verzuim tweede meetmoment

Ongeoorloofd verzuim	Halt (n=30)		ROOS (n=34)		Basta (n=23)		Ouders Present (n=33)	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Geen verzuim	19	73	10	40			14	54
Maximaal 25%	6	23	4	16	1	10	6	23
Tussen 26% - 50%			4	16			1	4
Tussen 51% - 75%								
76% - 100%	1	4	7	28	9	90	5	19
Onbekend	4	-	9	-	13	-	7	-
totaal	30	100	34	100	23	100	33	100

Ten aanzien van de spreiding van het verzuim laat de tabel het volgende zien:

⁵⁰ Er zijn drie meetmomenten voor de start van de interventie. Om resultaten te kunnen tonen voor alle interventies (dus ook voor Basta) hebben we het tweede meetmoment gekozen. Op dit meetmoment hebben we meer verzuimgegevens van de Basta-jongeren dan op andere meetmomenten.

- De meeste Halt jongeren spijbelden op het tweede meetmoment niet of nauwelijks. Er is één uitschieter met een ongeoorloofd verzuim van meer dan 75% van de totale lestijd in de betreffende meetweek.
- Zowel bij ROOS als bij Ouders Present is de spreiding in de mate van verzuim groot. Een aanzienlijk deel van de jongeren had een verzuim van 0%. Een iets kleinere subgroep had daarentegen een verzuim van meer dan 75%.
- Bij Basta verzuimden de meeste jongeren minstens 75% van de lestijd. Er is één uitschieter met maximaal 25% verzuim.

Bij Halt ligt het ongeoorloofd verzuim gemiddeld op 5,6%, bij ROOS op 36,6%, bij Basta op 90,2% en bij Ouders Present op 24,4%. Bij Basta gaat het slechts om 10 jongeren, dit aantal is te klein om te kunnen nagaan of dit gemiddelde significant verschilt van de andere gemiddelden.

We zijn wel nagegaan of de gemiddelde verzuimpercentages van Halt, ROOS en Ouders Present vóór de start van de interventie, significant van elkaar verschillen. Om het gemiddelde wat robuuster te maken hebben we de gemiddelde verzuimpercentages berekend over alle meetmomenten van de voormeting (n=3).

De analyse laat zien dat de Halt groep zich significant onderscheidt ($F=6.53$, $df=2$, $p<0.01$) van ROOS ($p<0.01$) en van Ouders Present ($p=0.01$). Het gemiddelde verzuim voor de interventie ligt bij Halt met 4,6% beduidend lager dan de gemiddelde percentages bij ROOS (35,9%) en Ouders Present (25,1%). De ROOS jongeren verschillen wat betreft de omvang van het verzuim niet significant van de kinderen van de ouders die Ouders Present krijgen opgelegd. Na controle op de variabelen leeftijd en geslacht, blijkt dat deze variabelen niet van invloed zijn op de geconstateerde verschillen.

Het verloop van de interventie (wel of niet afgemaakt)

De interventies Halt en ROOS zijn door meer dan 80% van de jongeren volledig gevolgd. Respectievelijk 93% van de Halt jongeren en 82% van de ROOS jongeren maakten de interventie af. Bij Basta en Ouders Present liggen deze percentages iets lager; 64% van de Basta jongeren en 76% van de ouders die Ouders Present volgden, maakten het programma af. Bij HALT en ROOS werd de interventie voortijdig gestopt omdat jongeren (bij herhaling) hun afspraken niet nakwamen of opnieuw verzuimden. Bij Basta gaat het ook om andere redenen (zoals zwangerschap, gezondheidsproblemen, criminaliteit, vrijstelling (en start van een werktraject) en toegestane voortijdige beëindiging omdat een jongere op een nieuwe school kon beginnen. Bij Ouders Present zijn de redenen van het voortijdig beëindigen van de interventie niet bekend.

4.3 Beantwoording vraag doeltreffendheid programma's

We zijn nagegaan in hoeverre de programma's erin slagen om hun doelstelling, voorkomen van verder ongeoorloofd schoolverzuim, te behalen. Hiervoor hebben we verzuimpercentages tijdens de voormetingen vergeleken met de verzuimpercentages tijdens de nametingen. Vooraf plaatsten we enkele kanttekeningen bij de resultaten (zie ook paragraaf 2.3).

- De kwaliteit van de verzuimgegevens laat op enkele punten te wensen over (zie paragraaf 3.2). Vooral voor Halt speelt een rol dat sommige scholen te laat komen wel als ongeoorloofd verzuim vastleggen in hun registratie en andere scholen niet. Het werkelijk ongeoorloofd verzuim van de Halt-jongeren ligt daarom vermoedelijk hoger dan de cijfers aangegeven.
- De analyses zijn per interventies uitgevoerd voor de jongeren waarvan de verzuimgegevens compleet zijn. Bij ROOS en bij Ouders Present betekent dit dat er ook jongeren in de analyse zijn betrokken die de interventie niet hebben afgemaakt. Bij Ouders Present gaat het om 7 kinderen van ouders die de interventie niet afmaakten (27%), bij ROOS om 3 jongeren (14%).
- Bij Ouders Present meten we een indirect effect omdat de jongeren niet direct beïnvloed worden om minder te spijbelen maar alleen indirect door versterking van de opvoedingsvaardigheden van de ouders. Bovendien kregen sommige van deze jongeren zelf ook een interventie opgelegd (veelal Jeugdreclassering).
- De effectmeting van ROOS heeft betrekking op Den Bosch en Haarlem. Deze regio's blijken te verschillen in het aantal uur dat ROOS wordt opgelegd. In Haarlem gaat het om 25 uur en in Den Bosch om 40 uur.

De vraag naar het effect van de interventies is beantwoord door een vergelijking van de gemiddelde verzuimpercentages per meting. Vervolgens is een gepaarde t-toets uitgevoerd. Ook deze toets werkt met gemiddelden. De grote spreiding in verzuimpercentages gekoppeld aan de kleine aantallen maken het werken met gemiddelden en een t-toets minder betrouwbaar. Een betere statistische toets is echter niet voorhanden. Wegens de beperkingen van het werken met gemiddelden zijn de ontwikkelingen in de verzuimpercentages vóór en na de interventie ook beschrijvend weergegeven (zie paragraaf 4.4). Verder geven boxplots inzicht in de spreiding en de extreme waarden (zie bijlage 3).

Van 23 Halt-jongeren hebben we de gegevens compleet. Tabel 9 geeft voor deze Halt jongeren de gemiddelde verzuimpercentages, de mediaan⁵¹ en de standaarddeviatie

⁵¹ De mediaan is de waarde waar boven en waar beneden evenveel waarnemingen liggen.

Tabel 9: gemiddelde verzuimpercentages, mediaan en standaarddeviatie (Halt)

	Voormetingen			Nametingen	
	M1 (n=23)	M2 (n=23)	M3 (n=23)	M4 (n=23)	M5 (n=23)
gemiddelde	0.6%	5.9%	7.5%	6.8%	10.2%
mediaan	0	0	0	0	0
standaarddeviatie	1.5	18.1	21.6	21.1	28.7

De gemiddelde verzuimpercentages liggen bij alle metingen relatief laag maar nemen bij de nametingen niet af. De mediaan ligt bij alle metingen op 0. Dat betekent dat meer dan de helft van de 23 jongeren 0% verzuim heeft. Dat is bij alle metingen het geval maar dit hoeven niets steeds dezelfde jongeren te zijn. De standaarddeviatie is groot (behalve bij de eerste meting). De gemiddelden worden sterk beïnvloed door de extreme waarden (zie ook de boxplot in bijlage 3).

Tabel 10 geeft de gemiddelde verzuimpercentages, de mediaan en de standaarddeviatie weer voor de ROOS-jongeren (n=22).

Tabel 10: gemiddelde verzuimpercentages, mediaan en standaarddeviatie (ROOS)

	Voormetingen			Nametingen	
	M1 (n=22)	M2 (n=22)	M3 (n=22)	M4 (n=22)	M5 (n=22)
gemiddelde	23.9%	34.1%	45.5%	34.6%	28%
mediaan	6.2	16.6	8.3	6.0	0
standaarddeviatie	35	42.9	49.7	45	45.2

Het gemiddelde verzuimpercentages lopen weinig uiteen. Er is geen sprake van een duidelijke tendens tot afname. Bij de vierde en vijfde meting is wel sprake van een lichte daling van het gemiddelde verzuim in vergelijking met de derde meting.

De standaarddeviatie is bijzonder groot. Dat wordt veroorzaakt door het feit dat 0% verzuim en 100% verzuim de meest voorkomende scores zijn (zie ook de boxplot in bijlage 3). Er zijn dus zowel jongeren die in een meetweek niet ongeoorloofd verzuimden als ook jongeren die de hele week ongeoorloofd wegbleven van school. De mediaan ligt relatief laag. Dit heeft te maken met het feit dat relatief veel jongeren niet verzuimden.

Tabel 11 geeft de gemiddelde verzuimpercentages, de mediaan en de standaarddeviatie weer voor de kinderen van de ouders die Ouders Present volgden (n=26).

Tabel 11: gemiddelde verzuimpercentages, mediaan en standaarddeviatie (Ouders Present)

	Voormetingen			Nametingen	
	M1 (n=26)	M2 (n=26)	M3 (n=26)	M4 (n=26)	M5 (n=26)
gemiddelde	27.9%	24.4%	23.0%	35.9%	26.8%
mediaan	0	0	2.0	20.6	0
standaarddeviatie	39.7	39.1	36.5	40.2	37.9

Ook bij de kinderen van de ouders die Ouders Present volgden lopen de gemiddelde verzuimpercentages weinig uiteen. Ook hier geen tendens tot afname. Het gemiddelde en de mediaan zijn het hoogst drie maanden na de interventie (bij meting 4). Ook hier is de standaarddeviatie groot. Ook nu zijn 0% verzuim en 100% verzuim de meest voorkomende scores (zie ook de boxplot in bijlage 3).

Er zijn gepaarde t-toetsen uitgevoerd voor de drie afzonderlijke interventies .

Door gepaarde t-toetsen te gebruiken wordt er rekening gehouden met het feit dat er meerdere metingen zijn gedaan per persoon. Per interventie zijn er twee gepaarde t-toetsen uitgevoerd. De eerste t-toets geeft het verschil weer tussen het gemiddelde percentage schoolverzuim over de eerste drie meetmomenten en het gemiddelde percentage schoolverzuim twee maanden na de interventie (meetmoment 4). De tweede t-toets geeft het verschil weer tussen het gemiddelde percentage schoolverzuim over de eerste drie meetmomenten en het gemiddelde percentage schoolverzuim zes maanden na de interventie (meetmoment 5).

Tabel 12: resultaten t-toetsen

Gepaarde t-toetsen		Halt	ROOS	Ouders Present
Gem. meting 1,2,3 - gem. meting 4	t p-waarde	0.58 0.57 (n.s)	0.01 0.99 (n.s)	1.47 0.15 (n.s)
Gem. meting 1,2,3 - gem. meting 5	t p-waarde	0.88 0.39 (n.s)	-0.64 0.53 (n.s)	0.23 0.82 (n.s)

Geen van de interventies blijkt een significant effect te hebben op het schoolverzuim. De verschillen tussen voormetingen en de afzonderlijke nametingen zijn voor geen van de interventies significant.

4.4 De ontwikkeling van het ongeoorloofd verzuim en de reacties op het verzuim

Aanvullend op de uitgevoerde statistische analyse geven we per doelgroep een beschrijving van de ontwikkeling van het ongeoorloofd verzuim van de jongeren. We eindigen met enkele algemene bevindingen die ook betrekking hebben op de reacties van de school en van Leerplicht op het verzuim.

In tabel 13 is per interventie, de ontwikkeling van het verzuim weergegeven voor en na de interventie. De tabel heeft betrekking op alle jongeren waarvan we op minstens één meetmoment in de periode voor de interventie én minstens één meetmoment in de periode na de interventie, verzuimgegevens hebben.

Tabel 13: ontwikkeling verzuim voor- en na de interventie

Ontwikkeling verzuim	Halt (n=25)		ROOS (n=25)		Basta (n=8)		Ouders Present (n=30)	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%*	Abs.	%
Geen verzuim voor de interventie - geen verzuim na de interventie	12	48	4	16			6	20
Wel verzuim voor de interventie - geen verzuim na de interventie	2	8	6	24	1		3	10
Geen verzuim voor de interventie - wel verzuim na de interventie	3	12	3	12	1		4	13
Wel verzuim voor de interventie - wel verzuim na de interventie	8	32	12	48	6		17	57
Totaal	25	100	25	100	8		30	100

* Wegens de kleine aantallen geven we geen percentages weer.

De Halt-jongeren (n=25)

- 2 jongeren (8%) verzuimden alleen vóór de interventie.
- Bij de grootste groep (48%) is noch vóór de interventie, noch ná de interventie, ongeoorloofd verzuim vastgesteld door de school. Wel valt op dat deze jongeren opmerkelijk vaak geoorloofd verzuimden. Bij 8 van deze 12 jongeren was gemiddeld op 2 meetmomenten sprake van geoorloofd verzuim.
- 3 jongeren (12%) verzuimden alleen ná de interventie. Bij twee van de drie jongeren is het verzuim dan ernstig.
- 8 jongeren (30%) verzuimden zowel voor als na de interventie. Bij 7 van deze 8 jongeren is het verzuim na de interventie ongewijzigd of zwaarder geworden.

Conclusie: Bij 3 jongeren (12%) is het verzuim na de interventie afgenomen of gestopt. Bij 10 van de 25 jongeren (40%) is het verzuim na de interventie ongewijzigd of ernstiger geworden. De overige jongeren (48%) lijken niet of nauwelijks te spijbelen, bij hen is op geen enkel meetmoment ongeoorloofd verzuim vastgesteld. Er zijn echter wel signalen dat achter het geoorloofd verzuim van deze groep ongeoorloofd verzuim verborgen gaat.

De ROOS jongeren (n=25)

- 6 jongeren (24%) verzuimden alleen vóór de interventie.
- Bij 4 van de 25 jongeren (16%) is noch voor de interventie, noch na de interventie ongeoorloofd verzuim vastgesteld. Ook hier bij 3 jongeren (hoge) percentages geoorloofd verzuim.
- 3 jongeren (11%) verzuimden alleen na de interventie.

- Bij de grootste groep van 12 jongeren (48%) is zowel vóór de interventie als na de interventie ongeoorloofd verzuim geregistreerd. Het beeld van deze groep is wisselend. Zeven jongeren (28%) hebben vaak na fors verzuim vlak vóór en drie maanden na de interventie, op het laatste meetmoment geen verzuim meer of minder verzuim. Bij één jongere loopt het verzuim steeds verder op; bij 4 jongeren blijft het ongeveer gelijk.

Conclusie: bij 13 jongeren (52%) is het verzuim na de interventie afgenomen of gestopt. Bij 5 van deze 11 jongeren gaat het om een verbetering die pas op meetmoment 5 optreedt (dus 6 maanden na de interventie). Het kan zijn dat de nazorg van de Jeugdreclassering (die in combinatie met ROOS wordt opgelegd) bijdraagt aan dit positieve resultaat. Bij 8 jongeren (32%) is het verzuim ongewijzigd of erger geworden.

De Basta jongeren (n=8)

- Eén jongere verzuimde alleen voor de interventie. Eén andere jongere verzuimde alleen na de interventie.
- Bij 6 van de 8 jongeren heeft de school zowel vóór de interventie als na de interventie ongeoorloofd verzuim geregistreerd. Al deze jongeren hebben fors verzuim op alle meetmomenten.

De Ouders Present jongeren (n=30)

- 3 jongeren (10%) verzuimden alleen vóór de interventie.
- Bij 6 jongeren (20%) is noch voor de interventie, noch na de interventie ongeoorloofd verzuim vastgesteld. Dit zijn allen leerlingen van het (speciaal) basisonderwijs.
- 4 jongeren (13%) verzuimden alleen na de interventie.
- De overige 17 jongeren (57%) verzuimden zowel voor als na de interventie. Bij 4 jongeren (13%) is sprake van continu hoog verzuim tijdens alle metingen. Bij 5 jongeren (17%) loopt het verzuim tijdens de nametingen verder op. Eveneens bij 5 jongeren (17%) neemt het verzuim af. Bij de overige 3 jongeren (10%) is het beeld grillig.

Conclusie: Bij 8 jongeren (27%) is het verzuim na de interventie gestopt of afgenomen. Bij 13 jongeren (43%) is het verzuim erger geworden of gelijk gebleven.

Absoluut verzuim of 100% verzuim⁵²

Bij alle interventies komt 100% verzuim en absoluut verzuim voor. Bijna de helft van alle jongeren waarvan we zowel vóór de interventie als ná de interventie verzuimgegevens hebben, heeft op minstens één meetmoment 100% verzuim. Concreet gaat het om 40 van de 88 jongeren (45%).

- Bij Halt gaat het om 6 van de 25 jongeren (24%). Bijna altijd betreft het 100% verzuim in de nameting (en na de overgang van het VMBO naar het MBO).

⁵² We spreken van absoluut verzuim als een jongere niet meer staat ingeschreven op een school en van 100% verzuim als een jongere de gehele meetweek ongeoorloofd afwezig was.

- Bij ROOS gaat het om 13 van de 25 jongeren (52%). Vier jongeren (16%) lijken al minstens 8 maanden niet naar school te gaan (100% verzuim op meetmoment 2 tot en met 5); 7 jongeren (28%) lijken minstens 2 tot 4 maanden niet naar school te gaan (twee aaneengesloten meetmomenten van 100% verzuim).
- Bij Basta gaat het om 6 van de 8 jongeren (75%). Twee jongeren gaan gedurende alle meetmomenten (verspreid over ongeveer 12 maanden) niet naar school. Drie jongeren gaan gedurende vier aaneengesloten meetmomenten niet naar school (verspreid over ongeveer 8 maanden).
- Bij de kinderen van Ouders Present gaat het om 12 van de 30 jongeren (40%). Twee jongeren zijn op geen van de vijf meetmomenten op school.

Bij het achterhalen van de verzuimgegevens over de nametingsperiode, hebben we de indruk gekregen dat er vaak ófwel geen enkele instantie actief is om jongeren die langere tijd in het geheel niet meer naar school gaan, weer naar school toe te leiden ófwel de school en Leerplicht niet op de hoogte zijn van bemoeienis van dergelijke instanties. Ook wordt uit de verhalen van Leerplicht duidelijk dat jongeren met een ernstig verzuimverleden niet gemakkelijk aangenomen worden op andere scholen (en daarom soms door de rechter tijdelijk worden vrijgesteld van hun leerplicht).

Enkele algemene bevindingen

- De scholen melden ons opmerkelijk vaak naast ongeoorloofd verzuim ook veel geoorloofd verzuim van de in de effectmeting betrokken jongeren. De indruk bestaat dat achter een ziekmelding, die door de school als geoorloofd verzuim wordt geregistreerd, vaak ongeoorloofd verzuim schuil gaat⁵³.
- De overgang van het VMBO naar het MBO vormt een risicofactor voor toenemend verzuim. Uit ons gegevens komt bij herhaling naar voren dat het verzuim toeneemt of een absoluut karakter krijgt als jongeren van het VMBO naar het MBO is gegaan.
- Bij de doelgroepen van ROOS, Basta en Ouders Present gaat relatief verzuim vaak over in absoluut verzuim. De aanpak van beide problemen dient daarom ook goed op elkaar te zijn afgestemd. Dat lijkt lang niet altijd het geval te zijn. Leerplichtambtenaren meldden ons verschillende keren dat jongeren die thuis zitten en dus niet meer naar schoolgaan ook bij hen uit beeld verdwijnen. Het betreft dan met name niet meer leerplichtige jongeren. Het is voor Leerplicht ook niet duidelijk of het RMC⁵⁴ bemoeienis heeft met deze jongeren.

⁵³ Deze indruk wordt bevestigd door de resultaten van eerder onderzoek (Derricks, M. e.a. Meer zorg, minder ziek; SCO-Kohnstamm Instituut; Amsterdam 2000).

⁵⁴ Het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt Voortijdig Schoolverlaters (RMC) is een regionale samenwerking tussen overheden, scholen en instellingen werkzaam op het terrein van arbeidsvoorziening, onderwijs, justitie, jeugdhulpverlening en welzijn. Het doel van deze samenwerking is jongeren te behoeden voor het voortijdig stoppen met school en ze te stimuleren de juiste kwalificatie voor de arbeidsmarkt te behalen.

- De afdeling Leerplicht kon ons over het algemeen goed vertellen op welke school een leerplichtige jongere zit. In enkele gevallen bleek dat niet zo te zijn. In Amsterdam kregen we bijvoorbeeld twee keer te maken met een nog leerplichtige jongere waarbij de leerplichtambtenaar niet wist aan te geven waar de jongere verbleef. Een ander vaker terugkerend knelpunt had betrekking op het feit dat registratiegegevens van de school en Leerplicht niet met elkaar overeenkwamen met als gevolg dat een jongere enige tijd uit beeld lijkt te zijn bij de instanties. Sommige jongeren zijn al (veel) eerder uitgeschreven bij een school dan bij Leerplicht is geregistreerd. Andere jongeren zijn volgens Leerplicht op een bepaalde school ingeschreven maar blijken daar nooit te zijn geweest hetgeen niet gemeld is bij Leerplicht.
- Tenslotte, veel scholen weten niet te melden waar een jongere is ingeschreven als hij/zij bij hen is uitgeschreven terwijl zij wettelijk een jongere niet mogen uitschrijven als hij/zij niet is aangemeld bij een andere school. Aan de andere kant blijken jongeren soms al een half jaar niet meer naar school te gaan terwijl de school hen niet officieel heeft uitgeschreven. Formeel is er dan nog geen sprake van absoluut verzuim, in de praktijk is dat echter wel het geval.

4.5 Conclusies

Op basis van de statistische analyse moeten we concluderen dat er geen significante effecten van de interventie op het verzuim zijn aangetoond. De beschrijvende analyse maakt duidelijk dat sommige jongeren minder gaan verzuimen, andere jongeren juist meer gaan verzuimen en er ook een groep is waarbij het verzuim vrij constant lijkt te zijn. Dit beeld bevestigt de resultaten van de statistische analyse.

De beschrijvende analyse laat voor de ROOS-jongeren de beste resultaten zien omdat een deel van deze jongeren alsnog op langere termijn niet meer of minder verzuimt. Het kan zijn dat de Jeugdreclassering die na afloop van ROOS nazorg biedt, bijdraagt aan dit positieve resultaat.

De beschrijvende analyse maakt ook een aantal andere relevante zaken zichtbaar.

- Ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten zijn problemen die elkaar raken. Veel meer dan nu nog het geval is, is dus een gecoördineerde aanpak nodig.
- Achter als geoorloofd geregistreerd verzuim, gaat vaak ongeoorloofd verzuim schuil. Scholen lijken hier weinig op in te spelen.
- Er is geen sluitende aanpak voor de jongeren die ernstig verzuimen en vaak zelfs niet meer naar school gaan. Deze jongeren worden te vaak aan hun lot overgelaten omdat instanties onvoldoende zijn geïnformeerd en continuïteit in de begeleiding van deze jongeren ontbreekt.

De verzamelde gegevens geven ook nadere informatie over de doelgroepen en de interventies. De belangrijkste bevindingen zijn:

- De leeftijdsgroep van de Ouders Present kinderen is heel divers. De leeftijden liggen tussen 6 jaar en 17 jaar. Als de trainers van Ouders Present zich in hun cursus specifiek richten op de omgang van de ouders met hun spijbelende kinderen dan vraagt dat een heel diverse benadering. Immers stimuleren dat een kind van 7 of 8 naar school gaat vraagt andere vaardigheden van ouders dan stimuleren dat een jongere van 15 of 16 naar school gaat. De diversiteit in leeftijdsgroep maakt zichtbaar dat de doelstelling van Ouders Present breder is dan alleen het tegengaan van het spijbelen van het kind naar aanleiding waarvan de cursus aan de ouders werd opgelegd. De cursus beoogt veeleer het versterken van opvoedingsvaardigheden om (verder) spijbelen van jongere kinderen in het gezin te voorkomen.
- De beschikbare verzuimgegevens geven een indruk van de omvang van het spijbelgedrag van de jongeren. Halt West Brabant blijkt de lichte spijbelaars te bereiken. Hoewel ze zelf hun doelgroep als 'matige' verzuimers omschrijven. Gemiddeld genomen verzuimden de Halt jongeren vóór de interventie circa 5% van de uren dat ze aanwezig zouden moeten zijn. Basta lijkt een zware doelgroep van spijbelaars te bereiken. De kleine groep van Basta jongeren waarvan we het verzuim vóór de interventie weten, verzuimde gemiddeld 90% van de uren dat ze aanwezig hadden moeten zijn. De doelgroepen van ROOS en Ouders Present liggen dicht bij elkaar. Deze zijn gemiddeld genomen te beschouwen als matige spijbelaars met een gemiddeld verzuim van een kwart tot een derde van het aantal uur dat ze aanwezig moeten zijn. Voor beide interventies (ROOS en Ouders Present) geldt echter dat er binnen hun doelgroepen een grote spreiding is in het spijbelgedrag. Sommige jongeren lijken weinig te spijbelen bij andere jongeren gaat het niet meer om spijbelen maar om 100% verzuim.
- Halt (West Brabant) en ROOS (Haarlem en den Bosch) worden bij meer dan 80% van de jongeren regulier afgesloten. Bij ROOS is dat opmerkelijk omdat eerdere cijfers van ROOS Amsterdam lieten zien dat slechts 53% van de jongeren ROOS positief afrondde (zie bijlage 6). Bij Basta (Rotterdam) en Ouders Present (Amsterdam) liggen deze percentages iets lager (op respectievelijk 64% en 76%), maar ook deze cijfers zijn gezien de aard van de doelgroepen, niet ongunstig.

5 Resultaten interviews met deelnemers interventies

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de interviews die met in totaal 19 deelnemers en ex-deelnemers van de interventies werden gehouden, te weten:

- individuele interviews met 2 ex-deelnemers van ROOS (n=2).
- een groepsgesprek met 4 deelnemers van Basta en individuele interviews met 4 deelnemers en met 2 ex-deelnemers van Basta (n=10).
- individuele interviews met 3 jongeren die op dit moment begeleiding van de Jeugdreclassering krijgen (n=3).
- een groepsgesprek met 4 ouders die op dit moment de cursus Ouders Present volgen (n=4).

De interviews geven een indruk van de opvattingen en ervaringen van jongeren die de interventies volgen. Gezien het beperkte aantal interviews en de moeizaam verlopen werving van jongeren voor afname van de interviews, is voorzichtigheid geboden bij het generaliseren van de onderzoeksresultaten naar de totale populatie deelnemers per interventie.

We geven eerste een algemene indruk van de interviews en rapporteren vervolgens per interventie volgens een vast stramien. We starten met een indruk van de geïnterviewde deelnemers en gaan vervolgens in op: de omvang en oorzaak van het spijbelen, het toeleidingstraject, de beoordeling van - en de effecten van de interventie en eindigen met de (verwachting van de) nazorg.

We besluiten het hoofdstuk met een samenvatting en conclusie.

Verloop van de interviews

De individuele interviews en de groepsgesprekken duurden maximaal 30 minuten. We merkten dat er bij een aantal jongeren sprake was van een zekere reserve tot de onderzoeker. Niet alles wordt precies verteld; sommige dingen houden jongeren voor zich. Dit is begrijpelijk aangezien het persoonlijke verhalen betreft en de onderzoeker onbekend is. Ook is het passend bij de leeftijd (13 jaar en ouder) om niet alles gelijk te delen met een willekeurig iemand, ook al is het 'een onderzoeker'. Wel hebben we de indruk dat alle jongeren en ouders vrij open en eerlijk spraken over de ervaringen die ze wel wilden prijsgeven. De gesprekken verliepen over het algemeen goed. Voor een aantal jongeren blijkt het wel lastig te zijn om het verloop vóóraf en tijdens de interventie in een juist tijdsperspectief te plaatsen. Data en doorlooptijden kunnen wellicht in de herinnering anders zijn opgeslagen dan werkelijk gebeurd. Een aantal jongeren vindt het moeilijk om onderscheid te maken tussen de betrokken medewerkers van instanties. De twee jongeren die Basta hebben afgerond, weten bijvoorbeeld niet precies wie, wanneer van welke instantie betrokken is geweest toen ze Basta opgelegd kregen.

Zo spreken ze bijvoorbeeld van 'jeugdzorg' waardoor het onduidelijk blijft of hiermee een casemanager wordt bedoeld, een jeugdreclasserder of misschien de leerplichtambtenaar.

5.2 Resultaten interviews ROOS-jongeren

Beschrijving geïnterviewde jongeren

ROOS wordt voor 25 of 40 uur opgelegd (met Jeugdreclassering). De jongeren nemen deel aan wekelijkse individuele bijeenkomsten van 1,5 uur of 2 uur en worden daarnaast geacht naar school te gaan.

Er zijn twee interviews gehouden met jongeren die de leerstraf minimaal een half jaar geleden in respectievelijk Haarlem en Den Bosch hebben gevolgd.

Het eerste meisje (15 jaar) heeft een half jaar geleden de ROOS-training afgerond. Op het moment van afname van het interview heeft het meisje begeleiding van de Jeugdreclassering, wegens deelname aan een vechtpartij. De antwoorden die ze gaf waren deels inconsistent en niet geheel geloofwaardig.

Het tweede meisje (17 jaar) volgt een MBO opleiding. Ze heeft ROOS ruim twee jaar geleden afgerond. Op dit moment krijgt ze nog Jeugdreclassering in een ander kader. In het verleden heeft ze eerder een taakstraf opgelegd gekregen. Ze maakte een betrouwbare indruk en het gesprek verliep goed.

Verzuim voor de interventie

Eén van de twee jongeren heeft een ander beeld van haar afwezigheid dan de school. Dit meisje geeft aan 'echt ziek te zijn' maar de school registreert haar afwezigheid echter als spijbelen. Voordat ROOS werd opgelegd was zij gedurende twee jaar bijna elke dag afwezig, naar eigen zeggen als gevolg van lichamelijke klachten. Gezien de inconsistentie in het verhaal van dit meisje tijdens de afname van het interview, is er reden om aan de betrouwbaarheid van het 'echt ziek zijn' te twijfelen.

De tweede respondent spijbelde al ongeveer een jaar voordat zij ROOS kreeg opgelegd. Zij was destijds 14 jaar. Het meisje was hele dagen of weken afwezig.

Oorzaken van het spijbelen voor de start van de interventie

Het eerste meisje geeft aan dat enkele mensen in haar directe omgeving zijn overleden. Daardoor is zij in 'een soort depressie' geraakt. Ze had geen zin om naar school te gaan en haar moeder steunde haar daarin door haar ziek te melden. Soms belde het meisje ook zelf naar school om zich ziek te melden. De tweede respondent geeft aan dat er sprake was een combinatie van problemen zowel thuis als op school. Ze had destijds een vriendje met wie ze tijd wilde doorbrengen en de studierichting die ze volgde was te moeilijk waardoor ze de stof niet begreep. De keren dat ze wel op school was, was het lastig omdat ze allerlei vragen kreeg over waar ze was geweest. Na tussenkomst van iemand (waarschijnlijk de leerplichtambtenaar) en het ondertekenen van een contract nam het schoolverzuim een tijdje af maar het verzuim is opnieuw begonnen.

Dit nieuwe verzuim kwam ook door allerlei verschillende oorzaken maar het meisje kan nu niet meer goed terughalen welke dat destijds waren.

Het toeleidingstraject

De eerste respondent is niet gevraagd naar het voortraject. De tweede respondent geeft aan dat de school niet zo betrokken bij haar was gedurende de periodes dat ze spijbelde. Ze heeft weinig zicht op de instanties en functionarissen die betrokken zijn bij de toeleiding naar ROOS. Ze kent de termen leerplichtambtenaar en Maatregel Hulp en Steun niet en weet niet (meer) dat ze ook begeleiding kreeg van de Jeugdreclassering tijdens en nadat zij ROOS volgde.

Beoordeling en effect van de interventie

Beide respondenten hadden geen verwachting van ROOS. Wel dacht een van de respondenten meer te kunnen leren dan bij een 'gewone' taakstraf waar je bijvoorbeeld moet schoonmaken en heeft daarom voor ROOS gekozen. Allebei zijn ze positief over de interventie.

Bij beide respondenten is aandacht geweest voor hun specifieke behoeften bijvoorbeeld: leren omgaan met een woede-uitbarsting, praten over gevoelens, inzicht krijgen in wat je wilt en nieuwe activiteiten ontplooiën. De jongeren noemen een aantal positieve aspecten van de interventie.

- Doen van rollenspelen waarbij specifieke vaardigheden en situaties worden geoefend.
- De trainer kon goed uitleggen hoe de jongere in elkaar zat en maakte voor haar veel duidelijk.
- De individuele bijeenkomsten zijn als prettig ervaren. Het betreft problemen en andere dingen dan alleen school. In een groep zouden beide respondenten niet 'zo open en bloot' over alles hebben gepraat. Daarnaast is het risico dat je in een groep jezelf moet bewijzen en tegen elkaar gaat opbieden over wat je allemaal hebt uitgevoerd op crimineel gebied.
- Het kunnen vertrouwen van de trainer.

De eerste respondent kon geen verbeterpunten bedenken. De tweede respondent vond de duur van 2 uur te lang. Ze denkt dat 1 uur tot 1,5 uur beter is. Het aantal weken was wel goed.

De eerste jongere is na afloop van ROOS voor een korte periode teruggegaan naar school. Hiertoe was ze gemotiveerd geraakt maar al gauw verdween de motivatie. Waarom precies is onduidelijk. Het meisje blijft volhouden dat ze niet spijbelt. Wel geeft ze aan dat ze als ze ziek is en geen zin heeft, niet naar school gaat. Haar antwoorden zijn tegenstrijdig. De moeder van het meisje meldt haar dochter dan ziek op school. De huidige jeugdreclasserder gaat bekijken of er mogelijkheden zijn om te werken.

Bij de tweede respondent startte ROOS op het moment dat er bijna geen lessen meer waren in verband met de eindexamens op school. Zij kan zich niet meer goed herinneren of ze bleef spijbelen maar geeft aan dat ze in ieder geval weinig uren op school moest zijn.

Sinds de start op haar nieuwe school ongeveer één tot twee jaar geleden, heeft dit meisje niet meer gespijbeld. Dat komt doordat ze het naar haar zin heeft op school en weer lol heeft in leren. Het meisje geeft aan dat ROOS haar in algemene zin heeft geholpen omdat algemene dingen de oorzaak waren van het spijbelen.

Ze denkt ook dat ze het zonder ROOS op haar nieuwe school naar haar zin zou hebben gehad en dat het goed zou zijn gegaan. Het vinden van een nieuwe school en een passende studierichting lijkt een samenwerking te zijn geweest waaraan de oude school, de trainer van ROOS en de moeder van de respondent ieder een bijdrage hebben geleverd.

Verwachting van de nazorg

Beide respondenten hebben na afloop van ROOS en ten tijde van het interview nog begeleiding van de Jeugdreclassering. Eén respondent heeft zelf extra begeleiding van de Jeugdreclassering aangevraagd en dit verzoek is toegekend. Zij heeft behoefte aan langdurige begeleiding van de Jeugdreclassering.

De tweede respondent maakt geen onderscheid tussen zorg na afloop van ROOS. Ze had vóóraf aan ROOS al contact met de mevrouw van Jeugdzorg en gedurende ROOS is dit contact gebleven. Onbekend is wat voor functie de mevrouw van Jeugdzorg had of op welke afdeling ze werkzaam was.

5.3 Resultaten interviews Basta-jongeren

Beschrijving geïnterviewde jongeren

Basta is een leerplichtvervangend dagprogramma. De jongeren die Basta volgen gaan dus niet naar school. Vaak gingen zij voor de start van Basta ook al weinig en onregelmatig naar school.

- Acht jongeren volgen op dit moment Basta. Hun leeftijd ligt tussen de 13 en 17 jaar, ze volgen allen het VMBO. Hun verblijfsduur bij Basta varieert tussen 3 dagen en 12 weken.
- Twee jongeren hebben Basta onlangs afgerond. Een jongen (15 jaar), zit in de derde klas van het VMBO en heeft Basta net afgerond. Een meisje (14 jaar) krijgt inmiddels daghulpverlening van STEK.

Er spelen veel (gezins-, gedrags-, licht psychiatrische) problemen bij de jongeren die we hebben gesproken. De reactie van de jongeren op deze problemen is verschillend. Zo werd gesproken met een bedeesde jongen, die korte antwoorden gaf en een depressieve indruk maakt. Een andere jongen met gedragsproblemen is daarentegen erg spraakzaam en open over het gepest worden en zijn eigen verbale agressiviteit. Weer een andere jongen reageert relaxed en maakt grapjes. School of een leerstraf, het lijkt de jongen allemaal weinig uit te maken, hij doet waar hijzelf zin in heeft. Bij de jongeren die na Basta zijn doorgestroomd naar een andere leerplichtvervangende voorziening en medewerking aan het interview hebben geweigerd, is sprake van veelvuldige en langdurige ziekte en duurt het weken voordat een mentor contact met hen krijgt. Het is de vraag of de jongeren daadwerkelijk ziek zijn. Dit draagt bij aan het beeld van een moeilijk benaderbare groep jongeren (en ouders). Ook bij de jongeren die we niet hebben gesproken, bestaat de indruk dat er veel (complexe) problemen spelen (zie ook bijlage 4).

Omvang van het spijbelen voor de start van de interventie

De afdeling Leerplicht in Rotterdam gaat uit van 110 tot 120 uur ongeoorloofd verzuim als indicatie voor Basta (zie bijlage 7). Het duurt ongeveer twee maanden totdat er een uitspraak van de rechter is en Basta wordt opgelegd. In die tussenliggende periode kan het verzuim toe- of afnemen.

Op basis van de interviews met de jongeren kunnen we in algemene zin stellen dat de omvang van het spijbelen bij de Basta-jongeren fors is. De omvang en duur wisselen sterk maar vaak betreft het een aantal dagdelen of hele dagen per week of jongeren die helemaal niet meer naar school gaan. Het spijbelen is veelal al maanden aan de gang, variërend tussen de vier maanden tot twee jaar voordat de jongeren bij Basta terecht komen. In een aantal gevallen begint het spijbelen met het missen van een uurtje school en neemt het schoolverzuim steeds toe totdat de jongeren nauwelijks meer op school verschijnen.

Fatima zit in de eerste klas van het VMBO. Na drie, vier maanden blijft ze steeds vaker een uurtje van school weg. Het schoolverzuim loopt in de maanden die volgen steeds verder op en uiteindelijk komt ze nog maar één of twee keer per week een paar uurtjes op school. In het volgende schooljaar volgt ze BASTA en keert daarna weer terug op haar oude school. Hier gaat het na een week al mis en ze blijft opnieuw thuis. Na ongeveer twee weken start ze bij de daghulpverlening van STEK jeugdzorg.

Ahmet is blijven zitten in de derde klas van het VMBO. Hij heeft het niet naar zijn zin in de nieuwe klas en spijbelt vanaf het begin van het schooljaar elke dag minstens een paar uur. Dit houdt hij gedurende vier maanden vol totdat hij naar Basta wordt verwezen.

Oorzaken van het spijbelen voor de start van de interventie

Veelal spelen er meerdere problemen tegelijk of vlak na elkaar die het spijbelgedrag versterken of in stand houden. Jongeren belanden in een vicieuze cirkel waar ze niet meer uit kunnen komen. Er spelen bijvoorbeeld gedragsproblemen, gezinsproblemen en de jongeren vinden het leren op school moeilijk, saai en teveel. De indruk is dat een aantal kinderen op cognitief niveau zwak functioneert en het niet redt om zelfstandig het onderwijs te doorlopen. Daarnaast is mogelijk soms sprake van (licht) psychiatrische problematiek zoals angsten, moeilijk contact kunnen leggen of een (beginnende) depressie. Vaak is sprake van zwak ontwikkelde sociale vaardigheden waardoor jongeren makkelijk in conflict met hun omgeving komen en vervolgens beschikken ze niet over de juiste probleemoplossende vaardigheden om zwaardere problemen vóór te zijn. Bij veel kinderen is de thuissituatie dusdanig dat ze hier geen steun aan ontnemen. Integendeel, de thuissituatie is vaak debet aan de heersende problemen. Ouders waren vaak niet op de hoogte van het schoolverzuim. Illustratief is een jongen bij wie sprake is van gezinsproblemen die niet direct betrekking hebben op hemzelf maar waardoor hij niet meer aan leren toekomt en begint te spijbelen.

De omvang van het spijbelen van Kevin neemt geleidelijk aan toe en uiteindelijk is er sprake van hele dagen verzuim. De achterstand op school wordt steeds groter en vervolgens moet hij van de HAVO naar het VMBO. Dit durft hij thuis niet vertellen, aan het begin van het nieuwe schooljaar heeft hij niet de juiste boeken en raakt als gevolg hiervan in conflict met zijn omgeving. Hij ervaart dat alle leerkrachten tegen hem zijn. Vanaf dat moment besluit hij niet meer naar school te gaan, overigens zonder dat zijn ouders hier weet van hebben. Uiteindelijk gaat hij drie weken helemaal niet naar school totdat de leerplicht erbij wordt betrokken. Dan gaat hij weer af en toe naar school. Het spijbelen blijft echter voortduren waarna Basta wordt opgelegd.

Het toeleidingstraject

De jongeren geven aan dat het vaak niet opvalt als je niet op school aanwezig bent. Volgens de jongeren maakt het een leraar niet uit of je er wel of niet bent. Er is geen aandacht voor je. Soms vinden leerkrachten het lekker rustig als je er niet bent. Het duurt erg lang voordat de school het verzuim meldt aan de ouders. Sommige jongeren begrijpen niet waarom ze Basta kregen opgelegd of Basta werd pas opgelegd nadat de grootste problemen voorbij waren.

Het lijkt erop dat de jongeren niet goed begrijpen hoe het traject vóóraf aan Basta is vorm gegeven. Ze weten niet wie zich precies met hen heeft beziggehouden, laat staan dat de taakverdeling tussen Basta, de leerplichtambtenaar, de Raad voor de Kinderbescherming en soms, indien van toepassing, Bureau Jeugdzorg duidelijk is.

Beoordeling en effect van de interventie

De meeste jongeren hadden niet eerder van Basta gehoord. Verwachting was vaak dat Basta een soort gevangenis was of een internaat. Deze verwachting is niet uitgekomen.

Over het algemeen zijn de jongeren positief over het programma. Ze vinden Basta vooral een 'gezellige' omgeving waar ze in contact komen met kinderen die in dezelfde situatie zitten. Dit biedt ze steun en lotgenotencontact. De 'gezellige' omgeving heeft betrekking op de kleine groepen, de regels waar iedereen zich aan moet houden zoals niet pesten en de prettige, beschermende sociale sfeer. De consequente en directe feedback die altijd positief is geformuleerd, wordt gewaardeerd. Opvallend vaak wordt gezegd dat er bij Basta persoonlijke en oprechte aandacht en interesse voor hen is en dat Basta hen daadwerkelijk helpt met hun problemen. Ze krijgen vaardigheden aangeleerd om te voorkomen dat problemen erger worden zoals: eerder met de leerkracht in gesprek gaan, studievaardigheden toepassen etc. De medewerkers zoeken actief mee naar oplossingen en houden de jongeren goed in de gaten. Dit laatste punt wordt door sommigen als negatief ervaren: 'we zijn toch geen baby's meer, we mogen (binnen het pand⁵⁵) niks alleen doen'.

Sommige jongeren ervaren Basta als te saai, omdat er veel aandacht is voor studie in tegenstelling tot andere jongeren die juist blij zijn dat ze hun onderwijsachterstand hebben kunnen wegwerken. Uit het groeps gesprek komt naar voren dat een aantal activiteiten door gebrek aan tijd en personeel niet kan worden uitgevoerd zoals excursies en koken.

⁵⁵ Toevoeging onderzoekers.

Sommige jongeren vinden het lastig om zich langdurig te concentreren op de studieboeken en door afwisselende activiteiten kunnen ze dat beter volhouden. Mentorgesprekken vallen soms uit. Dit vinden de jongeren jammer.

De jongeren geven aan zelf veranderd te zijn, hun doelen (gedeeltelijk) te hebben behaald maar vragen zich tegelijkertijd af of het op hun oude school goed zal gaan. Ze geven aan dat de school niet mee verandert en dat de mentoren op school weinig contact hebben met Basta. Dit geldt echter niet voor alle jongeren en lijkt samen te hangen met de persoonlijke betrokkenheid van een leerkracht. Daarnaast wordt bij Basta duidelijk gemaakt dat school voor hun eigen toekomst erg belangrijk is, maar dat jongeren het zelf moeten doen. Jongeren raken hierdoor bewust van hun toekomst en wat ze daarvoor moeten doen.

Bij Basta zelf zou het moeilijk moeten zijn om te spijbelen. De jongeren worden achterna gebeld als ze niet komen opdagen. De meeste jongeren hebben ook geen behoefte om te spijbelen omdat ze graag naar Basta komen. Opvallend is echter dat zes van de tien jongeren ziek zijn op de dag dat er interviews worden gehouden.

Over hoe het met het spijbelen gaat na afloop van Basta kan weinig worden gezegd. Er zijn twee jongeren geïnterviewd die Basta hebben afgesloten en weer naar school gaan of een ander leerplichtvervangend programma volgen. Een respondent is teruggaan naar een reguliere school Deze jongen spijbelt niet meer. De andere respondent is na een week op de oude school opnieuw thuis gebleven en krijgt nu daghulp.

Verwachting van de nazorg

Twee respondenten hebben Basta afgerond van wie er één door is gestroomd naar de daghulpverlening. Dit gebeurde nadat het op de nieuwe school niet was gelukt en er contact was met 'een mevrouw van Jeugdzorg'. De respondent weet verder niet wie dat precies was. Met de andere respondent verliep het Basta traject zo voorspoedig dat nazorg niet nodig werd geacht. De betreffende jongere beschikt over goede sociale vaardigheden en de thuissituatie biedt naar eigen zeggen eveneens steun. Daarnaast heeft de nieuwe school ook contact gehad met Basta en is er sprake van een overdracht geweest. De leerplichtambtenaar wordt door beide respondenten niet genoemd en ook niet herkend als de onderzoeker dit oppert.

Voor de jongeren die Basta nog volgen, is de nazorg eveneens onduidelijk. Ze hebben er geen weet van dat de leerplichtambtenaar de nazorg verzorgt⁵⁶. Wel menen de jongeren dat ze contact zouden opnemen met hun Basta mentor als er problemen zouden komen of hopen ze op school een vertrouwd iemand te hebben waar ze naar toe kunnen. Een enkeling krijgt buiten Basta aanvullende (gezins)hulpverlening waar ze na afloop terecht kunnen. Het ontbreken van zicht op de nazorg komt overeen met het voortraject waarin de jongeren veel mensen zien en niet goed zicht hebben op wat iedereen nu doet en bij wie ze terecht kunnen.

⁵⁶ Zie hoofdstuk 6 voor een toelichting op de nazorg bij BASTA. De leerplichtambtenaar geeft aan dat nazorg inhoudt, dat de leerlingen op de achtergrond worden gevolgd. Hiervan hoeven de jongeren inderdaad niks te merken. In de methodiekbeschrijving staat echter een andere invulling van het begrip 'nazorg'.

5.4 Resultaten interviews jongeren die Jeugdreclassering kregen opgelegd

Beschrijving geïnterviewde jongeren

Er zijn drie meisjes geïnterviewd. Deze jongeren krijgen alle op het moment van afname van het interview, begeleiding van de Jeugdreclassering wegens schoolverzuim.

- Eén jongere (14 jaar) zit op het VMBO. Zij kan haar antwoorden goed onder woorden brengen en is erg gemotiveerd voor haar begeleiding bij de Jeugdreclassering. Ze krijgt inmiddels 6 maanden Jeugdreclassering.
- De tweede jongere is 16 jaar en zit op het MBO. In eerste instantie volstaat zij met korte antwoorden in het gesprek maar na doorvragen wordt zij spraakzamer en geeft 'eerlijk' antwoord op vragen over haar schoolverzuim. Ze heeft inmiddels 6 maanden Jeugdreclassering.
- De derde jongere was alleen bereid om de interviewvragen schriftelijk via de mail te beantwoorden (wegens een sociale fobie). Omdat ze zich niet goed voelde (voedselvergiftiging) heeft ze haar antwoorden ook kort gehouden. Zij heeft inmiddels drie gesprekken gehad met de Jeugdreclassering.

Omvang van het spijbelen voor de start van de interventie

De omvang van het schoolverzuim dat de drie jongeren rapporteren ligt tussen een paar uur per dag tot aan hele dagen. Ook de periode dat deze jongeren spijbelden verschilt per jongere. Eén respondent spijbelde ongeveer twee maanden en volgde slechts een paar lessen per dag, voordat Jeugdreclassering werd opgelegd. Een andere jongere spijbelde gedurende circa vier jaar. Gedurende deze vier jaar varieerde de omvang van het schoolverzuim. De exacte omvang van het spijbelen noemt het meisje niet. Vanwege haar sociale fobie heeft zij de antwoorden schriftelijk gegeven. Op basis van de antwoorden en problematiek bestaat het vermoeden dat zij soms meerdere weken achtereen spijbelde.

Oorzaken van het spijbelen voor de start van de interventie

Er worden diverse redenen genoemd waardoor jongeren zijn gaan spijbelen. Ook bij deze jongeren komt naar voren dat er sprake is van meerdere problemen die elkaar versterken en in stand houden. Het spijbelen staat niet op zichzelf maar hangt samen met gezinsproblemen, conflicten op school, je niet goed voelen, het hebben van persoonlijke problemen en de lesstof niet leuk of saai vinden. Opvallend is dat één respondent tijdens het interview aangeeft dat het spijbelen weliswaar is afgenomen en ze inmiddels een leuke opleiding volgt maar desondanks vaak te lang blijft doorslapen. Hierdoor mist ze lessen. Blijkbaar bieden noch de thuissituatie noch de school, noch de Jeugdreclassering voldoende toezicht of structuur om ervoor te zorgen dat de jongere 's ochtends uit bed komt en naar school gaat. Het meisje krijgt dit niet alléén voor elkaar.

Het toeleidingstraject

Bij de interviews voor de Jeugdreclassering is niet gevraagd naar het traject voorafgaand aan de interventie.

Beoordeling en effect van de interventie

Vooraf verwachtten de jongeren een strenge aanpak. Dit bleek mee te vallen. Een respondent zegt: 'je wordt bij de Jeugdreclassering meer geholpen dan dat je straf krijgt'. Twee van de drie respondenten zijn tevreden over de aanpak van de Jeugdreclassering: (1) de Jeugdreclassering denkt mee over voorkomende problemen (2) het feit dat je goed in de gaten wordt gehouden, wordt als positief punt genoemd (3) het 'goede gevoel over mezelf als ik naar school ben geweest' dat waarschijnlijk betrekking heeft op de feedback van de jeugdreclasseerder op dit punt en (4) de prettige gesprekken.

Eén van de jongeren jongere ervaart de gesprekken als wisselend. Als negatieve aspecten worden genoemd: het feit dat de gesprekken 'best vaak' plaats vinden en het feit dat de begeleiding verplicht is.

Over het uiteindelijke effect van Jeugdreclassering op het spijbelgedrag kunnen we nog geen uitspraken doen, omdat alle geïnterviewde jongeren nog in begeleiding zijn.

Eén jongere spijbelt tijdens de begeleidingsperiode al niet meer. Dit meisje heeft naar eigen zeggen geen reden meer om te spijbelen. Zij heeft inmiddels een leuke klas en de gezinsproblemen zijn verminderd. De Jeugdreclassering heeft haar geleerd hoe zich te gedragen wanneer ze werd gepest. Ook heeft ze naar eigen zeggen zelf veel gedaan om het spijbelen tegen te gaan.

Het tweede meisje spijbelt nog wel vaak en belt zelf naar school om zich ziek te melden. De derde respondent ontvangt nog te kort begeleiding om de effecten te kunnen inschatten.

Verwachting van de nazorg

Voor de jongere die niet meer spijbelt, is naar eigen zeggen begeleiding na afloop van de Jeugdreclassering niet meer nodig. De respondent die nog wel spijbelt, zou het wel prettig vinden dat zij na de begeleiding van de Jeugdreclassering nog eens zou kunnen bellen als zij een vraag heeft. Of zij dit ook werkelijk zal doen is de vraag. De derde respondent is net pas begonnen met het traject en heeft geen idee of en waar ze behoefte aan zal hebben.

Twee jongeren weten dat ze het risico lopen op een taakstraf als ze opnieuw gaan spijbelen. Dit is door de rechter aangegeven.

5.5 Resultaten interviews ouders die Ouders Present volgden

Beschrijving geïnterviewde ouders

Er zijn vier ouders van allochtone afkomst betrokken bij het groepsgesprek. De ouders hebben de vijfde bijeenkomst van de cursus afgesloten. Ze praten enthousiast over hun ervaringen met de cursus en zijn open over de problemen die ze ervaren met hun kinderen. Ze maken een betrokken en gemotiveerde indruk. Over het algemeen deelden ze dezelfde mening omtrent de cursus.

De respondenten verstonden het Nederlands redelijk maar het antwoorden in het Nederlands kostte soms moeite. Hierdoor was doorvragen en herhalen nodig om elkaar goed te begrijpen en om misverstanden te voorkómen. Het gesprek verliep goed en de toonzetting was positief.

Omvang van het spijbelen voor de start van de interventie

Ouders hebben beperkt zicht gehad op de omvang van het spijbelen voordat zij deelname aan de cursus opgelegd kregen. Wel zijn ze er inmiddels van op de hoogte dat het verzuim behoorlijk fors is geweest maar hoeveel uur het precies betreft is hen niet bekend.

Oorzaken van het spijbelen voor de start van de interventie

Aangezien de ouders veelal geen zicht hadden op het spijbelgedrag van hun kinderen, vinden ze het lastig om precies de oorzaak ervan aan te geven. In algemene zin is er sprake van dat de kinderen de school saai en niet leuk vinden. Er zijn (gezins)omstandigheden die het studeren verder bemoeilijken. Daarnaast hebben wij de indruk dat er sprake is van opvoedingsverlegenheid bij de ouders en dat ze vaak niet weten hoe hun kinderen aan te spreken. Ook is er weinig contact tussen ouders en de school en weten de ouders de weg niet naar verschillende instanties. De ouders beheersen het Nederlands beperkt hetgeen een goede communicatie met instanties belemmert.

Het toeleidingstraject

Alle ouders waren het er over eens dat de school te laat melding aan hen maakte van het verzuim. Eén ouder vertelde opeens een brief te krijgen met daarin dingen over de leerplichtambtenaar en veelvuldig spijbelen van haar dochter, terwijl ze nog nooit eerder iets van school had gehoord. Het is voor de ouders lastig om uit te leggen wat precies het toeleidingstraject is geweest. Volgens ons komt dit door de onbekendheid met het justitiële veld en het niet op de hoogte zijn van de aanpak van de school en Leerplicht.

Beoordeling en effect van de interventie

De eerste indruk van een ouder vóór de start van de interventie was dat het tijdverspilling was. Daarnaast ervoeren de vaders het opleggen van de interventie als een straf. Er wordt immers een boete opgelegd als de cursus niet wordt afgerond. Alle vier de respondenten zijn echter erg enthousiast geraakt en noemen onderstaande positieve punten.

- Het leren van elkaar en ervaringen delen.
- Het leren grenzen stellen.
- Andere opvoedaanpak leren toepassen.
- Het feit dat ze informatie krijgen over hulpverlenende instanties zoals de leerplichtambtenaar of een psycholoog en hoe hiermee contact te leggen als er problemen zijn.
- (Individuele) aandacht van de trainers waardoor ze zich geholpen en gesteund voelen.
- Het geleerde toepassen bij jongere kinderen in het gezin om dezelfde problemen te voorkómen.

Alle ouders denken dat het goed zou zijn als hun kinderen gelijktijdig met Ouders Present een cursus volgen. Met name omdat ze dan contact hebben met kinderen die dezelfde problemen hebben en ervaringen kunnen uitwisselen maar ook omdat er dan afstemming is met wat ouders leren. Zoals onder het kopje 'toeleidingstraject' staat genoemd, vinden alle ouders dat de school te laat melding maakt van het verzuim. Dit zien zij als een verbeterpunt evenals het volgen van de cursus in een vroeger stadium. Op die manier hadden ze de problemen misschien voor kunnen zijn. Deze verbeterpunten staan echter los van de inhoud van de cursus. Ze hebben betrekking op het traject vóórafgaand aan de cursus en op de wijze waarop de cursus wordt ingezet.

Wat betreft de effectiviteit van de cursus zijn de ouders van mening dat vooral het contact met de kinderen is verbeterd waardoor ze meer grip hebben op hun kind. De ouders geven aan nu zicht te hebben op het spijbelgedrag van hun kinderen. Het spijbelen wordt op dit moment 'een beetje' tegengegaan. De ouders verwachten dat door de geleerde vaardigheden op de lange termijn ook het spijbelen zal afnemen.

Twee van de vier kinderen spijbelen nog wel. Eén kind zit in detentie waar spijbelen niet aan de orde is. Het vierde kind heeft zelf ook ROOS opgelegd gekregen. Deze jongen spijbelt volgens zijn vader niet meer.

Een ouder geeft aan dat er soms omstandigheden zijn waar ze niet direct wat aan kunnen veranderen maar die wel van invloed zijn op het naar school gaan. Er is sprake van een groot gezin dat klein is behuist waardoor er niet altijd goede gelegenheid is te studeren of om huiswerk te maken. Het huiswerk van de oudere kinderen wordt soms in de alledaagse drukte door de jongere kinderen verscheurd. Hierdoor komen ze op school zonder hun huiswerk, krijgen te maken met een boze leerkracht en raken op deze manier hun motivatie kwijt voor school.

Verwachting van de nazorg

Het is onduidelijk wat er na de cursus gaat gebeuren. De ouders zouden het prettig vinden om na de cursus nog contact op te kunnen nemen met de trainer als het weer fout gaat of als ze vragen hebben. De vier ouders zijn erg tevreden over de Reclassering. Ze vinden dat ze goede steun krijgen en dat er mee wordt gedacht over hun problemen. Alle ouders hebben zich voorgenomen om te proberen sneller contact te leggen met de school als er problemen zijn.

5.6 Samenvatting

Over het algemeen laat de doelgroep schoolverzuimers zich karakteriseren als jongeren die meerdere problemen tegelijkertijd ervaren die onderling zijn verweven. De doelgroepen van de verschillende interventies (Basta, ROOS en Jeugdreclassering) zijn in de praktijk niet duidelijk van elkaar te onderscheiden wat betreft omvang verzuim, aard problematiek en redenen van schoolverzuim.

De problemen zijn divers: (licht) psychiatrische problematiek, gezinsproblemen, gedragsproblemen, problemen in de omgang met anderen en persoonlijke problemen zoals gepest worden. Tussen de jongeren onderling (dus óók tussen jongeren die eenzelfde interventie volgen) zijn wel duidelijke verschillen. Bij een deel van de jongeren is sprake van internaliserende problematiek en bij een ander deel is juist sprake van externaliserende problemen. Er zijn ook jongeren die naast de interventie voor schoolverzuim ook een straf hebben gehad voor andere strafbare feiten die zij gepleegd hebben.

Bij de geïnterviewde jongeren ontbreken benodigde sociale vaardigheden, steun uit de omgeving om de problemen aan te pakken en toezicht van de scholen op de aanwezigheid. Vaak hebben jongeren het om verschillende redenen ook niet naar hun zin op school. De indruk is dat de problemen licht beginnen en steeds groter worden. Uiteindelijk raakt een jongere als het ware 'verstrikt' in de problemen en kan hij of zij er niet meer op eigen kracht uitkomen. Het spijbelen heeft dan al dusdanige vormen aangenomen dat het niet meer eenvoudig is op te lossen. Ouders weten vaak niet dat hun kinderen spijbelen en worden hier te laat over geïnformeerd. De school staat in de ogen van de jongeren vaak onverschillig ten opzichte van het feit dat een jongere spijbelt. Sterke onderdelen van alle interventies zijn de individuele aandacht voor de jongere, het actief meedenken over problemen, de vertrouwensrelatie tussen trainer en jongere bij de individuele interventies en de positieve, veilige omgeving bij Basta, kortom de (soms forse) steun in de rug die de jongeren krijgen. Een beperking is, zoals de jongeren zelf ook aangeven, dat de situatie op school niet verandert door het volgen van de interventie.

De interventies worden door de overgrote meerderheid van de deelnemers als positief ervaren. Echter, slechts enkele jongeren geven concreet aan dat de interventie een positief effect heeft gehad op het spijbelen. In totaal 9 jongeren hebben ons informatie versterkt over hun spijbelgedrag tijdens en/of na de interventie. Hiervan zeggen er vier niet meer te spijbelen deels omdat ze inmiddels op een andere school zitten waar ze het meer naar hun zin hebben. De overige vijf jongeren spijbelen nog steeds of weer opnieuw.

6 Verantwoording en resultaten literatuurstudie

6.1 Inleiding

In het onderhavige hoofdstuk focussen we ons op de onderzoeksvragen 5 en 4, waarin wordt gevraagd naar de effectiviteit van binnen- en buitenlandse niet-justitiële aanpakken en naar voorbeelden van buitenlandse effectief gebleken justitiële aanpakken van schoolverzuim. We beantwoorden eerst vraag 5 en dan vraag 4 om een opbouw in de intensiteit van de aanpak te kunnen aanbrenge.

In paragraaf 6.2 geven we een verantwoording van het gehanteerde zoekproces en selectieproces ter beantwoording van de onderzoeksvragen en worden enkele kanttekeningen geplaatst bij de bestaande effectevaluaties van schoolverzuim. Vervolgens wordt een link gelegd met de aan schoolverzuim gerelateerde factoren, die aangrijpingspunten bieden voor een succesvolle aanpak (paragraaf 6.3).

Bij de niet-justitiële aanpak (paragraaf 6.4) maken we onderscheid tussen niet-justitiële maatregelen om schoolverzuim tegen te gaan en niet-justitiële programma's. We hebben namelijk in de Nederlandse literatuur wel informatie gevonden over uiteenlopende maatregelen die vooral op scholen worden genomen om spijbelen en in het verlengde hiervan voortijdige schooluitval tegen te gaan. Informatie over niet-justitiële programma's in Nederland hebben we strikt genomen echter niet gevonden. Onder niet-justitiële programma's scharen we dan projecten en voorzieningen die veelal op de gemeenschap en de school zijn gericht (community- and school-based) en die een programmatisch aanbod hebben voor spijbelende jongeren dat niet specifiek door Justitie wordt opgelegd.

In paragraaf 6.5 beschrijven we enkele succesvolle buitenlandse justitiële aanpakken (court based of court ordered) van schoolverzuim. Hieronder vallen met name justitiële programma's, projecten, voorzieningen en cursussen die zich specifiek richten op het voorkomen van schoolverzuim en die door Justitie opgelegd (kunnen) worden. In Nederland kan de rechter of Officier van Justitie voor de oplegging zorgen, nadat proces-verbaal is opgemaakt door de leerplichtambtenaar. In het buitenland wordt hiertoe mogelijk een ander justitieel traject doorlopen.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting (paragraaf 6.6).

6.2 Verantwoording literatuuronderzoek

Het zoekproces

Relevante literatuur met betrekking tot ongeoorloofd schoolverzuim en effectieve interventies is gezocht binnen het vakgebied "pedagogiek" van de databases ERIC (Educational Resources Information Centre), PsychINFO, Catalogus Universiteit van Amsterdam, PiCarta, Web of Science en Academic search premier. Er is gezocht op combinaties van de trefwoorden: truancy, absenteeism, intervention, model program, youth court, meta-analysis, en review.

Verdere begrenzingen aan het zoekproces zijn gegeven door in de databases naar literatuur vanaf 1987 te zoeken. Opgemerkt wordt dat niet alle in de databases gezochte en geschikt geachte literatuur beschikbaar was voor inzage.

Relevante publicaties zijn tevens gezocht in de referentielijsten van geselecteerde artikelen. Daarnaast is gezocht op websites, waarbij we terughoudend zijn geweest met het gebruik van gevonden informatie wanneer er twijfels waren bij de empirische waarde van de gegevens. De belangrijkste sites die we bezochten zijn: die van National Center for School Engagement (www.TruancyPrevention.org; www.schoolengagement.org); de model programs guide van Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, OJJDP (www.dsgonline.com/mpg2.5/mpg_index.htm, truancy prevention) en the Superior Court of California (www.fresnosuperiorcourt.org/general_info/award_winning.php).

Onderzoek dat in zeer beperkte mate was beschreven waardoor essentiële gegevens voor weging ontbraken, een zeer kleine sample kende, in het algemeen een erg zwak onderzoeksdesign had of negatieve of geen effecten liet zien, werd niet geselecteerd. Uiteindelijk waren de belangrijkste algemene criteria waarop de programma's in tweede instantie zijn geselecteerd: de inzichtelijkheid/overdraagbaarheid van het programma, de praktische haalbaarheid van implementatie van het programma in uiteenlopende omstandigheden en contexten, en de grootte van de behaalde effecten (meestal werden percentages gevonden of berekend) op ongeoorloofd schoolverzuim. Het is gebruikelijk om effecten vergelijkbaar te maken door gebruik te maken van een index voor de effectgrootte, de effectsize, kortweg ES (Van Yperen & Veerman, 2006). Voor het huidige onderzoek zijn de effectsizes niet op deze manier gewogen. In de gevonden artikelen en overige stukken die in eerste instantie werden geselecteerd werd de bedoelde vorm van effectsize nauwelijks gevonden. In de meeste studies werden effectpercentages gerapporteerd of we hebben deze zelf berekend en vervolgens vergeleken voor zover dat realistisch was gezien de uiteenlopende samenstellingen van subdoelgroepen. We hebben tevens geprobeerd inhoudelijk gezien een enigszins gevarieerd aanbod in kaart te brengen.

In het algemeen is onze conclusie dat we slechts weinig studies waarnaar verwezen werd hebben gevonden en dat de studies die we wel vonden vaak weinig gedegen waren. Daar waar studies genoemd werden, bleken deze vaak niet eenvoudig en soms in het geheel niet vindbaar. De gevonden studies gaven vervolgens vaak in beperkte mate informatie over de interventie en het eventueel uitgevoerde effectonderzoek. De overgrote meerderheid van de interventies die we zochten en al dan niet hebben gevonden, hebben we om deze redenen niet mee kunnen wegen in onze selectie van voorbeelden. Uiteraard wil dat niet zeggen dat deze interventies per definitie slecht zijn, we weten alleen te weinig om onderbouwd te kunnen zeggen of ze effectief zijn.

Kanttekeningen bij de effectevaluaties van schoolverzuiminterventies

In het algemeen is er weinig onderzoek gedaan naar effectieve methoden om spijbelen tegen te gaan (McCluskey, Bynum, & Patchin, 2004, NCSE, 2005). Effectevaluaties worden niet standaard uitgevoerd bij interventies. In Nederland is de effectiviteit van projecten nauwelijks onderzocht

(Inspectie van het Onderwijs, 2006; Junger-Tas, 2002). In het buitenland zijn met name in de Verenigde Staten effectevaluaties uitgevoerd en beschreven.

Fantuzzo, Grim en Hazan (2005) geven aan dat er in enige mate effectevaluaties zijn gedaan van interventies die zich richten op de aanpak van schoolverzuim, maar dat deze tekortkomingen kennen en daardoor een vertekend beeld geven. Zo wordt in de meeste studies slechts het effect van geïsoleerde onderdelen van interventies gemeten, terwijl deze geïsoleerde onderdelen op zich niet op kunnen tegen de diverse factoren die bijdragen aan het schoolverzuim. Corville-Smith, Ryan, Adams en Dalicandro (1998) geven aan dat men zich veelal richt op één enkel domein, bijvoorbeeld de jongere zelf, gezins- of schoolfactoren, terwijl er juist ook gekeken zou moeten worden naar gecombineerde invloeden van de domeinen.

Hoewel de effectevaluaties van de interventiestudies zich meestal op één enkele factor richten terwijl het verzuimprobleem complexer is - er spelen meerdere factoren mee en men heeft bovendien te maken met interactie-effecten van factoren onderling - kunnen ze ons verheldering geven over de effectiviteit van interventies. Het is hierbij wel zaak de uitkomsten in hun context te wegen.

6.3 Ongeoorloofd schoolverzuim en gerelateerde factoren

Om zoveel mogelijk effect te sorteren dienen interventies zich vooral te richten op de oorzaken van spijbelgedrag. Aan ongeoorloofd schoolverzuim worden uiteenlopende factoren gerelateerd, die te maken hebben met de jongere zelf, zijn gezin, de school, en de maatschappij vanuit breder perspectief gezien. McCluskey, Bynum en Patchin (2004) concluderen aan de hand van verscheidene studies dat op het niveau van de jongere zelf met name sociale vaardigheden, cognitieve vaardigheden, gezondheidsproblemen, leerstoornissen en emotionele stoornissen een rol spelen. Deze factoren beïnvloeden elk op zich de schoolbeleving en kunnen uiteindelijk ook het schoolverzuim beïnvloeden. Op gezinsniveau worden structurele factoren zoals sociaal economische status, opvoedkundige vaardigheden van de ouders, sociale steun van de familie, verwaarlozing en kindermishandeling genoemd in verband met ongeoorloofd schoolverzuim. Als schoolkarakteristieken die van belang zijn worden in het algemeen genoemd: de band met de leerkracht (steunende leerkrachten stimuleren schoolbezoek) en de bredere schoolcontext (veilige scholen, met meer aandacht voor verzuimbeleid en met hoge verwachtingen van leerlingen hebben doorgaans een lager percentage schoolverzuim). Als factoren voor de maatschappij in het algemeen worden genoemd: de aanwezigheid van delinquente leeftijdsgenoten, straatbendes en interraciale spanningen. Woodward en Fergusson (2000) bevestigen dat het hebben van problematische relaties met peers gezien kan worden als risicofactor voor schoolverzuim. Brandibas, Jeunier, Clanet en Fourasté (2004) benoemen als risicofactor voor schoolverzuim, angst om naar school te gaan, bijvoorbeeld vanwege pesten.

Ongeoorloofd schoolverzuim wordt geassocieerd met verminderde schoolprestaties en schooluitval (De Kat & Derriks, 2002; Inspectie van het Onderwijs, 2006) alsook criminaliteit (Weerman & Van

der Laan, 2006). In verscheidene studies wordt dit schoolverzuim beschouwd als risicofactor voor (ernstige) delinquentie (Huizinga & Jakob-Chien, 1998; Junger-Tas, 2002; Loeber & Farrington, 2000). Verondersteld wordt dat geregeld schoolverzuim samenhangt met een grotere kans op probleemgedrag, terwijl onderzoek tevens laat zien dat er geen causale relatie is tussen verzuim en criminaliteit (Ferwerda, Jacobs, & Beke, 1996; Weerman en Van der Laan, 2006). Wittebrood en Keuzenkamp (2000) vonden onder probleemjongeren die betrokken waren bij diefstal, vandalisme en/of geweld, verhoudingsgewijs veel notoire spijbelaars. Het verhoogde voorkomen van schoolverzuim onder jongeren met probleemgedrag is volgens De kat en Derriks (2002) en De Vries (1993) het gevolg van het sociale milieu van de jongere, dat zij ook als verklaring noemen voor het verband tussen schoolverzuim en schooluitval.

Interventies tegen schoolverzuim lijken zich met name op oorzakelijke factoren te moeten richten om positieve effecten te sorteren. Bij voorkeur dienen programma's voor gedragsinterventies een multimodale benadering te hebben, waarvoor meerdere methoden worden ingezet (Loeber & Farrington, 1994; Loeber, Slot, & Sergeant, 2001). Weerman en Van der Laan (2006) besluiten hun literatuurstudie met de verwachting dat vooral een aanpak op maat positief zal zijn voor de jongeren, mede omdat spijbelen bij hen vaak samengaat met persoonlijke problemen en ongunstige gezinsomstandigheden.

6.4 Wat is bekend over de effectiviteit van een niet-justitiële aanpak van schoolverzuim?

6.4.1 Effectieve maatregelen bij schoolverzuim

Ter voorkoming en reductie van schoolverzuim kunnen in eerste instantie (laagdrempelige) maatregelen genomen worden. Grofweg kan een onderverdeling gemaakt worden in preventieve en curatieve maatregelen (De Kat & Derriks, 2002). Bij voorkeur dienen bij de bestrijding van schoolverzuim in eerste instantie de ouders en de scholen zoveel mogelijk preventief te handelen, om te voorkomen dat er spijbelgedrag vertoond gaat worden. Naarmate er frequenter gespibeld wordt, is er veelal sprake van verder gegroeide problemen die steeds moeilijker verholpen kunnen worden.

Vanuit preventief opzicht is het effectief het lesrooster voor de jongere zo efficiënt mogelijk in te richten, d.w.z. zoveel mogelijk zonder tussenuren en met een evenwichtige verdeling door de week (Onderwijsraad, 2005). Voorts dienen spijbelaars meteen op hun spijbelgedrag aangesproken te worden. Dat gebeurt in Nederland niet vanzelfsprekend. Verbeek (2005) noemt een snelle signaleringsmethode waarbij scholen gebruik maken van sms-berichten. Bij ongemelde afwezigheid van leerlingen krijgen de betreffende leerlingen en hun ouders binnen een kwartier hierover bericht met de vraag direct contact op te nemen met de school. Als dit niet gebeurt worden verdere acties

aangekondigd. Aan de leerplichtambtenaar wordt doorgegeven hoe het met de acties verloopt. Tot op heden worden positieve ervaringen gemeld over deze sms-acties.

Het effect van de inzet van de leerplichtambtenaar hangt onder meer af van de snelheid waarmee deze ingeschakeld wordt en reageert op het spijbelen en de manier waarop de reactie vorm krijgt. Een voorbeeld hiervoor wordt gegeven door Van Batenburg, Dokter en Mulder (2006), die beschrijven hoe er na binnenkomst van de spijbeld melding van school meteen door de leerplichtambtenaar een brief naar de ouders wordt gestuurd. Deze krijgen vervolgens twee weken de tijd om te reageren, waarbij het uitblijven van een reactie op de brief resulteert in een uitnodiging voor een gesprek. Als ook hierop niet wordt gereageerd, legt de leerplichtambtenaar een huisbezoek af. Nadeel van deze actieketen is dat de leerling veel leertijd gemist kan hebben voordat concrete actie hem daadwerkelijk bereikt, hetgeen op zich een negatieve invloed heeft.

De Inspectie van het Onderwijs (2006) onderschrijft het belang van het voorkomen van, en het snel ingrijpen bij schoolverzuim. Ze onderstreept de grote waarde van een goede band tussen school en leerling, aantrekkelijkheid van onderwijs en goede begeleiding van de leerlingen. Tevens geeft ze een overzicht (p.118) van daarnaast geldende concrete maatregelen die volgens onderzoek (Severiens & Verstegen, 2005; Smink & Reimer, 2005; Nation e.a., 2003; Baker, Sigmon, & Nugent, 2001) effectief zijn bij schoolverzuim. Deze maatregelen kunnen worden gezien als belangrijke ingrediënten voor effectieve interventies. Het gaat om de volgende maatregelen:

- Achtergronden van het schoolverzuim analyseren en de aanpak hierop afstemmen.
- Ouders vanaf het begin van de interventie betrekken bij het tegengaan van schoolverzuim
- Duidelijke sancties stellen en deze ook daadwerkelijk toepassen, waarbij gewerkt wordt met straffen en belonen.
- Hardnekkige spijbelaars voortdurend monitoren, bij voorkeur door dezelfde persoon (van school) in plaats van door wisselende personen.
- Vroegtijdig contact opnemen met de leerplichtambtenaar zodat zonedig gezamenlijk actie ondernomen kan worden.

Als maatregelen tegen schoolverzuim niet effectief (genoeg) blijken te werken, is een intensievere aanpak middels programma's nodig.

6.4.2 Effectieve niet-justitiële programma's tegen schoolverzuim

Garry (1996) deed een review naar spijbelprogramma's en kwam tot de conclusie dat twee elementen het belangrijkste zijn voor succes. Ten eerste dienen de ouders betrokken te worden bij het programma en verantwoordelijk gehouden te worden voor het spijbelgedrag van hun kind. Ten tweede dient er voorzien te worden in intensieve monitoring, counseling, en overige voorzieningen ten behoeve van het versterken van de gezinsband.

Op basis van verscheidene studies die het National Center for School Engagement (factsheet NCSE, www.Truancyprevention.org, 2006) en het National Dropout Prevention Center/ Network (NDPC/ N), dat zich mede baseert op onderzoek van het Department of Education, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJDDP), en Washington State Institute for Public Policy (NDPC/N, 2005), hebben bestudeerd, vinden we grotendeels vergelijkbare elementen. Samengevat geven zij een aantal componenten van effectief gebleken spijbelreductie programma's, die in meerdere of mindere mate terug zijn te vinden in de verderop gegeven voorbeelden van effectieve en veelbelovende programma's, te weten:

- Betrokkenheid van ouders/voogd, en overige familie.
- Een continuüm van support, inclusief betekenisvolle prikkels voor goed gedrag (bijv. incentives zoals een gratis filmkaartje, of een laptop) en consequenties of sancties, die voor de jongere duidelijk verbonden zijn aan het spijbelgedrag en hier op korte termijn op volgen.
- Multidisciplinaire samenwerking tussen community actors zoals wetshandhavers, geestelijke gezondheidswerkers, mentoren en sociaal werkers, in aanvulling op educators.
- Een meeromvattende en flexibele benadering, aangepast aan de persoonlijke omstandigheden
- Concrete en meetbare doelen voor uitvoering van het programma en prestaties van de leerlingen. Goed bijhouden van de registratie en voortdurende evaluatie van het bereiken van die doelen.

Voorbeelden van effectieve en veelbelovende niet-justitiële programma's

Hieronder volgen vijf voorbeelden van niet justitiële interventies waarmee spijbelgedrag is teruggedrongen.

Uit de meta-analyse van DuBois, Holloway, Valentine en Cooper (2002) blijkt dat mentoring programma's op veel gebieden, waaronder dat van de school een positieve invloed hebben op jongeren. Als essentieel voor de effectiviteit noemen ze een goede relatie tussen de leerling en mentor. Het inzetten van mentorprogramma's voor de jeugd is het laatste decennium gegroeid in populariteit. Sommige programma's richten zich enkel op de relatie tussen mentor en jongere, bij andere programma's is de mentor-leerling relatie een van de componenten van een breder programma. We geven enkele voorbeelden.

a) **Big Brothers Big Sisters of America (BBBS)** is het meest prominente mentorprogramma, waarover tevens in brede kring wordt gesproken als een "*model of best practices*" (Tierney, Grossman, & Resch, 1995). Het Collaborative Community Health Research Centre (2002) gaf er haar hoogst haalbare evidence-based rating waarde aan. BBBS bestaat ruim honderd jaar en er hebben zich inmiddels meer dan 500 Amerikaanse instellingen bij aangesloten. De doelgroep van risicoleerlingen van uiteenlopende leeftijden wordt bij BBBS langdurig en intensief een-op-een begeleid door een volwassen mentor. Deze wordt nauwkeurig aan de jongere gematched naar aanleiding van achtergrond, voorkeuren en geografische afstand. De mentor heeft een brede, ondersteunende rol en fungeert als een vriend en rolmodel, hij of zij richt zich niet specifiek op het schoolverzuim of het behalen van specifieke onderwijsdoelen, maar meer op het veranderen van

het sociale systeem van de jongere door middel van een gezonde mentorrelatie met een volwassene. Van de mentoren wordt gevraagd tenminste twee tot vier keer per maand enkele uren beschikbaar te zijn, voor een periode van minimaal een jaar. De effecten van BBBS zijn onderzocht bij een sample van $N=959$ risicoleerlingen van 10-16 jaar die meededen aan BBBS programma's in 1992 en 1993. De sample kende een lage SES en bestond voor 60% bestond uit jongens, 55% behoorde tot minderheidsgroeperingen (waarvan 71% 'African-American') en 96% woonde bij een ouder of grootouder. De baseline voor het onderzoek werd bepaald door bij jongeren die een aanvraag deden bij een van de acht BBBS afdelingen uit het onderzoek een interview af te nemen. Zij werden vervolgens random toegewezen aan de BBBS- of controlegroep en na 18 maanden wederom geïnterviewd. Ten opzichte van leerlingen uit de controlegroep rapporteerden de deelnemers van BBBS 52% minder schooldagen te verzuimen (Little Sisters 84%), 46% minder vaak aan drugsgebruik en 27% minder vaak aan alcohol drinken te zijn begonnen en 32% minder agressie (slaan) te hebben gebruikt tijdens de onderzoeksperiode. Daarnaast haalden ze iets hogere cijfers, voelden ze zich competenter om het goed te doen op school en gaven ze aan dat de relatie met hun ouders beter was geworden.

b) Er zijn uiteenlopende mogelijkheden om mentorschap te koppelen aan andere programma's. Dat gebeurt bijvoorbeeld in het ***Mentoring and Tutoring Help (MATH)*** programma (Reglin, 1997). Dit programma is ontwikkeld in Escambia County in Florida, met als doel extra hulp te bieden aan studenten die het Truancy Court Conference Program (TCCP) doorlopen, zodat de werking van TCCP wordt versterkt, de leerlingen vervolgens minder school verzuimen en niet in het justitiële systeem terecht komen. In de *Manual to combat truancy (Safe and Drugs Free Schools Program, 1996, in McGray, 2006)* wordt MATH omschreven als een veelbelovend programma. De mentoren zijn succesvolle volwassenen die als vriend en rolmodel dienen te fungeren voor spijbelende elementary en middle school leerlingen uit het TCCP van 5-14 jaar. De koppeling tussen mentor en leerling vindt net als bij BBBS plaats op basis van interesses. Mentoren worden getraind en bezoeken gedurende het 12 maanden durende MATH curriculum de leerlingen thuis, proberen de ouders aan te moedigen en ondernemen bijvoorbeeld culturele en sportieve activiteiten met de jongere. De leerlingen ontvangen tevens van tutors in kleine groepjes extra onderwijs. Van de familie van de leerlingen wordt actieve deelname aan het programma verwacht om zodoende zoveel mogelijk succes te behalen. Concrete resultaten van MATH op spijbelgedrag worden door Reglin (1997) niet gegeven. Aangegeven wordt dat bijna alle jongere het programmadoel behaalden, maar dat was onderverdeeld in subdoelen, die niet apart worden besproken. We noemen het programma hier ter illustratie om aan te geven dat mentorschappen op uiteenlopende manieren ingezet kunnen worden, naast of als onderdeel van (niet) justitiële interventies.

c) Het ***Chronic Truancy Initiative*** (OJJDP, McCluskey, Bynum, & Patchin, 2004) werd in januari 2007 door OJJDP geregistreerd als een van de vijf *veelbelovende* spijbel-preventieprogramma's. Het programma richt zich op schoolverzuim en familieproblemen van chronische spijbelaars van 6-11 jaar uit geurbaniseerde gebieden. Het schoolhoofd neemt voor het programma geregeld een aanwezigheidslijst door om jongeren te selecteren die minimaal 20% verzuimen van de

schooldagen binnen een periode van ongeveer zes weken. Hun ouders of voogd wordt een brief gestuurd waarin het aantal dagen afwezigheid wordt gemeld en wordt gewezen op het belang van het volgen van de wet en de consequenties die volgen als de jongere blijft spijbelen. Twee weken later controleert het schoolhoofd de absentie en als er geen verbetering is, wordt de jongere naar de zogeheten truant officer (vergelijkbaar met de leerplichtambtenaar) gestuurd. Deze controleert of broers of zussen van de jongere problemen hebben (gehad) met spijbelen en neemt vervolgens telefonisch contact op met de ouders of zoekt deze thuis op. Hij laat ze een formulier tekenen ter erkenning van het spijbelgedrag van hun kind. Indien daarna verdere acties noodzakelijk zijn, wordt de jongere, met de geregistreerde informatie overgedragen aan een community health agency of het bureau voor child and health services (jeugdgezondheidscentra), van waaruit een caseworker wordt toegewezen die nader onderzoek verricht en verdere hulp biedt. Wanneer binnen twee weken het verzuim niet substantieel afneemt, legt een politieagent samen met de truant officer een huisbezoek af en informeert over beschikbare vormen van hulp en de gevolgen wanneer niet wordt meegewerkt aan een oplossing. De truant officer maakt een verslag van het bezoek en overweegt doorverwijzing. Als verdere veranderingen in het spijbelgedrag uitblijven worden vervolgens afhankelijk van de leeftijd en de mogelijkheden van de jongere rechtelijke acties ondernomen.

Voor het onderzoek naar de effecten van het Chronic Truancy Initiative werden drie scholen met extreme spijbelproblemen geselecteerd: school A (grade 2-5), school B (kleuterschool tot en met grade 5) en school C (kleuterschool). Van de 354 leerlingen uit de sample (43% Spaans, 42% blank, 11% 'African American,' 3% 'Native American', 1% 'Asian American') waren er 281 geselecteerd wegens spijbelen, de overigen primair wegens buitensporig te laat op school komen en een beperkte mate van verzuim. Er werd gebruik gemaakt van een quasi experimenteel time-series design en er werd geanalyseerd met behulp van een one-group pretest-posttest.

Op geaggregeerd niveau daalden de percentages extreem verzuimende leerlingen voor alle scholen in het schooljaar 1999-2000, waarin de interventie werd geïmplementeerd. Op school A daalde het percentage leerlingen dat 20-29 dagen per jaar verzuimde van 15% in 1998 naar 9% in 1999-2000, voor leerlingen die 30 of meer dagen absent waren de percentages respectievelijk 19% en 7%. Op school B bleef het percentage voor 20-29 dagen absent met 10% gelijk voor beide perioden. Voor de extreem absentes was een daling te zien van 14% naar 9%. School C kende een daling van 17% naar 12% voor degenen die 20-29 dagen absent waren. Daarnaast kende deze school de grootste daling voor extreem absentes, deze ging van 20% naar 7%. Opgemerkt wordt dat deze resultaten een conservatief beeld geven omdat geen rekening is gehouden met het feit dat de maatregelen pas in de loop van het schooljaar 1999-2000 werden geïmplementeerd.

Gepaarde *t*-testen lieten zien dat er na het sturen van de brief en het persoonlijke contact van de truant officer minder absentie was dan voor deze interventiestappen. De percentages absentiedagen daalden respectievelijk van 18.1% naar 13.8% ($n=281$) en van 24.7% naar 18.6% ($n=51$). Voor het verwijzen naar social services ($n=18$) en het contact met de politie ($n=12$) werden geen significante verschillen gevonden. Ook wanneer bij de metingen alleen werd gekeken naar de groep chronische spijbelaars bleken alleen de brief en het persoonlijke contact effect te sorteren,

met percentagedalingen respectievelijk van 20.4% naar 14.4% ($n=204$) en van 26.9% naar 19.1% ($n=42$). Voor de niet-chronische spijbelaars werd op alle vier de stappen een kleine maar niet significante stijging in schoolverzuim gevonden.

De gevonden effecten van het Chronic Truancy Initiative kunnen veelbelovend worden genoemd, maar moeten gezien de sample size en het ontbreken van een controlegroep met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

d) De resultaten van het **Truancy Arbitration Program (TAP)** in Jacksonville, Florida (National Center for School Engagement, 2005) lijken bemoedigend. Dit spijbelinterventieprogramma bestaat uit verschillende onderdelen zoals: een interventie vanuit de school, die van start gaat met een gesprek over het spijbelen tussen de school en de ouders (waarbij zogenoemde Aanwezigheids Interventie Teams, AIT, worden ingezet); een niet-gerechtelijke zitting in het gerechtshof voor ouders en leerlingen; en eventueel casemanagement. Verspreid over de stad waren er 4 spijbelcentra voor leerlingen van grade 6-12 (het Truancy Interdiction Program, TIP). Nadat de gezinnen het startgesprek met het AIT hebben gehad, worden ze gesommeerd naar de zitting te komen die wordt geleid door voor het programma bemiddelende getrainde vrijwilligers. Hieraan nemen ook de sociaal werkers van de school deel. Ouders krijgen de kans zich vrijwillig aan te melden voor een oudercursus. Na elke zitting dienen de jongere en zijn ouders een formulier te tekenen dat aanwezigheid op school afdwingt. De procureur maakt de jongere en zijn ouders duidelijk dat alles in het werk gesteld zal worden om tot aanwezigheid op school te komen. Indien nodig worden jongeren verwezen naar een vorm van casemanagement, waaronder ook counseling en tutoring vallen. Casemanagers maken elke drie maanden een update over de jongere in de TRAIN database.

Gegevens over afwezigheid van een sample van leerlingen van 4-15 jaar ($N=169$) zijn door casemanagers in de TRAIN database ingevoerd vanaf het begin van de evaluatie, van mei 2001 tot mei 2005. De meeste leerlingen uit de sample, die voor 54% uit meisjes bestond, woonden bij hun biologische moeder ($n=115$) of vader ($n=29$). Veruit de meeste leerlingen hadden een 'African American' of 'Caucasian White' etnische achtergrond.

Gepaarde t -testen lieten zien dat het ongeoorloofd schoolverzuim ten opzichte van de intake daalde bij elke driemaandelijkse meting, tot en met het laatste meetmoment, een jaar na de intake. Tussen intake en update 1 daalde het verzuim van een gemiddelde van 16.34 naar 3.50 ($t=6.16$, $p<.001$, two tailed, $N=108$), van intake naar update 2 van 18.59 naar 5.02 ($t=4.81$, $p<.001$, two tailed, $N=85$), van intake naar update 3 van 23.05 naar 6.08 ($t=5.03$, $p<.001$, two tailed, $N=61$), en tenslotte daalde het verzuim van intake naar exit van 24.30 naar 9.62 ($t=4.19$, $p<.001$, two tailed, $N=47$). Wanneer we kijken naar de 32 leerlingen waarvoor alle metingen konden worden gedaan, dan zien we zoals verwacht dat alle metingen na de intake lager zijn geworden. Als we de stappen chronologisch volgen, wordt duidelijk dat ongeoorloofd schoolverzuim na update 2 weer enigszins stijgt. De gevonden waarden voor absentie op de vijf meetmomenten (intake, update 1 t/m 3 en exit) waren afgerond respectievelijk 28, 4, 8 en 10. Hoewel deze laatste gegevens het beeld nuanceren, lijkt het programma met de consequente dalingen ten opzichte van de intake duidelijk positieve effecten te hebben op spijbelgedrag.

e) Op het gebied van het monitoring en management verwijzen we naar het **Strategic Traffic Lights (TL) schema** dat wordt beschreven door Reid (2003), die veelvuldig publiceert over schoolverzuim. Dit eenvoudig te hanteren schema, dat onder meer werkt met schema's en kleurcodes voor leerlingen die in dezelfde mate spijbelen, helpt scholen bij het monitoren en managen van de aanwezigheid van leerlingen op een gecontroleerde manier. Leerlingen uit dezelfde kleurcodegroep probeert men als groep naar een lager afwezigheidsniveau te leiden. Het schema geeft inzicht, waardoor snel acties ondernomen kunnen worden. Met het schema wordt het belang van aanwezigheid benadrukt. Het is onderdeel van een lange termijn strategie voor de gehele school om de aanwezigheid van leerlingen te vergroten. Naast een beschrijving van de conventionele benadering met het TL-schema doet Reid (2003) verslag van twee aangepaste versies van het schema, die zijn opgesteld door scholen zelf ter verdere afstemming op de specifieke omstandigheden en doelen van hun eigen school. Onderzoek naar het schema verkeert nog in een relatief primair stadium. Het schema is doorontwikkeld en wordt niet overal op exact dezelfde wijze ingevuld. Over het geheel genomen kan men echter voorzichtig zeggen dat de inzet van het TL-schema resulteerde in een reductie van het schoolverzuim met 8%. Het *Secondary School Three Group (SSTG)* schema (Reid, 2004) is een doorontwikkelde vorm van en een pragmatisch antwoord op het TL-schema. Waar het TL-schema zich richtte op het monitoren van aanwezigheid binnen scholen, wordt in het SSTG-schema de methode doorontwikkeld door naast te werken aan het verhogen van de aanwezigheid ook te werken aan de verbetering van de academische standaarden van de leerlingen. Gezien het vroege stadium voor effectevaluaties van het SSTG schema volstaan we met de opmerking dat het schema effectief lijkt te zijn in het hulp bieden aan scholen om leerlingen met spijbel en leerproblemen te helpen en spijbelen tegen te gaan. Het schema zou net als het TL-schema goed kunnen worden ingezet ter aanvulling van of naast andere interventies.

6.5 Effectieve buitenlandse justitiële programma's tegen schoolverzuim

We geven drie voorbeelden van buitenlandse justitiële programma's waarvan de effectiviteit wetenschappelijk is vastgesteld:

a) Het **Truant Recovery Program** (White, Fyfe, Campbell, & Goldkamp, 2001) wordt door OJJDP aangemerkt als *veelbelovend programma*. Het programma is geïmplementeerd in Richmond, California, als onderdeel van het Police Department's Comprehensive Homicide Initiative, een breed programma ter bestrijding van verdere stijging van gewelddadige misdaden van risicojongeren in het West Contra Costa Unified School District (WCCUSD).

Het Truant Recovery Program vindt zijn basis in een intensief samenwerkingsverband tussen school en lokale politie. Als doel wordt gesteld ervoor te zorgen dat jongeren tijdens schooluren op school zijn en niet op straat. De lokale politie legt op straat contact met spijbelaars en brengt hen

wanneer zij geen geldig excuus hiervoor hebben naar het zogenaamde SWAT office (Student Welfare and Attendance Office). Vanuit het SWAT probeert men een persoonlijke ontmoeting en gezamenlijk gesprek te organiseren met de ouders en de jongere, waarna de ouders de jongere bij voorkeur zelf weer naar school terugbrengen. Kunnen de ouders niet worden bereikt, dan zorgt het SWAT team hiervoor. De school wordt op de hoogte gebracht van de situatie en zowel SWAT als school zullen de aanwezigheid van de jongere de volgende weken nauw monitoren. Het programma, waarvoor in California bij de wet is geregeld dat de politie de wettelijke mogelijkheid heeft om van spijbelen verdachte jongeren tijdelijk onder de hoede te nemen, te transporteren naar het Office, en contact op te nemen met de ouders/voogd, is vooral preventief van aard in plaats van bestraffend. Hoofddoel is het zo snel mogelijk terug op school krijgen van spijbelaars. Twee belangrijke onderdelen van het programma, de Student Attendance Review Board (SARB) en de Suspension Alternative Class (SAC), zorgen ervoor dat de spijbelaars te maken krijgen met eigen verantwoordelijkheden voor en consequenties van hun gedrag. De SARB werd opgericht om spijbelaars in kaart te brengen en cases indien nodig door te sturen naar de rechtbank voor inspectie en eventuele berechting. SAC is gecreëerd om in een soort van binnenschoolse schorsing te voorzien, om daarmee te voorkomen dat nog meer tijd buiten school doorgebracht wordt als gevolg van schorsingen. SAC maakt het mogelijk geschorste leerlingen op school te houden, terwijl deze geen vakken volgen en hun reguliere onderwijs niet bij mogen wonen. Op school vinden ze hierbij rust en wordt het maken van huiswerk gestimuleerd. Reïntegratie van de leerlingen in school staat bij SAC voorop in plaats van het straffende maar veelal als belonende ervaren schorsen buiten school.

De onderzoekssample van White, Fyfe, Campbell, en Goldkamp (2001) bestond uit 178 jongeren die random werden getrokken uit de spijbelaars die werden opgepakt in Richmond gedurende de herfst van 1997. Ze waren gemiddeld 15 jaar oud, terwijl 20% 13 jaar of jonger was en 10% ouder dan 16 jaar. Van hen was 69% mannelijk. Van de sample was 60% 'African American', 25% Spaans, 8% 'Asian American' en 3% blank. Er werd geëvalueerd met behulp van een quasi experimenteel design. Criminaliteitsdata van de jaren voor het spijbelen tot 18 à 21 maanden na het contact werden verzameld als ook schooldata van de drie jaren voorafgaand aan het spijbelen tot 2 jaar na het contact.

Er zijn positieve resultaten gevonden in die zin dat de interventie spijbelgedrag lijkt te doen afnemen en lijkt te zorgen voor een lichte verbetering van gedrag en prestaties op school. Daarnaast bleek het aantal arrestaties te zijn toegenomen. Het percentage jongeren dat ongeoorloofd van school had verzuimd was in het jaar voor de interventie volgens schoolgegevens 90% en het jaar na de interventie 82%. Het gemiddelde aantal afwezige dagen liep hierbij terug van 12 naar 9 dagen. Een verdere uitsplitsing naar onderwijsprestaties en ongeoorloofd schoolverzuim liet zien dat de academisch gezien best presterende leerlingen iets meer gingen verzuimen (van 6.0% naar 9.3%), de gemiddeld scorende leerlingen nagenoeg evenveel bleven verzuimen (van 11.5% naar 11.3%) en de minst presterende jongeren juist veel minder gingen verzuimen (van 31.8% naar 16.0%). Dit geeft te denken over de beste doelgroep voor dit programma. De resultaten van de studie moeten vanwege het ontbreken van een controlegroep en vanwege de missing data

met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, zo zegt ook het OJJDP, dat de interventie desalniettemin zoals eerder aangegeven ziet als een veelbelovend programma. In de lijn van het onderzoek verwachten we dat deze interventie met name veelbelovend kan zijn voor de reductie van spijbelgedrag van minder goed presterende jongeren.

b) Het ***Truancy Diversion Program*** (Sheverbush, Smith, & DeGruson, 2000) is gemaakt ten behoeve van 'status-offenders' uit een kleine gemeenschap in Kansas, waarvoor een gerechtelijk bevel is uitgegeven. Het programma is een systeemgerichte interventie in de familie, die onderdeel uitmaakt van een bredere interventie gericht op de gemeenschap om adequaat om te gaan met spijbelen. Om het spijbelgedrag van de jongeren uit het gezin tegen te gaan werken gezinnen samen met het onderwijssysteem, de gezondheidszorg en het social services systeem. In counseling voor het gezin wordt voorzien via een 'trainingssetting' van een universiteit, door gevorderde master-studenten en studenten die hun master al hebben behaald. Er wordt maximaal gebruik gemaakt van hulpbronnen uit de gemeenschap. Bijkomend positief punt is dat het programma tevens studenten de mogelijkheid biedt om ervaring op te doen met gezinscounseling. Vastgelegde regels geven de school de opdracht contact op te nemen met de ouders wanneer hun kind vijf keer ongeoorloofd heeft verzuimd van school. Indien het spijbelgedrag aanhoudt tot 10 ongeoorloofde absenties dan wordt de leerling als spijbelaar gerapporteerd bij justitie en worden ouders ingelicht over op handen zijnde rechtelijke reacties. Binnen twee weken wordt de zaak behandeld en indien het hof besluit de leerling als spijbelaar aan te merken dan wordt de familie de mogelijkheid geboden mee te doen aan het Truancy Diversion Program. Een groot voordeel van het programma is dat het gezin bij elkaar kan blijven, de leerling op zijn eigen school kan blijven en de papieren rondom de aanklacht worden verwijderd uit het systeem. School counselors spelen een belangrijke rol voor het programma. Zij krijgen de verantwoordelijkheid de reden voor absentie en te laat komen te onderzoeken en zondig contact op te nemen met de ouders middels telefoongesprekken of huisbezoeken. Waar nodig kan voor de jongere transport naar school geregeld worden via bronnen uit de gemeenschap en kan een plan gemaakt worden dat alle partijen verantwoordelijk maakt voor het naar school gaan. Eventueel wordt simpelweg een alarmklok aan het gezin gegeven. Aanvullend kan op sommige scholen door sociaal werkers extra steun worden geboden aan het gezin. Continuïteit van het contact van de school met het gezin en het beeld van oprechte betrokkenheid vormen bij het programma de hoeksteen. Neemt het spijbelverzuim toch toe, dan kan het programma worden ingezet. Dit start vervolgens met een oplossingsgerichte bijeenkomst met de jongere, zijn gezin, vertegenwoordigers van de school en/of counselors, enkele rechtspersonen, de directeur van de family-counseling training en de deelnemende therapeuten. De nadruk ligt op het zoeken naar oplossingen, niet op het uiten van beschuldigingen, hetgeen geruststellend en stimulerend werkt. Naast family counseling kunnen tutoren, sociale vaardigheidstraining, naschoolse activiteiten en verdere diagnostiek worden ingezet. Er worden contracten getekend waarin de jongere aangeeft geregeld naar school te komen en de overige voor hem/haar geregelde activiteiten naar afspraak te volgen. Ook de ouders tekenen een contract. De progressie van de jongere wordt op school bijgehouden middels een samenwerkingsverband tussen school en justitie, die geen verdere stappen onderneemt zolang de

jongere zich aan het programma houdt. Om een niet bedreigende sfeer te creëren worden aan justitie enkel verzuimgegevens gerapporteerd. Counseling sessies worden onder supervisie van een gecertificeerde supervisor gegeven door afgestudeerde master-studenten die therapie trainee zijn. Tijdens de eerste sessie wordt de balans opgemaakt en de gezinsgeschiedenis in kaart gebracht om goed af te kunnen stemmen op de jongere. Sterke en zwakke kanten worden op een positieve manier in beeld gebracht. Positieve mogelijkheden van de familie ten aanzien van het spijbelen worden vervolgens verder uitgewerkt. In de laatste fase staan probleemoplossingvaardigheden voor problemen die het gezin in de toekomst kan hebben centraal. De laatste sessie wordt afgerond met een ceremonie waarin een certificaat ter bewijs van het behalen van het programma wordt uitgereikt. Criteria voor slagen zijn het bijwonen van de gezinssessies, regulier schoolbezoek en overgaan.

Het programma draaide op het moment van onderzoek ruim 14 jaar en er hadden 338 personen aan deelgenomen. In meer dan de helft van de gezinnen was sprake van een geschiedenis van middelenmisbruik, in ongeveer de helft was sprake van werkloosheid en andere financiële problemen. Het gezin was bij 34% van de leerlingen intact, 31% kwam uit een eenoudergezin en 32% uit een gemengd gezin, 3% woonde bij andere familieleden of vrienden tijdens de verwijzing.

Bij 68% van de deelnemende gezinnen bleven de jongeren op school en werd het programma afgerond. Ongeoorloofd schoolverzuim verminderde onder de deelnemers met ruim 90%. De spijbelcijfers bleven dalen en lagen ten tijde van het onderzoek, in 1999, op de helft van het niveau uit 1985. Ondanks het feit dat in het artikel geen uitgebreide data worden gerapporteerd, benoemen we de interventie op deze plek wel, vanwege het substantiële effect op schoolverzuim.

c) *Project START (Stop Truancy And Recommend Treatment)* was een *model spijbelprogramma* volgens de best practice richtlijnen van de Colorado Foundation for Families and Children in 2002 (Fantuzzo, Grim, & Hazan, 2005). Het is een gemeenschapsbrede op de school gebaseerde justitiële (court ordered) spijbelinterventie die zich richt op samenwerking, vanuit de gedachte dat dit meer effect sorteert dan een één-dimensionele benadering vanuit justitie. Er wordt geprobeerd de samenwerking tussen scholen en de gemeenschap te stimuleren en hen gezamenlijk verantwoordelijkheid te laten nemen voor schoolverzuim door middel van interventies vanuit de gemeenschap. Onder andere worden *family court proceedings* ingezet op daarvoor aangewezen scholen verspreid over de stad. Het vernieuwende aan Project START is dat er gedurende alle interventiefasen mensen van lokale organisaties aanwezig zijn. Met gezinnen wordt de casus doorgenomen en ze worden geholpen bij het contactleggen met lokale hulpverleningsinstellingen die kunnen helpen het spijbelgedrag te verminderen. Consistente regels en criteria zijn ingevoerd voor rechtsprocedures. De kernpartners van deze justitiële interventie erkennen de noodzaak van doorlopende empirische evaluatie van processen en uitkomsten van de interventie. Om onafhankelijke analyse van de resultaten mogelijk te maken wisselen instellingen informatie uit. Project START werd stadsbreed geïmplementeerd en geëvalueerd.

De interventie werd uitgevoerd bij een brede sample van $N=567$ elementary, middle en high school leerlingen uit verstedelijkte gebieden, waaronder 48% jongens. De leerlingen waren 6-18 jaar oud ($M=13.5$ jaar, $SD=2.5$) en van hen was 63.6% 'African American', 15.3% 'Caucasian', 17.2% Spaans en 3.9% Aziatisch. In het voorafgaande jaar hadden ze minimaal 25 keer ongeoorloofd verzuimd en in het jaar van de interventie waren er ook verzuimproblemen. Naast een evaluatie van effecten in de tijd werden groepsvergelijkingen gemaakt. Met behulp van een quasi experimenteel design werd gekeken naar de aanwezigheid van spijbelaars die op demografische factoren waren gematched en verdeeld over drie experimentele groepen met $n=189$ leerlingen: a) truants referred to multidimensional, community based family court (Project Start); b) truants referred to traditional one-dimensional family court; en c) nonreferred truants.

Er werd een 3 (experimentele conditie) X 3 (tijd) herhaalde metingen ANOVA met post hoc analyses uitgevoerd om interventie-effecten op spijbelen te onderzoeken. De interactie tussen experimentele conditie en tijd was significant: $F(4, 1126) = 15.51, p < .001$ (9% verklaarde variantie, de effectsize was medium). Post hoc analyses lieten voor de beide court verwezen groepen een significante daling zien tussen de baseline en de vervolgmeting na 30 dagen, ook werden significant lagere absentiecijfers gevonden dan voor de nonreferred spijbelaars. Tussen de meetmomenten op 30 dagen (periode 2) en 60 dagen (periode 3) werd voor de court verwezen groep met community services geen verschil in spijbelen gevonden, het spijbelcijfer bleef lager dan tijdens de baselinemeting. Voor de traditionele court referred groep werd een stijging in absentie gevonden tussen periode twee en drie, de mate van spijbelen bleef echter wel lager dan tijdens de baseline meting. Voor de nonreferred groep werden geen verschillen gevonden in de tijd. Met behulp van een een-weg ANOVA over de drie groepen werden groepsverschillen in gestandaardiseerde spijbelcijfers één jaar na de interventie berekend. Er werd een significant hoofdeffect gevonden voor absentie per groep, met $F(2, 352) = 3.29, p < .01$. Post hoc analyses lieten zien dat voor alle drie de groepen het absentiecijfer hoger was een jaar na de interventie dan tijdens de eerdere post interventie metingen. Voor de court based groep met community services werd een jaar na de interventie met 23% het laagste percentage verzuim gevonden, het percentage voor beide andere groepen was 32%.

De stijgingen in verzuim die na de interventie plaatsvonden brengen vragen met zich mee. Deze interventie lijkt op weg om goede effecten te kunnen sorteren, de korte termijn effecten (30 dagen na de interventie) waren positief, maar na deze periode daalde het spijbelen niet verder of steeg zelfs weer. Wellicht kan het interventiedesign ten goede worden aangepast, zo zouden er bijvoorbeeld terugkombijeenkomsten kunnen worden georganiseerd om te proberen tot een verdere daling van het spijbelen te komen of tenminste de initiële daling in stand te houden.

6.6 Samenvatting

Het blijkt niet eenvoudig om aan te geven welke programma's de beste effecten sorteren op spijbelgedrag van jongeren. Meerdere bronnen bleken moeilijk of niet bereikbaar en vaak werd een onvolledig beeld gegeven. Soms werden nauwelijks of geen onderzoeksgegevens gerapporteerd of was onduidelijk wat de status van het onderzoek was. We merken op dat er veel (door)ontwikkelingen plaatsvinden op het gebied van interventies. Er zijn databanken die bij proberen te houden welk aanbod veelbelovend of bewezen effectief is. Deze banken hanteren niet altijd dezelfde termen en maatstaven, maar geven wel een indicatie van te verwachten effecten. Hiervan is bij de selectie van gepresenteerde (niet) justitiële spijbelinterventies in de onderhavige studie, die beperkt is van aard gezien de omvang van de opdracht, gebruik gemaakt. Uiteraard is ook gebruik gemaakt van wetenschappelijke artikelen. Er zijn meerdere als veelbelovend of effectief aangeduide programma's weergegeven.

Op basis van Nederlandse literatuur zijn effectieve preventieve maatregelen tegen schoolverzuim geïnterpreteerd zoals: snel preventief ingrijpen door ouders, school en leerplichtambtenaar, een goed band tussen school en leerling, aantrekkelijk onderwijs, hardnekkige spijbelaars voortdurend monitoren, duidelijke sancties stellen en ook toepassen en achtergronden van het verzuim analyseren en de aanpak daarop afstemmen.

In de sectie niet-justitiële programma's werd begonnen met de schets van een succesvol en langlopend mentorprogramma, Big Brothers Big Sisters of America. In het Mentoring and Tutoring Help programma wordt mentorschap gekoppeld aan een andere interventie. Het Chronic Truancy Initiative en het Truancy Arbitration Program werken met name systeemgericht en hechten grote waarde aan de betrokkenheid van de familie van de jongere bij de interventie. Het TL-schema en het SSTG-schema zijn ontwikkeld om schoolverzuim tegen te gaan via met name monitoring en verbetering van het management.

Bij effectieve justitiële interventies is het Truant Recovery Program besproken, dat zich richt op een stevige samenwerking tussen school en lokale politie, die jongeren er meteen op aanspreekt als zij op schooltijden buiten rondlopen en ze in geval van spijbelen terugbrengt naar school. Een voorbeeld van een effectieve systeemgerichte interventie in het gezin, als onderdeel van een bredere interventie is het Truancy Diversion Program. Tenslotte wordt een beschrijving gegeven van Project START, waarin men profiteert van een goed afgestemde samenwerking tussen de school, de gemeenschap en justitie. Gezien de onderling van elkaar verschillende subdoelgroepen van de interventies is moeilijk aan te geven welke interventie het beste zou zijn. De keuze dient bij voorkeur afgestemd te worden op de subdoelgroep en diens specifieke spijbelomstandigheden. Wel wordt duidelijk dat bepaalde elementen in veel van de studies voorkomen, ook in de studies die positieve effecten sorteerden maar niet apart vermeld zijn. Onze bevindingen in deze stemmen overeen met de gegevens die hierover zijn beschreven voordat we overgingen tot de geselecteerde interventies. Tot deze elementen behoren het adequaat en snel hanteren van registratiesystemen en maatregelen; intensieve en goed op elkaar afgestemde niet-vrijblijvende samenwerking tussen

gezin, school, de gemeenschap en politie/justitie en begeleiding van de jongere middels een persoonlijk mentorschap.

Referenties

- Baker, M. L., Sigmon, J. N., & Nugent, M. E. (2001). Truancy reduction: keeping students in school. In: *Juvenile Justice Bulletin*, September 2001, 1-16. (<http://www.ncjrs.org>).
- Brandibas, G., Jeunier, B., Clanet, C., & Fourasté, R. (2004). Truancy, school refusal and anxiety. *School Psychology International*, 25(1), 117-126.
- Cohen, J. (1977). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Academic Press.
- Collaborative Community Health Research Centre (2002). *Research review of best practices for provision of youth services. Report for Youth Services, Child & Youth Mental Health and Youth Justice Division, Ministry of Children and Family Development*. Victoria: University of Victoria.
- Corville-Smith, J., Ryan, B. A., Adams, G. R., & Dalicandro, T. (1998). Distinguishing absentee students from regular attenders: the combined influence of personal, family, and school factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(5), 629-640.
- De Kat, E., & Derriks, M. (2002). Schoolverzuim. Hardnekkig, maar niet ongrijpbaar. In: A. J. M. Bonnet-Breusers, R. A. Hirsing, K. Hoppenbrouwers, H. B. H. Rensen, & M. M. Wagenaar-Fischer (red.), *Praktijkboek Jeugdgezondheidszorg* (aanvulling 17, V2.1-1 t/m V2.1-20). Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.
- De Vries, G. (1993). *Het pedagogisch regiem. Groei en grenzen van de geschoolde samenleving*. Amsterdam: Meulenhof.
- DuBois D.L., Holloway B.E., Valentine J.C., & Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 30, 157-197.
- Fantuzzo, J., Grim, S., & Hazan, H. (2005). Project start: an evaluation of a community-wide school-based intervention to reduce truancy. *Psychology in the Schools*, 42(6), 657-667.
- Ferwerda, H., Jacobs, J.P. & B.M.W.A. Beke (1996). *Signalen voor toekomstig crimineel gedrag*. Den Haag: ministerie van Justitie, Dienst preventie, Jeugdbescherming en Reclassering.
- Hahn, A, Leavitt, T., & Aaron, P. (1994). *Evaluation of the Quantum Opportunities Program: Did the program work?* Waltham, M.A.: Brandeis University, Heller Graduate School.
- Huizinga, D., & Jakob-Chien, C. (1998). The contemporaneous co/occurrence of serious and violent offending and other problem behaviors. In: R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders* (pp. 47-67). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Inspectie van het Onderwijs (2006). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Junger-Tas, J. (2002). *Preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Justitie.

- Loeber, R., & Farrington, D. P. (1994). Problems and solutions in longitudinal and experimental treatment studies of child psychopathology and delinquency. *Journal of Consulting & Clinical Psychology, 62*, 887-900.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (2000). Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology, 12*, 737-762.
- Loeber, R., Slot, N. W., & Sergeant, J. A. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- McCluskey, C. P., Bynum, T. S., & Patchin, J. W. (2004). Reducing chronic absenteeism: an assessment of an early truancy initiative. *Crime & Delinquency, 50*(2), 214-234.
- McGray, E. D. (2006). It's 10 a.m.: do you know where your children are? The persisting issue of school truancy. *Intervention in School and Clinic, 42*(1), 30-33.
- Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E., & Davino, K. (2003). What Works in prevention. *American Psychologist, 58*, 449-456.
- NCSE - National Center for School Engagement (2005). Jacksonville, Florida Case Study: Evidence of effectiveness in reducing truancy. *Report by NCSE, August 19, 2005*.
- Reglin, G. (1997). Mentoring and tutoring help (MATH) program fights truancy. *Clearing House, 70*(6), 319-324.
- Reid, K. (2003). Strategic approaches to tackling school absenteeism and truancy: the Traffic Lights (TL) scheme. *Educational Review, 55*(3), 305-321.
- Reid, K. (2004). A long term strategic approach to tackling truancy and absenteeism from schools: the SSTG Schema. *British Journal of Guidance & Counselling, 32*(1), 57-74.
- Safe and Drugs Free Schools Program (1996). *Manual to combat truancy*. Washington, DC: Department of Justice, Office of Elementary and Secondary Education.
- Severiens, S. E., & Versteegen, D. M. L. (2006). *Succes- en faalfactoren in het VMBO. Verklaringen voor VMBO-schoolloopbanen in de Rotterdamse regio, derde meting 2004-2005*. Rotterdam: RISBO.
- Sheverbush, R. L., Smith, J. V., & DeGruson, M. (2000). *A truancy program: The successful partnering of schools, parents, and community systems*. Pittsburg, KS: Pittsburg State University. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 444 102).
- Smink, J., & Reimer, M. S. (2005). *Fifteen effective strategies for improving student attendance and truancy prevention*. Clemson: National Dropout Prevention Center.
- Tierney, J. P., Grossman, J. B., & Resch, N. L. (1995). *Making a difference. An impact study of Big Brothers/Big Sisters*. Philadelphia: Public/Private Ventures.
- Van Batenburg, Th. A., Dokter, N. S., & Mulder, B. F. (2006). *Leerplichtige leerlingen zonder onderwijs*. Groningen: GION, Instituut voor Onderwijsonderzoek.
- Van Yperen, T., & Veerman, J. W. (2006). *Zicht op effectiviteit. Bronnenboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Utrecht/Nijmegen/Den Haag: NIZW/Praktikon/ministerie van VWS. Deze nulversie is te downloaden via de website www.jeugdinterventies.nl
- Verbeek, K. (2005). Verzuimpreventie met sms-berichten op CSG Buitenveldert. In: *VIOScoop*, (19), december, 9-10.

- Weerman F. M., & Van der Laan, P. H. (2006). Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. *Justitiële verkenningen*, (32)6, 39-53.
- White, M. D., Fyfe, J. J., Campbell, S. P., & Goldkamp, J. S. (2001). The school-police partnership. Identifying at-risk youth through a truant recovery program. *Evaluation Review*, 25(5), 507-532.
- Wittebrood, K. & S. Keuzenkamp (2000). *Rapportage Jeugd 2000*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Woodward, L. J. & Fergusson, D. M. (2000). Childhood peer relationship problems and later risks of educational under-achievement and unemployment. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41, 191-201.

7 Conclusies

Het ontbrak aan de gewenste condities voor een onderzoek naar de doeltreffendheid van justitiële interventies bij schoolverzuim. Daardoor hebben we geen vast omschreven, veelbelovende programma's geëvalueerd maar regionale varianten of aanpakken waarvan niet is aangetoond dat ze veelbelovend zijn. Voorzichtigheid is dan ook geboden bij het generaliseren van de onderzoeksresultaten naar de Halt afdoening bij schoolverzuim, het ROOS programma, het Basta programma, het programma van Ouders Present en de Jeugdreclassering in het algemeen. Bovendien is in het kader van het onderzoek slechts een beperkt aantal niet aselekt gekozen deelnemers geïnterviewd. Gegeven deze beperkingen is een aantal conclusies geformuleerd.

De onderzochte justitiële interventies blijken onvoldoende te helpen om het spijbelen van leerlingen tegen te gaan. Dat wil niet zeggen dat de interventies niet zinvol zijn en geen effecten teweeg brengen. ROOS, Basta en Ouders Present en Jeugdreclassering hebben een bredere doelstelling dan het tegengaan van ongeoorloofd schoolverzuim. Zij richten zich ook op het ondersteunen van de jongeren en de ouders bij respectievelijk het opgroeien en opvoeden. De voortijdige uitval uit de onderzochte programma's is beperkt en de geïnterviewde deelnemers zijn positief over deelname aan het programma.

De Halt interventie heeft anders dan de andere interventies geen bredere doelstelling maar is alleen gericht op het tegengaan van het spijbelen/te laat komen. Halt West-Brabant blijkt dit doel onvoldoende te realiseren. Inmiddels is Halt Nederland ook al gestart met het ontwikkelen van een 'nieuwe' Halt interventie tegen spijbelen. Uit ons onderzoek komen verschillende aandachtspunten naar voren voor de ontwikkelaars van deze interventie. In de eerste plaats zijn de relevante werkzame ingrediënten uit ons literatuuronderzoek in dit verband van belang. Verder moet deze nieuwe Halt interventie passen in een systematische opgebouwde integrale aanpak van schoolverzuim. Dat betekent dat eerst voldaan moet zijn aan de voorwaarde dat school en ouders hun verantwoordelijkheid nemen inzake de aanpak van schoolverzuim. Daarmee ontstaat ook meer duidelijkheid rond de vraag: wat moet de school doen en wat doet Halt. Momenteel ervaren jongeren de Halt afdoening vaak als onterecht omdat ze ook al straf gekregen hebben op school. De afbakening en omschrijving van de doelgroep van Halt dient verder plaats te vinden vanuit een breder perspectief. De Halt doelgroep moet zich dus enerzijds onderscheiden van de spijbelaars waar de scholen zelf iets mee kunnen/moeten doen, anderzijds moet de doelgroepomschrijving ook afgebakend worden ten opzichte van de doelgroepen voor de zwaardere interventies zoals ROOS. NB Op dit moment worden beide doelgroepen (van Halt en van ROOS) als matige spijbelaars omschreven.

Ten aanzien van de andere interventies noemen we enkele opvallende bevindingen:

- Basta heeft de zwaarste doelgroep maar kent anders dan ROOS (dat voor een lichtere doelgroep bedoeld is) geen gecombineerde oplegging met Jeugdreclassering.

- Basta lijkt een zwaardere doelgroep te krijgen dan formeel omschreven. Voor de andere interventies kon dat niet worden vastgesteld.
- De nazorg vormt een knelpunt met name voor Basta.
- De justitiële interventie lijkt voor veel jongeren (en ouders) te laat te komen. De problemen die aanleiding waren voor het verzuim en het verzuim zelf hebben al zodanige proporties aangenomen dat het verzuim nauwelijks nog is op te lossen. In tegendeel, de jongeren raken ondanks de interventie eerder verder in een neerwaartse spiraal. Het onderzoek heeft vooral zichtbaar gemaakt dat (1) een preventieve aanpak en een eerder gestarte curatieve aanpak van essentieel belang is en (2) de jongeren die een justitiële interventie opgelegd krijgen niet of nauwelijks hebben kunnen profiteren van eerdere interventies.

Wanneer we de programmabeschrijvingen en de resultaten van het literatuuronderzoek naast elkaar leggen, dan kan verklaard worden waarom de onderzochte interventies niet werken. De werkzame elementen voor een effectieve interventie tegen schoolverzuim zijn namelijk maar in heel beperkte mate aanwezig in de onderzochte interventies. Zo richten de interventies zich voornamelijk op één 'factor' namelijk de jongere zelf en is er geen sprake van een intensieve op elkaar afgestemde samenwerking tussen gezin, school, gemeenschap en politie/justitie. Ook is er vaak al jaren sprake van verzuim zonder dat er eerder vanuit de preventieve subketen en vanuit de subketen 'hulpverlening' (effectieve) interventies zijn ingezet.

Er moet nog veel werk verzet worden om tot een effectieve en systematisch opgebouwde aanpak van schoolverzuim te komen die start met de preventieve subketen en eindigt bij de justitiële subketen.

Het onderzoek maakt een aantal knelpunten in de preventieve subketen zichtbaar.

- Ouders worden niet of te laat geïnformeerd.
- Scholen staan vaak onverschillig ten opzichte van het verzuim (van de moeilijke leerlingen).
- Scholen schrijven leerlingen uit zonder dat ze op een andere school zijn ingeschreven. Dit uitschrijven gebeurt op een moment dat door de school zelf wordt gekozen. Leerplicht wordt hier niet standaard over geïnformeerd.
- De meeste scholen hebben weliswaar een geautomatiseerde verzuimregistratie maar deze heeft nog verbetering. Aandachtspunten zijn: de bewaartermijn, beleid inzake onderscheid geoorloofd en ongeoorloofd verzuim en een naadloze aansluiting tussen de registratiesystemen van school en Leerplicht.
- Er is geen sprake van een structurele vroegtijdige melding bij Leerplicht. Dit werd zichtbaar in de gemeenten waar geen Halt afdoening bij schoolverzuim bestaat maar blijkt ook uit het feit dat het verzuim bij de ROOS jongeren, de Basta jongeren en bij de kinderen van Ouders Present vaak al langere tijd speelt zonder dat er actief is ingegrepen en is gemonitord.

Bij de uitvoering van het onderzoek hebben we sterk de indruk gekregen dat de tweede subketen nog weinig ontwikkeld is. Er zijn geen vrijwillige interventies die expliciet aandacht schenken aan de

doelgroep ongeoorloofde schoolverzuimers. Er zijn wel allerlei programma's voor jongeren met dreigende schooluitval. Het viel buiten het kader van ons onderzoek om na te gaan in hoeverre deze interventies ook gebruikt worden door en effectief zijn voor de doelgroepen uit ons onderzoek. Verder blijken de justitiële interventies gebruikt te worden om hulpverlening voor jongeren met schoolverzuim te realiseren. Ook dit vormt een indicatie dat er onvoldoende tijd in te zetten hulpverlening binnen een vrijwillig kader beschikbaar is voor deze jongeren.

De effectiviteit van de justitiële interventies hangt in sterke mate af van de vraag of de juiste aanpak gerealiseerd is in de twee voorgaande subketens. Alleen onder deze voorwaarde wordt voorkomen dat de justitiële programma's het schoolverzuim van jongeren moeten aanpakken als het eigenlijk al te laat is. Doorontwikkeling van de bestaande justitiële interventies en ontwikkeling van nieuwe justitiële interventies dient daarom onder centrale regie te gebeuren. Centraal beleid moet er tevens voor zorgen dat de justitiële interventies goed op elkaar aansluiten wat betreft doelgroepomschrijving en zwaarte van de interventie. De doorontwikkeling en ontwikkeling van nieuwe interventies moet gebeuren op basis van de werkzame elementen die uit het literatuuronderzoek naar voren komen.

De aanpak van voortijdig schoolverlaten is gebaat bij een naadloze aansluiting met de aanpak van ongeoorloofd schoolverzuim. Het onderzoek maakt zichtbaar dat een deel van de ernstige schoolverzuimers inderdaad 'eindigt' als voortijdige schoolverlater. Tijdens de monitoring van jongeren die wij uitvoerden om de verzuimcijfers te achterhalen is ons niet gebleken dat de aanpak van beide doelgroepen al aan elkaar verbonden is (althans in de in het onderzoek betrokken gemeenten, waaronder Amsterdam en Rotterdam).

Het door ons uitgevoerde onderzoek naar de doeltreffendheid van justitiële interventies kende een aantal belangrijke beperkingen. Een programma-evaluatie wint aanzienlijk in waarde als vastgehouden wordt aan de effectiviteitsladder van Veerman. Dat betekent dat interventies pas worden onderzocht op hun doeltreffendheid als ze theoretisch onderbouwd zijn en uitgevoerd worden zoals beschreven. Onderzoek naar de doeltreffendheid kan dan de theoretisch vastgestelde doeltreffendheid van het programma bevestigen.

Onderzoek zoals door ons uitgevoerd, heeft het karakter van monitoring. Wij hebben deze monitoring op een ingewikkelde en tijdrovende manier moeten uitvoeren. Wanneer spijbelaars continu gemonitord (blijven) worden en de scholen hebben hun registraties op orde dan wordt het achterhalen van verzuimcijfers op afgesproken meetmomenten onderdeel van het reguliere werkproces (van een mentor of andere functionaris die de jongere intensief volgt).

Om wetenschappelijk te kunnen vaststellen of een geconstateerde afname van het verzuim na het volgen van een programma niet te wijten is aan andere factoren (dan het programma) moet gewerkt worden met een RCT (randomized controlled trial) én een aanvullende kwalitatief onderzoek. Een RCT blijkt in de praktijk lastig te organiseren. Ook het effectonderzoek van andere

(justitiële) programma's loopt aan tegen de vaak praktische belemmeringen om een RCT te organiseren. Wetenschappelijk effectonderzoek is gebaat bij een bredere aanpak van deze praktische en wellicht ethische belemmeringen binnen justitie. Hiermee kan wellicht een aantal stappen vooruit gezet worden in het doorbreken van bestaande grenzen waar meerdere onderzoekers/programma's van kunnen profiteren.

Bijlage 2 What Works criteria

1. *Theoretische onderbouwing*: de interventie moet gebaseerd zijn op een expliciet veranderingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk is aangetoond. Duidelijk moet zijn op grond van welke empirisch getoetste en effectief gebleken theorie de interventie tot de beoogde verandering leidt en hoe deze verandering gerelateerd is aan het voorkomen van recidive.
2. *Selectie van justitiabelen*: het type justitiabele/de cliënt waarop de interventie zich richt moet duidelijk omschreven worden. Inclusie en exclusie-criteria dienen te worden vastgelegd.
3. *Dynamische criminogene factoren*: de interventie moet gericht zijn op het veranderen van risicofactoren die samenhangen met het crimineel gedrag.
4. *Effectieve (behandeling)methoden*: er worden (behandel)methoden ingezet die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn ten aanzien van het terugdringen van recidive.
5. *Vaardigheden en protectieve vaardigheden*: de aanpak is mede gericht op het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden.
6. *Fasering, intensiteit en duur*: de intensiteit en duur van de interventie moet aansluiten bij de problematiek van de deelnemer.
7. *Betrokkenheid en motivatie*: de betrokkenheid van de deelnemer bij de interventie moet worden versterkt en de motivatie voor deelname moet worden gestimuleerd.
8. *Continuïteit*: er moeten duidelijke verbindingen zijn tussen de interventie en de verdere begeleiding van de justitiabele.
9. *Interventie integriteit*: de interventie moet worden uitgevoerd zoals bedoeld (modeltrouw).
10. *Evaluatie*: een doorlopende evaluatie moet plaatsvinden teneinde inzicht te krijgen in de effectiviteit van de interventie.

Bijlage 3 Grafische weergave verzuimpercentages per meting

De verzuimpercentages zijn per interventie in boxplots weergegeven. Achtereenvolgend zijn voor de Halt-jongeren, de ROOS-jongeren en de Basta-jongeren de scores op de vijf metingen weergegeven. Tussen de derde en de vierde meting vond de interventie plaats.

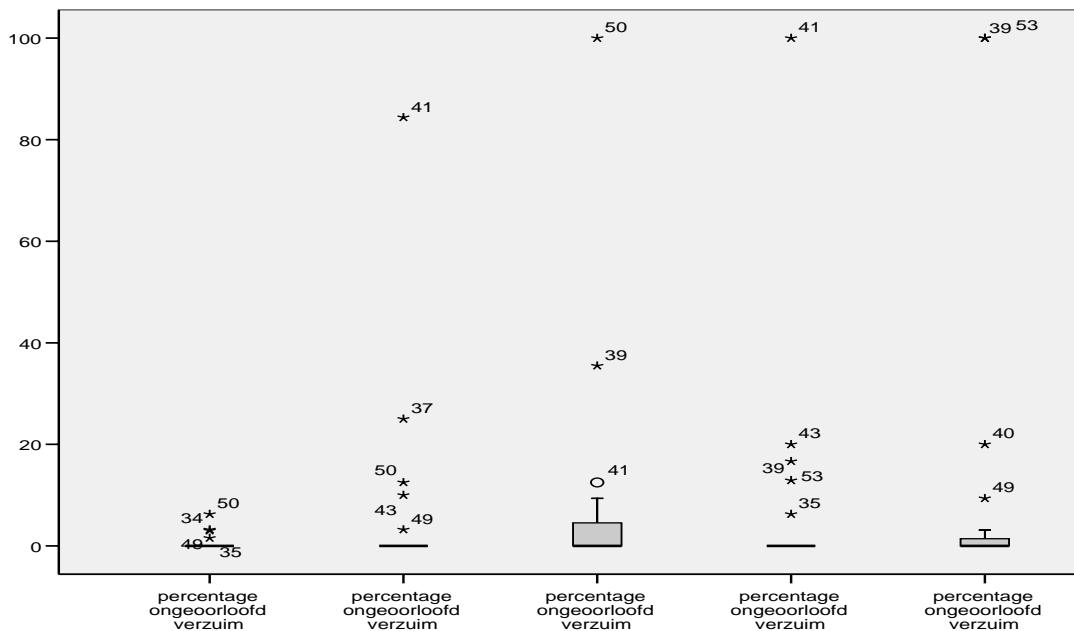
Een boxplot geeft de verdeling van de scores per meting grafisch weer. De box bevat alle waarden tussen de 25ste en de 75ste percentielscore. De lengte van de box is gelijk aan de interkwartielrange (IQR). Tussen de box en de dunne horizontale lijntjes liggen alle waarden die binnen anderhalve interkwartielrange van de box af liggen. De box en de afstand tussen de box en de dunne horizontale lijntjes geven een indicatie van de spreiding. De streep in de box geeft de mediaan weer, de middelste waarde.

De extreme waarden worden weergegeven met een O (outliner). De zeer extreme waarden met een *.

HALT

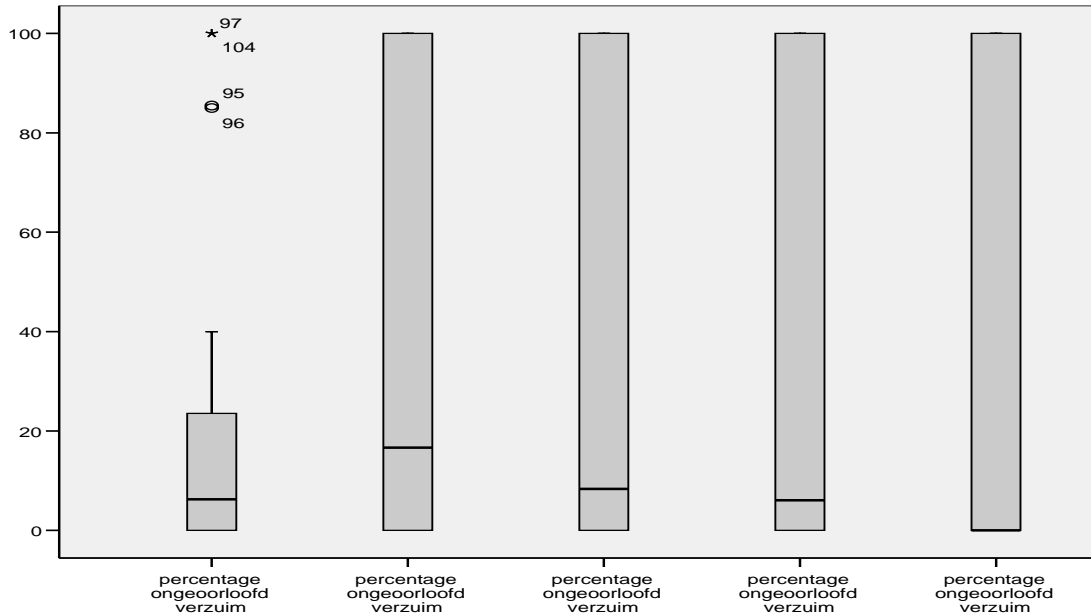
Van 23 jongeren hebben we de gegevens compleet.

De boxplot laat zien dat er veel extreme waarden zijn die van invloed zijn op het gemiddelde en bijdragen aan een grote spreiding. Verder is er bij de eerste, de tweede en de vierde meting geen box zichtbaar. Dat wordt veroorzaakt door het feit dat een groot deel van de jongeren 0% verzuim heeft. De mediaan heeft ook de waarde 0.

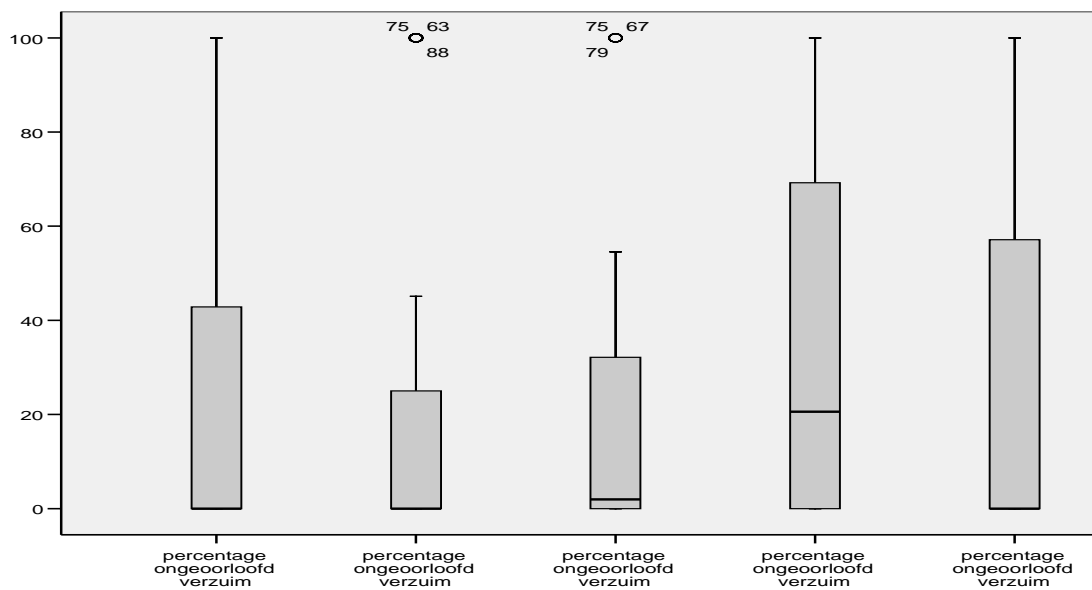
ROOS

Van 22 jongeren hebben we de gegevens compleet. De lengte van de boxen bij de metingen 2 tot en met 5 maakt de grote spreiding zichtbaar. Verder laat de boxplot de extreme waarden bij de eerste meting zien.

Ouders Present

Van 26 jongeren hebben we de gegevens compleet. De boxplot maakt de grote spreiding en de extreme waarden zichtbaar.

Bijlage 4 Verantwoording jongereninterviews

ROOS

Om jongeren te benaderen voor een interview is contact gelegd met de cursusleidster van ROOS in Den Bosch en met B.I.G., de organisatie die ROOS uitvoert. Echter B.I.G.vond dat zij niet in de positie was jongeren te benaderen wegens de vertrouwelijkheid van persoonsgegevens en verwees ons door naar de Raad voor de Kinderbescherming. De Raad voor de Kinderbescherming gaf te kennen de jongeren niet te willen benaderen en ook geen ruimte binnen de Raad voor de Kinderbescherming beschikbaar te willen stellen, omdat het anders zou lijken dat het onderzoek niet onafhankelijk is, maar vanuit de Raad wordt verricht. Wel gaf zij aan, dat wij voor het benaderen van jongeren, de namen konden gebruiken die zijn aangeleverd in het kader van de kwantitatieve gegevensverzameling. Via de Jeugdreclassering hebben wij vervolgens de adresgegevens van deze jongeren achterhaald. Al deze 27 jongeren hebben van ons een brief gekregen. Hierop is slechts één reactie gekomen. Het interview met deze jongere vond plaats in het Veiligheidshuis in Den Bosch dat bereid was ons een ruimte ter beschikking te stellen. Bij de overige adressen is getracht een telefoonnummer te achterhalen om zo de jongeren nogmaals op een meer persoonlijke manier te benaderen. Bijna geen van de adressen was te vinden in het 'telefoonboek'. De vraag rijst of de adresgegevens nog wel actueel zijn of dat de gezinnen niet in het telefoonboek vermeld staan.

In de teamvergadering van de Jeugdreclassering in Den Bosch is vervolgens alsnog gevraagd aan de jeugdreclasseerders om jongeren die ROOS hebben gevolgd direct persoonlijk te benaderen. Geen van de jongeren die zijn benaderd (het exacte aantal is onbekend) heeft toestemming verleend. De Jeugdreclassering geeft aan dat jongeren met name boosheid, frustratie t.o.v. scholen, leerplichtambtenaren, Openbaar Ministerie, jeugdreclasseerders en ROOS-trainers als reden opgeven niet mee te willen werken. Na al deze inspanningen hebben we geconcludeerd dat onze pogingen in het arrondissement Den Bosch waren vastgelopen. Resultaat: één interview met een jongere die op onze brief gereageerd heeft.

Vervolgens hebben we ons op het arrondissement Haarlem gericht. B.I.G heeft een namenlijst van jongeren verstrekt die het laatste half jaar ROOS hebben gevolgd in Haarlem. De teammanager van de Jeugdreclassering Haarlem heeft deze namen intern verspreid binnen het team van jeugdreclasseerders met de vraag of zij deze jongeren in begeleiding hebben/hadden en zo ja of zij de jongeren dan wilden vragen om mee te werken aan een interview op de locatie van de Jeugdreclassering. Dit leverde de namen op van drie jongeren. Van deze drie jongeren heeft één jongere medewerking verleend. Dit gesprek vond plaats bij de Jeugdreclassering in Haarlem. Van één cliënt waren de contactgegevens niet meer actueel waardoor de jeugdreclasseerder deze niet kon benaderen. De derde cliënt wilde toch niet meewerken wegens tijdgebrek en 'geen zin'. Ten slotte is ter herinnering een tweede mail rondgestuurd naar alle jeugdreclasseerders, waarin dezelfde vraag opnieuw werd gesteld. Hier is geen reactie meer op gekomen. De teamcoördinator gaf aan dat de Jeugdreclassering jongeren, die met veel moeilijkheden binnenkomen, op voorhand

niet heeft benaderd voor het interview, omdat zij weten dat deze jongeren toch niet mee zullen werken. Vervolgens is besloten om de werving definitief stop te zetten.

BASTA

Een medewerker van BASTA (onderdeel van STEK) heeft een afspraak gemaakt voor groeps gesprek met jongeren die Basta volgen. BASTA is weliswaar een individuele leerstraf maar de jongeren zijn wel elke dag (tijdens schooluren) gezamenlijk aanwezig bij BASTA. Het gesprek kon tijdens Basta plaatsvinden en is gehouden met vier jongeren.

Vervolgens was de inzet om a-select jongeren te benaderen die Basta in het verleden hebben gevolgd teneinde nog eens 4 interviews te houden met ex-deelnemers. Basta medewerkers hebben een door de onderzoekers opgestelde brief gestuurd naar de laatste 30 jongeren die Basta hebben afgemaakt met het verzoek om deel te nemen aan een interview. Als beloning was een cadeaubon van 15 euro in het vooruitzicht gesteld. Hier is geen enkele reactie op gekomen.

Vervolgens heeft Basta 5 jongeren die Basta hebben afgerond waar zij nog contact mee hadden, direct benaderd. Het betrof drie jongeren die binnen STEK zijn doorgestroomd, een jongere die is doorverwezen naar een andere hulpverlenende instelling en een jongere die BASTA diezelfde week zou afronden en aansluitend zou starten op een nieuwe school. Uiteindelijk hebben we met twee van deze vijf jongeren gesproken. Eén gesprek vond plaats bij de instelling, het andere gesprek op school. Bij drie cliënten is het niet gelukt om een interview af te nemen. Over twee jongeren is veelvuldig contact geweest met betreffende mentoren. Beide jongeren komen na de kerstvakantie niet meer opdagen en zijn dan langdurig ziek. Een van hen liet de mentor telefonisch weten mee te willen werken maar is niet meer naar de instelling gekomen. De mentor van de tweede jongere heeft het niet kunnen vragen omdat zij geen contact met de jongere kreeg. Bij beide jongeren is de vraag of er daadwerkelijk sprake is van ziekte. De derde cliënt weigerde medewerking omdat ze het gesprek niet aandurfde uit angst en onzekerheid.

Vervolgens is er nog een bezoek gepland bij BASTA en zijn nog 4 individuele interviews met deelnemers gehouden. De wijze van benaderen is op dezelfde wijze verlopen als bij het groeps gesprek. De trainster heeft het onderzoek toegelicht en om medewerking gevraagd.

Opvallend is het feit dat op de dag van de individuele interviews 6 van de 10 BASTA-leerlingen ziek zijn. De zieken zijn nagebeld en één jongere is alsnog naar Basta gekomen. Alle vijf aanwezige leerlingen wilden meewerken aan het interview. Eén leerling was reeds betrokken bij het groeps gesprek en werd niet opnieuw geïnterviewd. Eén leerling wilde in eerste instantie niet meewerken, maar nadat hij aan de onderzoeker gewend was, verleende hij alsnog zijn medewerking. Tevens was de beloning interessant.

Jeugdreclassering

Via de teammanager van de Jeugdreclassering Rotterdam werd een jeugdreclasserder aangewezen als contactpersoon voor interviews met jongeren. Zij had zelf een aantal cliënten in haar caseload, die werden begeleid voor het delict schoolverzuim. Ze heeft deze jongeren persoonlijk benaderd met de vraag mee te werken aan het interview. De gesprekken vonden plaats bij de Jeugdreclassering in Rotterdam. Het lukte haar vier afspraken te maken. Hiervan is één cliënt

niet op komen dagen omdat hij de afspraak zou zijn vergeten. Twee interviews vonden face-to-face plaats, een jongere was alleen bereid om per mail op de vragen te reageren. De betreffende jeugdreclasserder heeft nog enkele jongeren zelf benaderd en collega's gevraagd jongeren die begeleid worden in het kader van schoolverzuim, persoonlijk te benaderen voor het interview. Geen van deze jongeren wilde meewerken. Het interview vindt plaats in hun vrije tijd en ook het aanbod van een cadeaubon ter waarde van 15 euro leverde geen kandidaten op voor een interview.

Ouders present: Er is contact geweest met de trainster van Ouders Present. De onderzoekers hebben een toelichting op het groeps gesprek opgestuurd en de trainster heeft de ouders benaderd, het onderzoek toegelicht en om medewerking gevraagd. Aansluitend aan een bijeenkomst van de groepstraining is een groepsinterview gehouden. Het betrof vier ouders allen van allochtone afkomst: twee moeders en twee vaders. Een vijfde ouder was ziek en derhalve afwezig.

Bijlage 5 Programmabeschrijving Halt bij schoolverzuim

Inleiding

Halt Nederland heeft in samenwerking met PI Research stappen ondernomen om tot een programmabeschrijving te komen van de spijbelafdoening van Halt die ter toetsing aan de erkeningscommissie van het ministerie van Justitie kon worden voorgelegd. Een dergelijke programmabeschrijving dient te voldoen aan de kwaliteitscriteria die het ministerie van Justitie in 2005 heeft vastgelegd voor effectieve interventies gebaseerd op de zogenaamde 'What Works' criteria⁵⁷. Dit betekent onder andere dat er een gedetailleerde door alle Halt bureaus gedeelde beschrijving van de spijbelafdoening moest komen en dat aannemelijk moest worden gemaakt dat de beschreven aanpak helpt tegen schoolverzuim. Al snel bleek echter dat een gedeelde programmabeschrijving nog niet kon worden gemaakt omdat de werkwijze binnen de verschillende Halt-bureaus nog teveel van elkaar verschilt. Ook de vraag naar de theoretische onderbouwing van de aanpak bij schoolverzuim bleek op dit moment onvoldoende te kunnen worden beantwoord. Als eerste stap in het af te leggen kwaliteitstraject is vervolgens besloten om een eerste beschrijving te maken van de huidige stand van zaken ten aanzien van de spijbelafdoening van Halt. Deze beschrijving is gebaseerd op hetgeen gemeenschappelijk gedeeld wordt door verschillende Halt-bureaus. De beschrijving vormt de weerslag van de discussies van een werkgroep van acht Halt-medewerkers. De werkgroepleden hebben tevens een uitgebreide vragenlijst ingevuld over de eigen spijbelafdoening. Een en ander is vastgelegd in een intern rapport van PI Research voor HALT Nederland⁵⁸ dat ons ter beschikking is gesteld ten behoeve van ons onderzoek. Naar aanleiding van onder meer de uitkomsten van dit interne rapport hebben de Halt-bureaus Amsterdam/Amstelland en Haaglanden aan PI Research gevraagd een projectvoorstel in te dienen om tot een verbeterde Haltafdoening voor schoolverzuim te komen. Het door PI Research ingediende voorstel kent twee fasen. In de eerste fase wordt de samenwerking tussen ketenpartners, de afstemming en de screening ontwikkeld. In de tweede fase worden drie nieuwe leerprojecten bij schoolverzuim ontwikkeld en een aantal leeropdrachten die als aanvulling op de werkstraffen⁵⁹ kunnen fungeren. De eerste fase loopt reeds, voor de tweede fase zal op korte termijn een subsidievoorstel bij het ministerie van Justitie worden ingediend. In het nieuwe programma wordt, op basis van bestaande wetenschappelijke literatuur, nader uitgewerkt voor welke groepen spijbelaars van welke interventies effect verwacht mag worden.

⁵⁷ Werkgroep Terugdringen Recidive. Ministerie van Justitie. 2005. Gedragsinterventies.

⁵⁸ Baardewijk, Y. van, Spanjaard H. en J. Creemers; Op weg naar Kwaliteit, Drie HALTafoeningen tegen het licht van tien kwaliteitscriteria; PI Research, Amsterdam, 2006.

⁵⁹ Halt gebruikt de begrippen werkstraf en leerstraf. Het gaat hier niet om de leerstraffen en werkstraffen die onderdeel vormen van de taakstraf. Wij duiden de werkstraf en leerstraf van Halt daarom aan als Halt-werkstraf en Halt-Leerstraf.

In het kader van ons onderzoek wordt de spijbelafdoening van Halt West-Brabant afgezet tegen de algemene beschrijving opgesteld door PI Research gebaseerd op de ervaringsdeskundigheid van acht Halt-bureaus. We geven eerst een samenvatting van deze algemene beschrijving van de spijbelafdoening. Daarna volgt de beschrijving van de spijbelafdoening van Halt West-Brabant. De beschrijving van Halt West-Brabant is gemaakt op basis van het interview dat met één van de twee medewerkers van Halt West-Brabant is gehouden. De opgestelde beschrijving is voorgelegd aan Halt West-Brabant (en Halt Nederland). Het door hen geleverde commentaar is in de beschrijving verwerkt.

Algemene beschrijving spijbelafdoening Halt

Doel, doelgroep en doorverwijzing naar Halt

De spijbelafdoening is een relatief nieuwe Haltafdoening. Het (werk)doel van deze interventie is:

- Het leveren van een bijdrage aan het terugdringen van spijbelgedrag en voortijdig schoolverlaten van leerplichtige jongeren in de leeftijd van 12 - 17 jaar.
- Het ten uitvoer brengen van de wettelijke sanctie op schoolverzuim.

Halt richt zich op de matige spijbelaar. Dit zijn jongeren die aan een of meer van de volgende criteria voldoen:

- Ten hoogste drie aaneengesloten dagen spijbelen⁶⁰.
- In een periode van 4 weken meer dan 2,5 dag spijbelen.
- Meer dan twee maal per jaar als lichte spijbelaar zijn geregistreerd.

Aanvullende criteria zijn:

- Het gaat om verzuim dat de jongere kan worden verweten.
- De jongere is niet vaker dan een keer eerder naar Halt verwezen.

Contra indicaties zijn:

- De jongere is in het geheel niet gemotiveerd.
- De jongere is niet aanspreekbaar (bijvoorbeeld wegens drugs-, drank- of psychiatrische problematiek).
- Er is sprake van zwaarwegende achterliggende problematiek.
- Een cognitief niveau lager dan 60.

De selectie van de Halt jongere gebeurt door de leerplichtambtenaar en ligt dus gedeeltelijk buiten de invloedssfeer van Halt. Op welke wijze deze selectie plaatsvindt is niet bekend en verschilt waarschijnlijk per regio en per leerplichtambtenaar.

⁶⁰ Te laat komen is ook ongeoorloofd verzuim en wordt dus ook meegeteld.

Het traject voorafgaand aan doorverwijzing naar Halt ziet er in grote lijnen als volgt uit. Bij ongeoorloofd schoolverzuim waarschuwt de school de leerling en onderneemt zo nodig zelf actie. Bij aanhoudend verzuim schakelt de school de leerplichtambtenaar in. Deze gaat in gesprek met de leerling en zijn/haar ouders. Wanneer het verzuim blijft aanhouden, maakt de leerplichtambtenaar proces-verbaal op. Jongeren en ouders kunnen kiezen voor een doorverwijzing naar Halt (jongere kan dan een justitiële aantekening voorkomen) of het proces-verbaal wordt voorgelegd aan de Jeugdofficier van Justitie.

Halt informeert de leerplichtambtenaar over het feit of de jongere de afdoening wel of niet naar behoren heeft doorlopen. Bij een negatief verloop volgt alsnog verwijzing naar de Officier van Justitie.

Kenmerken afdoening

De spijbelafdoening bestaat uit twee delen: het intake gesprek en de afdoening.

In het rapport van PI Research wordt geconcludeerd dat de spijbelafdoening van Halt niet in nazorg of terugvalpreventie voorziet. Volgens de leden van de werkgroep behoort dit tot de verantwoordelijkheid van de leerplichtambtenaar. Halt is als het ware ingebed in een interventie van Leerplicht.

1 Intakegesprek

Na ontvangst van het meldingsformulier, wordt de jongere en diens ouders zo spoedig mogelijk uitgenodigd voor een gesprek. In dit gesprek wordt: de werkwijze van Halt wordt toegelicht, het spijbelgedrag besproken (oorzaken, omstandigheden, voor en nadelen en reactie van school, ouders, Leerplicht en jongere zelf) en de straf en de strafmaat vastgesteld. Sommige Halt bureaus zijn ook standaard gericht op signalering en doorverwijzing van jongeren met problemen omdat dergelijke problematiek niet altijd door de school of Leerplicht is gesignaleerd. Het gesprek wordt afgesloten met de ondertekening van een contract waarin afspraken zijn vastgelegd.

2 De afdoening

Er kunnen drie soorten afdoeningen worden opgelegd bij spijbelen: 'werken', een leeropdracht of een Halt-leerstraf. De keuze van de afdoening wordt door de Halt-medewerker op basis van persoonlijke afwegingen gemaakt. Voor de duur van de afdoening zijn vaste richtlijnen vastgesteld. Bij 'werken' gaat het veelal om eenvoudige schoonmaak en reparatiewerkzaamheden. Deze hebben (anders dan bij andere Halt-opleggingen) geen relatie met het delict. Het gaat alleen om het doen van vervelende klussen die als straf worden ervaren en waarbij een jongere op tijd moet komen en zich volgens de regels dient te gedragen. Het 'werken' wordt vaak gecombineerd met een leeropdracht. Dit is een eenmalige activiteit/bijeenkomst, waarbij een jongere individueel aan de slag gaat en iets moet doen of maken. De leeropdracht heeft als einddoel dat de jongere:

- heeft nagedacht over wat hij/zij gedaan heeft;
- weet wat de consequenties van zijn/haar gedrag kunnen zijn;
- de voor- en nadelen tegen elkaar heeft afgewogen;
- een plannetje heeft voor wat hij/zij een volgende keer gaat doen.

Een Halt-leerstraf is het verplicht volgen van minimaal twee bijeenkomsten van anderhalf uur die geheel gewijd zijn aan het systematisch aanleren van nieuw gedrag dat een jongere nodig heeft om in recidive van spijbelen te voorkomen. De Halt-leerstraf beslaat maximaal 20 uur en kan in combinatie met 'werken' worden opgelegd. Een leerstraf kan bijvoorbeeld gericht zijn op het leren om groepsdruk (om te spijbelen) te weerstaan. Een weerbaarheidstraining kan worden ingezet om jongeren die spijbelen omdat ze gepest worden, weerbaarder te maken.

Effectiviteit

De 'What Works' criteria maken duidelijk dat een spijbelinterventie alleen effectief kan zijn als deze zich richt op de oorzaken of risicofactoren voor spijbelen. Internationaal onderzoek⁶¹ en ervaringsdeskundigheid van Halt medewerkers laten zien dat de oorzaken van spijbelen gezocht moeten worden in: kindfactoren (zoals motivatieproblemen, psycho-sociale problematiek, meeloopgedrag), schoolfactoren (zoals onveiligheid, ongunstige lesroosters) en thuis/peergroepfactoren (zoals pedagogische onmacht ouders en gepest worden).

De mogelijkheden van Halt zijn echter beperkt. Halt kan zich met haar interventie alleen op de jongere richten. Onderzoekers (van PI Research) en medewerkers/ervaringsdeskundigen van Halt, komen tot de inschatting dat de invloed van de huidige spijbelafdoening op de onderscheiden risicofactoren beperkt is. Slechts op enkele risicofactoren is mogelijk enig effect te verwachten van de huidige spijbelafdoening.

- De risicofactor 'gepest worden' is *waarschijnlijk* te beïnvloeden door een *Halt-leerstraf* gericht op het vergroten van weerbaarheid.
- Incidentele motivatieproblemen (zoals 'even geen zin' of 'een hekel aan een bepaalde leraar') kunnen *mogelijk* beïnvloed worden door (1) de normstellende werking van 'werken' en (2) een *leeropdracht* waarin kosten en baten van spijbelen tegen elkaar af worden gezet.
- Structurele motivatieproblemen kunnen *mogelijk* beïnvloed worden door een *Halt-leerstraf* gericht op het vergroten van inzicht in het nut van de school voor de doelen van de jongere.
- Meeloopgedrag kan *mogelijk* beïnvloed worden door een *leerstraf* gericht op het leren nee zeggen en het leren maken van eigen keuzes.

Onderzoekers van PI Research concluderen dat een Halt-werkstraf met leeropdracht eventueel zou kunnen volstaan bij beginnende motivatieproblemen. Verder stellen zij dat alleen een Halt-leerstraf in aanmerking komt als spijbelafdoening, teneinde de oorzaken van spijbelen aan te pakken.

Advies- en onderzoeksgroep Beke heeft in opdracht van het WODC in 2006 onderzoek gedaan naar het effect van Halt in het algemeen⁶². De resultaten van dit onderzoek laten op hoofdlijnen zien dat het doorlopen van Halt geen invloed heeft op het terugdringen van criminaliteit en

⁶¹ Van Baardewijk e.a verwijzen in dit verband onder andere naar meta-studies van the National Center for school engagement (zie rapport 'Op weg naar kwaliteit' (pagina 52)).

⁶² Ferwerda, H. e.a. Halt: Het Alternatief? De effecten van Halt beschreven; Advies- en onderzoeksgroep Beke, 2006.

gedragsproblemen bij jongeren. Wel geven de jongeren zelf aan veel geleerd te hebben van de afdoening (met name van een leerstraf) en het opgepakt zijn door de politie als het ergste te hebben ervaren. De spijbelafdoening was echter slechts minimaal (bij 0,7% van de jongeren) in het onderzoek was vertegenwoordigd. Het is daarom niet verantwoord om op grond van dit rapport conclusies te trekken over de effectiviteit van Halt bij schoolverzuim.

Spijbelafdoening Halt West-Brabant

Doel, doelgroep en doorverwijzing naar Halt

De spijbelafdoening van Halt West-Brabant onderscheidt zich niet van de algemene beschrijving (op basis van acht Halt Bureaus) wat betreft de doorverwijzing naar Halt en het geformuleerde werkdoel van Halt bij schoolverzuim. Aanvullende informatie ten aanzien van de ketensamenwerking betreft het (wekelijkse) jeugdcasusoverleg; Hierin zijn Politie, Bureau Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, Openbaar Ministerie, Leerplicht en Halt vertegenwoordigd. Alle door de politie aangehouden jongeren worden in dit overleg besproken. Daarnaast biedt het overleg een gestructureerde mogelijkheid aan de partners om desgewenst, aan de andere partners informatie te vragen over jongeren waar zij mee te maken krijgen. De omschrijving van de doelgroep wijkt wel enigszins af in West-Brabant. Halt kan worden opgelegd bij jongeren die minimaal 2 dagdelen en maximaal 10 dagdelen hebben verzuimd (in plaats van ten hoogste 6 aaneengesloten dagdelen of meer dan 5 dagdelen in 4 weken). De verschillende criteria zijn niet goed vergelijkbaar maar het lijkt erop dat Halt in West-Brabant eerder kan worden opgelegd dan in de andere acht regio's. In West-Brabant geldt net als in de andere regio's dat te laat komen ook als spijbelen wordt aangemerkt. In West-Brabant betekent dat concreet dat vanaf 9 keer te laat komen, doorverwijzing naar Halt volgt. Elke keer te laat komen wordt als een uur spijbelen geteld.

Kenmerken afdoening

De spijbelafdoening bestaat in West-Brabant uit drie onderdelen:

- het intake gesprek.
- de afdoening.
- het evaluatiegesprek (wordt in de algemene beschrijving niet genoemd).

1 Het intakegesprek

Het intakegesprek bij Halt vindt binnen een week na binnenkomst van de melding van Leerplicht plaats. De ouders worden voor het intakegesprek alleen apart uitgenodigd als de jongere jonger is dan 16 jaar. Ouders dienen dan het contract mede te ondertekenen. Bij jongeren vanaf 16 jaar volstaat een handtekening van de jongere. In de praktijk komen ouders echter bijna altijd mee naar het intakegesprek. De inhoud van het intakegesprek komt overeen met hetgeen in de eerdere beschrijving is vastgelegd. Signalering en doorverwijzing vormen een vast onderdeel van het intakegesprek. Jongeren met problemen worden onder andere doorverwezen naar het JPP (Jeugd

Preventie Plan). Dit is een laagdrempelige organisatie die geen wachtlijst heeft en outreachend werkt. De medewerkster van Halt neemt veelal zelf contact op met het JPP (na toestemming van jongere en zijn/haar ouders te hebben verkregen). Het JPP maakt een goede screening en heeft een breed aanbod aan hulpverlening en kan bijvoorbeeld ook een assertiviteitstraining aanbieden. Binnenkort gaat men in West-Brabant starten met een nieuw signaleringsformulier dat standaard door jongere en ouders moet worden ingevuld tijdens de intake. Op basis van de invulling volgt een advies of doorverwijzing naar de hulpverlening wenselijk is. Dit instrument wordt landelijk ingevoerd. Halt medewerkers hebben voor het gebruik van dit instrument een training/opleiding gehad. De geïnterviewde Halt medewerker verwacht dat met het gebruik van dit instrument de intake anderhalf uur zal gaan duren terwijl dat nu vaak een half uur is.

2 De afdoening

Tijdens het intakegesprek maakt de Halt medewerker op basis van eigen overwegingen de keuze voor de afdoening. Zij laat zich daarbij soms ook leiden door de opvattingen van de ouders, die de jongere immers het beste kennen. Er bestaan vaste richtlijnen voor het bepalen van de duur van de afdoening, deze zijn afhankelijk van de duur van het verzuim. Het aantal uur taakstraf ligt minimaal op 4 uur en maximaal op 20 uur.

De spijbelafdoening bestaat in West-Brabant ofwel alleen uit werken ofwel uit de combinatie van 'werken' en een leeropdracht. Beide afdoeningen worden ongeveer even vaak opgelegd. Er bestaan twee soorten leeropdrachten, te weten (1) 'beschrijf hoe je je eigen toekomst ziet' en (2) 'beschrijf de redenen van het spijbelen en geef aan wat zou kunnen helpen om niet meer te spijbelen'.

De geïnterviewde medewerker van Halt hanteert twee criteria voor de match tussen jongere en werkplek: (1) de plaats waar de jongere woont is bij voorkeur ook de plaats waar de werkzaamheden verricht moeten worden en (2) het type begeleiding vanuit de werkplek: bij sommige jongeren past strenge begeleiding bij anderen is dat minder aan de orde. In het soort werk bestaat weinig differentiatie, het gaat eigenlijk altijd om opruimen of schoonmaken. Jongeren krijgen in West-Brabant eenmaal een waarschuwing als zij zich niet aan het contract houden, dus bijvoorbeeld als zij te laat komen op het werk. Bij herhaling wordt Leerplicht geïnformeerd over het feit dat de jongere de afdoening niet naar behoren heeft doorlopen.

3 Het evaluatiegesprek

Het evaluatiegesprek vindt altijd alleen met de jongere plaats. Er wordt teruggekeken op de wijze waarop de jongere de afdoening heeft doorlopen, wat de jongere heeft geleerd en hoe hij/zij de afdoening heeft ervaren. Tijdens dit gesprek wordt een evaluatieformulier ingevuld dat ook ingaat op de persoonlijke situatie van de jongere zoals school, vrienden, vrije tijd. Ook naar aanleiding van het evaluatiegesprek kan verwijzing naar de hulpverlening plaatsvinden.

Effectiviteit

Halt West-Brabant krijgt vaak te maken met jongeren die frequent te laat zijn gekomen op school en daarom naar Halt zijn doorverwezen. Feitelijk verzuim komt minder vaak voor. Jongeren komen

frequent te laat omdat ze niet op tijd uit bed kunnen komen, tussen de lessen te lang blijven praten en menen zich een dergelijk gedrag wel te kunnen permitteren. De onderzoekers van PI Research noemen dit incidentele motivatieproblemen. Zij geven in hun (interne) rapportage aan dat 'werken' en een leeropdracht mogelijk effect hebben op deze oorzaken van spijbelen als er geen sprake is van achterliggende problematiek. Met 'werken' wordt een norm gesteld dat te laat komen niet geaccepteerd wordt en dat 'tijd nemen, tijd kost' (zie Baardewijk, Y. van, 2006 pagina 57). De geïnterviewde Halt medewerker geeft aan vaak te merken dat jongeren de taakstraf overdreven vinden, temeer omdat zij meestal op school ook al straf hebben gehad. Zij vindt het lastig om aan te geven of de spijbelinterventie van Halt recidive tegengaat. Bij andere afdoeningen is dat makkelijker aan te geven. Een indicatie bij andere afdoeningen is vooral of jongeren onder de indruk zijn van het feit dat zij door de politie zijn opgepakt.

Conclusies voor het onderzoek naar de doeltreffendheid van Halt

Op basis van de voorafgaande beschrijving van de Halt spijbelinterventie kan een aantal conclusies getrokken worden die van belang zijn voor de door ons uitgevoerde effectmeting van Halt.

- Net als de andere Halt bureaus werkt Halt West-Brabant niet met een vast omschreven en theoretisch onderbouwd programma dat aansluit op de achterliggende factoren die het schoolverzuim veroorzaken. PI Research en Halt Nederland hebben geconstateerd dat de huidige spijbelinterventie hier ook te weinig aanknopingspunten voor biedt en dat een 'nieuwe' interventie ontwikkeld moet worden.
- We hebben met onze effectmeting de bestaande (niet geheel uitgewerkte) aanpak van spijbelaars door Halt West-Brabant onderzocht. Er zijn theoretisch gezien geen sterke aanwijzingen dat deze aanpak werkt.
- Deze aanpak onderscheidt zich van de algemene beschrijving gebaseerd op acht Halt bureaus door de relatief lichte doelgroep waarmee Halt West-Brabant te maken krijgt. Het gaat vooral om jongeren die frequent te laat komen op school. Deze jongeren krijgen een Halt-werkstraf (al dan niet gecombineerd met een leeropdracht) aangeboden. Onderzoekers van PI Research en ervaringsdeskundigen van Halt veronderstellen dat deze afdoening *mogelijk* effect sorteert bij de doelgroep van Halt West-Brabant (mits de jongeren geen zwaardere problemen hebben).
- De doelgroep van Halt West-Brabant is helder omschreven. Een goede screening van achterliggende problematiek bij de doorverwijzing van Halt vindt echter niet plaats. De signalering van achterliggende problemen vormt wel een vast onderdeel van de spijbelinterventie van Halt West-Brabant en er zijn goede mogelijkheden voor doorverwijzing naar de hulpverlening in West-Brabant.
- Door de specifieke kenmerken van de aanpak in West-Brabant zijn de resultaten van onze effectmeting niet zonder meer te veralgemeniseren naar de aanpak van andere Halt Bureaus.

Bijlage 6 Programmabeschrijving ROOS

Inleiding

De Raad voor de Kinderbescherming heeft in 2000 aan B.I.G. gevraagd om een taakstraf te ontwikkelen gericht op de aanpak van signaalverzuim. B.I.G. heeft vervolgens het programma R.O.O.S. (Reactie Op Ongeoorloofd Schoolverzuim) gemaakt. Het Leger des Heils heeft een eigen ROOS-leerstaf ontwikkeld⁶³. De beschrijving van ROOS in het onderhavige hoofdstuk heeft alleen betrekking op het ROOS-programma van B.I.G.

ROOS is een individuele leerstraf. In 2004 en 2005 zijn in totaal 302 jongeren gestart met ROOS van B.I.G.

B.I.G. heeft in 2005 de programmabeschrijving/het kwaliteitskader van ROOS aan de toenmalige programmacommissie voorgelegd. Deze commissie heeft het programma getoetst aan de kwaliteitscriteria afgeleid van de 'What Works' principes en als matig beoordeeld. B.I.G. heeft de programmabeschrijving vervolgens bijgesteld op basis van het commentaar van de programmacommissie en onlangs ingediend bij de landelijke erkenningscommissie van het Ministerie van Justitie.

De door ons opgestelde algemene beschrijving van ROOS is gebaseerd op twee bronnen: (1) de (bijgestelde) programmabeschrijving ingediend bij de landelijke erkenningscommissie⁶⁴ en (2) het rapport interventies bij schoolverzuim van BBSO (2004).

De specifieke beschrijving van ROOS Den Bosch is gebaseerd op een interview met de trainer van ROOS in het arrondissement Den Bosch.

Eerst volgt de algemene beschrijving op basis van de programmabeschrijving van B.I.G. en het rapport van BBSO. Daarna wordt op een aantal aspecten nader ingegaan op basis van de resultaten van het interview met de trainer van ROOS Den Bosch⁶⁵.

Algemene beschrijving ROOS

Doelstelling, doelgroep en traject van oplegging

De werkdoelen van ROOS zijn gericht op het verkrijgen van inzicht, het maken van keuzes en het ondernemen van acties. Er worden 10 werkdoelen genoemd zoals:

⁶³ De programmabeschrijving van ROOS van het Leger des Heils is recent doorontwikkeld. De nieuwe programmabeschrijving moet worden geïmplementeerd.

⁶⁴ Kwaliteitskader Leerstraffen: Taakstraf ROOS; B.I.G. Barneveld B.V. (Niet gedateerd).

⁶⁵ De effectmeting van ROOS is uitgevoerd in de regio's Den Bosch en Haarlem. Het merendeel van de jongeren is woonachtig in de regio Den Bosch. Er is alleen een interview gehouden met de trainer in de regio Den Bosch.

- De jongere kent op basis van een analyse de opbouw en het tot stand komen van het spijbelgedrag en weet wat de voor- en nadelen zijn van het naar school gaan.
- De jongere kent manieren om zich weerbaar op te stellen bij beïnvloeding.
- De jongere heeft een toekomstplan en kent zowel de functie als de plek van school hierin.
- De jongere onderneemt stappen om het toekomstplan te realiseren: weer naar school gaan, maar ook een andere dagbesteding in de zin van een dagbestedingsprogramma van een school of bijvoorbeeld jeugdzorg of het vinden van werk valt daaronder (zie ook kwaliteitskader taakstraf ROOS pagina 5).

De doelgroep van ROOS zijn jongeren:

- In de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar (jongere moet leerplichtig zijn).
- Die minimaal beschikken over een IQ van 80 (laag-gemiddeld leerniveau).
- Een matig spijbelgedrag vertonen waarvan de Officier van justitie of de rechter oordeelt dat een taakstraf, eventueel gecombineerd met andere straffen, zich verhoudt tot de ernst van dit feit.
- Die de maatregel Hulp en Steun van de Jeugdreclassering bij de leerstraf opgelegd hebben gekregen.

De jongere moet verder de Nederlandse taal beheersen op basisschoolniveau en minimaal de motivatie hebben om naar de training toe te komen en de intentie hebben geuit tijdens de training een meewerkende houding te laten zien.

De contra-indicaties zijn kort omschreven: (1) geen vaste woon of verblijfplaats, (2) aanwezigheid van psychiatrische stoornissen en (3) een verslaving die het volgen van de training en het in de praktijk toepassen van het geleerde ernstig belemmert.

Jongeren die een proces-verbaal opgelegd hebben gekregen door de leerplichtambtenaar kunnen ROOS opgelegd krijgen. De Raad voor de Kinderbescherming oordeelt in het onderzoek ten behoeve van de voorlichting aan justitie of een jongere baat heeft bij ROOS. Een medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming doet dus de selectie voor ROOS. Hij/zij kan hierbij gebruik maken van de BARO (basis raadsonderzoek) een instrument waarmee onder andere wordt nagegaan of er sprake is van psychiatrische problematiek. In de praktijk wordt dit instrument echter niet altijd ingezet.

Als ROOS wordt geadviseerd in het voorlichtingsrapport en via het officiersmodel wordt opgelegd dan wordt de jongere door de taakstrafcoördinator van de Raad voor de Kinderbescherming aangemeld bij B.I.G. Via de combinatie met de maatregel Hulp en Steun van de Jeugdreclassering wordt een integrale aanpak en samenwerking ingezet. De trainer is primair gericht is op de jongere en de werkdoelen van ROOS; de jeugdreclasserder fungeert, via de maatregel Hulp en Steun, als spil tussen de jongere, de trainer, de leerplichtambtenaar, de huidige en toekomstige school en het ouderlijk gezin. De taken van verschillende betrokkenen zijn vastgelegd in een protocol. Op deze wijze wil men de voortzetting van het geleerde op school en in de thuissituatie stimuleren en de effectiviteit van de training vergroten.

Kenmerken interventie

Het totale traject bestaat uit een intake en maximaal 8 bijeenkomsten van anderhalf uur. ROOS kan worden opgelegd voor 25 of 40 uur. Tijdens de derde en zevende bijeenkomst is de jeugdreclasseerder ook aanwezig (driehoeksoverleg).

Tijdens de intake worden de individuele risico- en beschermende factoren en de problematiek die geleid heeft tot het spijbelgedrag in kaart gebracht. Hierbij worden verschillende technieken/ instrumenten gebruikt. De uitkomsten worden verwerkt in een individueel trainingsplan met persoonlijke leerdoelen en daaraan gekoppelde acties dat tijdens de derde bijeenkomst definitief wordt vastgesteld. Een viertal onderwerpen krijgt in de training nadrukkelijk aandacht:

- Toekomstplan (de jongere weet waarvoor hij zich inzet, heeft duidelijke doelen voor ogen).
- Het maken van keuzes en oefenen van andere sociale vaardigheden.
- Netwerk (selectie van personen die jongere kunnen ondersteunen (instrument: VIP kaart).
- Een brug slaan tussen geleerde en praktijk (via driehoeksoverleg, interventie jeugdreclasseerder en huiswerk).

Tijdens de vierde, vijfde, zesde en achtste bijeenkomst worden de aan te leren vaardigheden getraind. Verschillende motiverende technieken worden ingezet om de jongeren te motiveren tijdens de training. In de zevende bijeenkomst (driehoeksoverleg) worden het toekomstplan en de VIP kaart besproken.

De training wordt afgesloten met een eindgesprek en een certificaat. Ouders of verzorgers kunnen bij het eindgesprek aanwezig zijn. De trainer stelt een gestandaardiseerde eindrapportage op voor de coördinator taakstraffen waarin onder andere wordt aangegeven in hoeverre de doelen zijn gehaald.

Als een jongere zich tijdens de interventie niet aan de afspraken houdt, informeert de trainer de coördinator taafstraffen. Deze kan eerste een officiële waarschuwing geven en bij een tweede overtreding de taakstraf stopzetten.

Bij een positieve afronding van de training zal de Jeugdreclassering gedurende twee maanden het afgesproken vervolgtraject om weer naar school te gaan, begeleiden. Waar nodig bestaat de mogelijkheid van incidentele ondersteunende trainingsbijeenkomsten voor de jongere in het kader van de nazorg.

Randvoorwaarden

Er zijn kwaliteitseisen vastgelegd ten aanzien van: de opleiding en bijscholing van de trainers, de kwaliteitsbewaking van het programma, de materiele voorwaarden en de procedures bij uitval/ ziekte van de trainer.

Theoretische benadering

ROOS (gecombineerd met Jeugdreclassering) richt zich op jongeren die signaalverzuim vertonen onder invloed van drie soorten factoren:

- Leerlinggebonden factoren (zoals een zwakke motivatie, faalangst voor slechte resultaten, de kloof tussen school en leefwereld van de jongere en negatieve groepsdruk van vrienden).

- Ouders-gezinsgebonden factoren (zoals opvoedingsonmacht, geen contact tussen school en jongere).
- Schoolgebonden factoren (zoals onvoldoende leerlingbegeleiding, ontbreken anti-spijbelbeleid).

Gezien de aard en de duur van de leerstraf dient de achterliggende problematiek niet te zwaar te zijn.

Twee theoretische benaderingen vormen de grondslag voor de werkwijze van ROOS, te weten het sociaal competentiemodel en de RET (Rationeel Emotieve Therapie). Het sociaal competentiemodel gaat ervan uit dat er een balans moet zijn tussen taken en vaardigheden. De jongere dient over voldoende vaardigheden te beschikken om de taken waarmee hij/zij in het dagelijks leven wordt geconfronteerd te vervullen. De aanpak van ROOS richt zich op de competentievergroting. Gesteld wordt dat het vergroten van de competentie van de jongere kan leiden tot vermindering van het spijbelgedrag.

De RET gaat ervan uit dat het gedrag van mensen bepaald wordt door de cognities van waaruit men de wereld waarneemt: gedrag en gevoelens zijn afhankelijk van de cognities. Door de RET methodiek ziet de jongere wat de invloed is van het 'denken' dat aan het gedrag vooraf gaat. De RET wordt bijvoorbeeld gebruikt bij het maken van een toekomstplan gericht op het versterken van de motivatie om naar school te gaan. Door de school op een andere manier te waarderen, namelijk als middel om doelen te bereiken, kan de motivatie worden versterkt.

De onderzoekers van BBSO constateren dat er nog geen evaluatie-onderzoek is uitgevoerd naar ROOS (Boekhoorn P. en T. Speller, 2004). Op beperkte schaal is alleen bekend hoe vaak ROOS positief (dat wil zeggen volledig) werd afgerond. In 2003 werd in Amsterdam 53% van alle opgelegde taakstraffen ROOS positief afgerond. Dit percentage is lager dan het gemiddelde percentage van alle leerstraffen voor jeugdigen die in 2003 in Amsterdam positief werden afgerond (te weten 79%). Bij de Raad voor de Kinderbescherming in Amsterdam bestaat de indruk dat de selectie van jongeren voor ROOS debet is aan het hoge uitvalpercentage. Jongeren blijken vaak zwaardere problemen te hebben dan tijdens het basisonderzoek werd gedacht. De aanpak van ROOS speelt onvoldoende in op deze niet-verzuimgerelateerde problemen.

Resultaten interview trainer ROOS Den Bosch

De doelgroep en het traject van oplegging

ROOS Den Bosch krijgt bijna alleen te maken met jongeren die op het VMBO zitten. Slechts een enkeling komt van het Atheneum of de HAVO. Het zijn relatief vaak jongeren die zijn afgeleden wat betreft schoolniveau, met HAVO/VWO zijn gestart en nu onvoldoende worden uitgedaagd op het VMBO. De bereikte doelgroep is vaak 16 of 17 jaar (gedeeltelijk leerplichtig). Ook jongeren van 18 jaar stromen soms in. Met hen wordt gewerkt aan het vinden van een zinvolle dagbesteding. De jongste leeftijdsgroep 12/13 jaar wordt veel minder vaak bereikt.

De trainer van ROOS Den Bosch ervaart het traject van toeleiding als een groot knelpunt. Werk wordt dubbelop gedaan en de jongere raakt hierdoor in verwarring. In het toeleidingstraject naar ROOS en de Jeugdreclassering wordt vier keer een vorm van intake met de jongere gehouden: het basis raadsonderzoek waar een eventueel advies voor ROOS uit voortkomt, het intakegesprek met de taakstrafcoördinator van de Raad, het intakegesprek van de trainer van ROOS en het intakegesprek van de Jeugdreclassering. In Den Bosch heeft men als oplossing voor dit knelpunt afgesproken dat het raadsrapport naar de ROOS trainer wordt gestuurd, deze hoeft dan niet de gehele intake overnieuw te doen. Niet alle vestigingen van de Raad kunnen zich echter in deze oplossing vinden.

De interventie

De trainer van ROOS Den Bosch onderscheidt twee onderdelen binnen de interventie. Het eerste deel van de training staat vast en is gericht op het spijbelgedrag. Het tweede deel is gericht op de achterliggende problemen van het spijbelgedrag. Dit deel is sterk gekoppeld aan de individuele leefsituatie van een jongere. Op basis van de achterliggende oorzaken worden individuele leerdoelen geformuleerd. Deze leerdoelen kunnen op een breed terrein liggen.

Tijdens het interview noemt de trainer een aantal achterliggende redenen voor schoolverzuim waar zij veel mee te maken krijgt, zoals: de verwarring voorkomend uit het leven tussen twee culturen in het algemeen en specifiek de verwarring op het gebied van seksualiteit voortkomend uit het leven tussen twee culturen, de gevolgen van echtscheiding en gemaskeerde depressies.

Anders dan in de programmabeschrijving is vastgelegd, reserveert de trainer bij voorkeur de achtste en laatste bijeenkomst voor het tweede driehoeksgesprek. De zevende bijeenkomst kan dan nog volledig gebruikt worden als trainingsbijeenkomst.

Effectiviteit

De geïnterviewde trainer heeft het idee dat de interventie helpt tegen schoolverzuim. Wanneer een jongere in de maanden april, mei of juni wordt aangemeld voor ROOS is het echter lastig, in verband met de naderende zomervakantie, de jongere te begeleiden in het weer consequent naar school gaan. In die gevallen wordt gewerkt aan een zinvolle dagbesteding (tijdelijk werk).

De geïnterviewde trainer noemt drie elementen die positief werken op het voorkomen van verder schoolverzuim:

- Het toekomstplan. Jongeren zijn zich vaak niet bewust dat zij op dit moment al bezig zijn met het invullen van hun toekomst. Voor het opstellen van het toekomstplan wordt als instrument de wenslijn ingezet.
- Uitgebreid met de jongeren praten over de achterliggende oorzaken van spijbelen. Jongeren voelen zich hierdoor serieus genomen en krijgen inzicht in het feit dat het spijbelgedrag ook een reden heeft. Dit is belangrijk voor het zelfbeeld van de jongere. Door samen met de jongere gedragsalternatieven te formuleren voor het spijbelgedrag krijgt de jongere handvatten mee om grip op de situatie te houden en te werken aan de toekomst.
- Het schrik-effect. Het feit dat de jeugdige en de ouders te horen krijgen dat het spijbelgedrag strafbaar is, schudt hen wakker en maakt dat ze serieuzer omgaan met het probleem.

Conclusies voor het onderzoek naar de doeltreffendheid van ROOS

Op basis van de voorafgaande beschrijving van ROOS kan een aantal conclusies getrokken worden die van belang zijn voor de door ons uitgevoerd effectmeting van ROOS.

- De doelstelling van ROOS is breder dan alleen voorkomen van ongeoorloofd verzuim.
- De doelgroep van ROOS is onvoldoende afgebakend. De taakstraf ROOS is bedoeld voor matige spijbelaars in de leeftijdsgroep 12 tot en met 16 jaar (die nog leerplichtig zijn). In Den Bosch gaat het veelal om jongeren van 16, 17 en soms 18 jaar. Het begrip matige spijbelaar is niet nader omschreven. De beoordeling van de ernst van het verzuim is bij de officier van justitie of de rechter neergelegd.
- In de programmabeschrijving wordt aangegeven dat de achterliggende problematiek van jongeren niet te zwaar mag zijn gezien de aard en de duur van de leerstraf. Uit de beschrijving van ROOS Den Bosch komt echter het beeld naar voren dat er wel vaak sprake is van zware achterliggende problematiek. Ook in het BBSO rapport maakt melding van zwaardere problematiek bij jongeren (dan tijdens het basisonderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming werd gedacht). Dit zou in Amsterdam althans de reden zijn van de hoge voortijdige uitval bij ROOS.
- Er bestaat geen overeenstemming over de mate waarin deze achterliggende problematiek verzuimgerelateerd is en dus binnen ROOS opgepakt kan/moet worden. Volgens de programmabeschrijving zijn de zogenaamde leerlinggebonden factoren direct gerelateerd aan problemen op school zoals zwakke motivatie, faalangst of meeloopgedrag. De benadering van de trainer van ROOS Den Bosch is breder. Zij beschouwt persoonlijke problemen als een gemaskeerde depressie en problemen op het gebied van seksualiteit ook als problemen die gerelateerd zijn aan schoolverzuim en waar de training dus aandacht aan dient te besteden.
- De programmabeschrijving van ROOS sluit op papier goed aan bij de 'What Works' criteria. Deze is dan ook na bijstelling op basis van geleverd commentaar opnieuw ingediend bij de erkenningscommissie maar nog niet opnieuw beoordeeld.
- De werkwijze van ROOS is gericht op de aanpak van de oorzaken van schoolverzuim en theoretisch onderbouwd vanuit het sociale competentiemodel en de Rationele Emotieve Therapie. Via de combinatie met de maatregel Hulp en Steun van de Jeugdreclassering kan een integrale aanpak op de verschillende probleemgebieden die gerelateerd zijn aan schoolverzuim, ingezet worden. Ook zijn belangrijke randvoorwaarden en kwaliteitseisen vastgelegd. Uit het interview met de trainer van ROOS Den Bosch komt echter niet naar voren dat de programmabeschrijving al is geïmplementeerd in de praktijk.
- Er is geen eerder evaluatie-onderzoek uitgevoerd naar ROOS. Op beperkte schaal is alleen bekend hoe vaak ROOS positief werd afgerond. In 2003 werd in Amsterdam 53% van alle opgelegde taakstraffen ROOS positief afgerond.
- De effectmeting van ROOS heeft betrekking op de aanpak van ROOS Den Bosch (en ROOS Haarlem). Deze aanpak is niet op alle onderdelen goed uitgewerkt. Ook bestaat op een aantal punten een discrepantie tussen programmabeschrijving en de praktijk in het arrondissement

Den Bosch. De resultaten van de effectmeting kunnen dus niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar het ROOS programma in het algemeen.

Bijlage 7 Programmabeschrijving Basta

Inleiding

Basta is in 1997 in Rotterdam als een pilot project gestart. Na een evaluatie door Slavenburg en Van der Vegt in 1998 (genoemd in rapport BBSO, 2004) besloot het ministerie van Justitie om Basta landelijk in te voeren. Er bestaat echter geen landelijke implementatiestructuur voor Basta. De methodiek van Basta is door Plato⁶⁶ en BJ Midden Holland/Rotterdam (nu STEK) in 2000 ontwikkeld.

Basta wordt uitgevoerd in 12 gemeenten: Rotterdam e.o, Den Haag, Maastricht, regio Parkstad Limburg (Heerlen, Sittard), Lelystad, Tilburg, Bergen op Zoom, Gouda/Alphen aan de Rijn, Delft en Dordrecht. Het betreft geen identieke leerstraf: het gaat steeds om regionale varianten/accenten. Basta Rotterdam is niet bij de landelijke programma commissie ingediend. Voor zover bekend zal dit op korte termijn ook niet gebeuren. Medewerkers van Basta Rotterdam hebben (informele) signalen gekregen dat de Raad voor de Kinderbescherming Basta zal blijven financieren, ondanks het ontbreken van een erkenning. Naast de Raad voor de Kinderbescherming wordt Basta gefinancierd door de gemeente Rotterdam en de Stadsregio Rotterdam.

De beschrijving van Basta is gebaseerd op onderstaande bronnen:

- De methodiekbeschrijving en handleiding voor de aanpak van hardnekkige spijbelaars, Leerstraf Basta, geschreven door Plato/BJ Midden Holland/Rotterdam.
- Het rapport interventies bij schoolverzuim van BBSO (2004).
- Een interview met een trainer van Basta in Rotterdam (en een telefoongesprek met een leerplichtambtenaar).

Eerst volgt de algemene beschrijving op basis van de methodiekbeschrijving en het rapport van BBSO. Daarna wordt op een aantal aspecten nader ingegaan op basis van de overige informatiebronnen.

Algemene beschrijving Basta

Doelstelling, doelgroep en traject van oplegging

De doelstelling is enerzijds om de problematische situatie van de jongere te verbeteren en een toekomstperspectief te schetsen. Anderzijds wordt door een lik-op-stuk benadering getracht om overtredingen van de Leerplichtwet te voorkomen.

⁶⁶ Plato: Platform Opleiding, Onderwijs en Organisatie, Universiteit Leiden: een universitair centrum voor onderwijsontwikkeling, advisering en onderzoek.

De doelgroep bestaat uit jongeren van 12-17 jaar die hardnekkig verzuimen. Hieronder wordt verstaan: Verzuim van meer dan zeven dagen achtereen of gedurende langere tijd elke week tenminste één dag of meerdere malen per kwartaal enkele dagen achtereen.

Er moet sprake zijn van onwil/onmacht om naar school te gaan (vaak voortvloeiend uit gevoelens van onmacht vanwege psychosociale problemen, veelal in combinatie met een ernstige gezinsproblematiek). De jongere moet aanspreekbaar zijn in het Nederlands en voldoende greep hebben op zijn of haar eigen gedrag. Er worden drie doelgroepen onderscheiden:

- Jeugdigen met ernstige psychosociale of psychiatrische problemen: dit zijn vaak meisjes met internaliserende problematiek.
- Jeugdige delinquenten: voornamelijk jongens waarvan een aantal al een taakstraf heeft gehad.
- Jeugdigen die psychosociale problemen hebben maar niet in die mate dat de schoolgang erdoor hoeft te worden belemmerd.

Contra-indicaties zijn (1) gedrags- en emotionele problemen die het functioneren in de groep ernstig belemmeren (2) psychiatrische problematiek waarvoor specifieke zorg nodig is (3) ondersteuning in de thuissituatie ontbreekt volledig.

De leerplichtambtenaar maakt proces-verbaal op bij een jongere. De processen-verbaal worden bilateraal besproken tussen de leerplichtambtenaar en het Openbaar Ministerie. Hierbij wordt een eerste selectie gemaakt van Basta-kandidaten. Vervolgens worden de betreffende dossiers besproken in een Basta-casuïstiekoverleg. Hieraan nemen delen: het Openbaar Ministerie, de Raad voor de Kinderbescherming en Leerplicht. Alle processen-verbaal worden hier besproken en getoetst. Tijdens dit overleg kan worden besloten dat Basta geschikt is. Vervolgens doet de Raad een raadsonderzoek waaruit het advies voor Basta kan komen. De zaak komt bij de kantonrechter die uiteindelijk Basta kan opleggen. De coördinator taakstraffen van de Raad voor de Kinderbescherming meldt de jongere vervolgens aan bij Basta.

Basta start met een intakegesprek waarbij de jongere, de ouders, de casemanager (leerplichtambtenaar) en de medewerker aanwezig zijn.

De coördinator taakstraffen heeft een begeleidende functie en is verantwoordelijk voor het toezicht op de uitvoering van Basta. De jongere dient verplicht deel te nemen aan het eerste deel van het programma (3 weken, 60 uur zie onder 'kenmerken interventie'). Het vervolgtraject valt onder verantwoordelijkheid van Leerplicht. De leerplichtambtenaar heeft de functie van casemanager (BBSO, 2004).

Kenmerken interventie

Basta is een motiverende leerstraf. Geprobeerd wordt om de jongere te laten ervaren dat leren leuk kan zijn. Basta omvat 60 uur en wordt tijdens een periode van drie weken verplicht volbracht.

Aansluitend is een vrijwillig traject van maximaal 10 weken mogelijk. Dit vrijwillige traject heeft een 'leerplichtwaardige' status. Overigens wordt dit vervolgtraject door de jongeren zelf niet als vrijwillig

deel ervaren (zie hoofdstuk 10). Dit deel is weliswaar niet justitieel opgelegd maar wel verplicht in die zin dat jongeren die nog niet op een school zijn ingeschreven, het wel moeten volgen om aan hun leerplicht te voldoen.

Basta kent groepsbijeenkomsten maar de nadruk ligt op het individu. Elke jongere volgt zijn eigen traject-op-maat. Basta bestaat uit zeven modules: diagnostiek, studie, praktische activiteiten, gezinsbegeleiding, psychosociale begeleiding, beroepenoriëntatie en transfer. Er is onderscheid tussen de Basta variant van drie weken en die van 13 weken. Gezien de beperkte tijd van drie weken komen sommige modules beknopt of niet aan bod. De modules lopen in de praktijk door elkaar heen.

De module diagnostiek heeft als doel om de actuele stand van zaken omtrent de jongere in kaart te brengen op het gebied van kennis en gedrag en op sociaal-emotioneel gebied. Er wordt een vijftal vragenlijsten en/of testen afgenomen. Bij de module studie moet de draad van het onderwijs weer worden opgepakt en worden voorkomen dat de jongere verder achterraakt in de schoolvakken. Praktische activiteiten waarbij jongeren worden geobserveerd, feedback krijgen en succes ervaren, omvatten onder meer voorlichting, sport, drama, koken en spel. De module gezinsbegeleiding is bedoeld om de doelen die de jongere heeft opgesteld terug te koppelen in de thuissituatie en om bij ouders de vaardigheden te bevorderen die ze nodig hebben om hun kind van het spijbelen af te houden. Psychosociale begeleiding is erop gericht dat de jongere een aantal vaardigheden leert om op school goed te kunnen functioneren. Bij beroepenoriëntatie wordt de jongere geïnformeerd over mogelijke beroepen en opleidingen. Zijn wensen en interesses worden doorgegeven aan de casemanager die hiermee verder gaat. Tot slot kent de module transfer/nazorg het doel om een geschikt leer/werktraject te vinden en om weer in het ritme van leren en werken te komen.

Randvoorwaarden

In de methodiekbeschrijving staat een tiental randvoorwaarden geformuleerd.

- Handhaving van de leerplichtwet.
- Bewaken van de regie en voortgang bij het opstarten van Basta door een integraal samengestelde regiegroep.
- De snelheid en samenwerking bij het opleggen van Basta tussen alle betrokken instanties.
- De interne organisatie en coördinatie wanneer Basta eenmaal is opgezet. De regiegroep kan dan naar de achtergrond verschuiven en er kan een coördinator worden aangesteld.
- De financiële mogelijkheden. Het verplichte traject wordt betaald door het Ministerie van Justitie. Voor het vrijwillige traject moeten andere financiers worden gevonden.
- De facilitaire mogelijkheden.
- De kwaliteiten van de Basta medewerkers.
- De mate waarin de jongeren behoren tot de doelgroep van Basta.
- Opname (na Basta) van jongeren bij onderwijsprojecten of scholen.
- De invulling van de nazorgfase: de casemanager dient de jongere gedurende zes maanden vanaf een afstand te volgen. De jongere moet weer in het ritme komen van leren/werken. Hiervoor is een langere periode nodig waarbij af en toe een stok achter de deur in de vorm van de casemanager nodig zal blijken.

Theoretische oriëntatie

Er is een gecombineerde benadering vanuit de twee leertheoretische principes:

- Structuur en regels bieden: Er wordt een strakke structuur geboden met een grote regelmaat, duidelijke regels en vaste consequenties daarvan.
- Aandacht en beloning geven: Er is veel positieve, persoonsgerichte aandacht voor de deelnemers en constructieve gedragsuitingen worden consequent beloond.

Binnen de methodiek wordt uitgegaan van het sociale competentie model. De gedachte is dat de jongeren een binding krijgen met de mentor en met Basta. Door deze persoonlijke binding neemt de kans op het ontstaan van een draagvlak voor nadere ondersteuning en begeleiding aanzienlijk toe.

Evaluatiestudies Rotterdam en Den Haag

Slavenburg en Van der Vegt hebben in 1998 (genoemd in rapport BBSO, 2004) een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar Basta in Rotterdam. Van de 29 jongeren die in de betreffende periode zijn uitgestroomd, bleek dat 23 (79%) de taakstraf volledig hadden afgemaakt. Verder kwam naar voren dat de problematiek van de jongeren veel zwaarder was dan verwacht. Dit betekende dat veel deelnemers waren aangewezen op hulpverlening. Uit de evaluatie bleek dat het project bij een aantal deelnemers een positieve gedragsverandering tot stand was gebracht en een verbetering in sociale vaardigheden. Het was echter onduidelijk in hoeverre de verbeteringen zich zouden voortzetten wanneer de jongeren weer naar school (zouden moeten) gaan. In het rapport van BBSO (2004) wordt niet nader toegelicht hoe de gedragsveranderingen en de verbeteringen van de sociale vaardigheden zijn onderzocht.

Verder bleek dat slechts 31% van de deelnemers weer in het reguliere onderwijs terecht kwam. De overige jongeren werden in andere projecten geplaatst, naar werk begeleid of het was onbekend waar een jongere terecht kwam. Volgens het onderzoek speelde het feit dat de nazorg nauwelijks vorm had gekregen een rol en daarnaast bestond er bij de medewerkers van Basta twijfel of terugplaatsing binnen het reguliere onderwijs een reële optie was.

Er is daarnaast een evaluatie door BBSO uitgevoerd naar Basta in Den Haag in de periode augustus 2000 - augustus 2001 (genoemd in rapport BBSO, 2004). De helft van de Basta jongeren is een opleiding gaan (ver) volgen binnen het reguliere onderwijs of bij het beroepsgerichte onderwijs. De instroom bij het onderwijs vindt vooral plaats bij jongeren die het gehele traject (12-13 weken) hebben gevolgd. Een kwart van de jongeren is verwezen naar en geplaatst bij andere (leerwerk) voorzieningen in Den Haag. Bij eveneens een kwart heeft Basta geen positieve effecten gehad. Deze jongeren zijn voortijdig met het programma gestopt, zij hadden op het moment van de eindmeting ook geen plaats op een school of opleiding. Evenals bij het evaluatieonderzoek naar Basta in Rotterdam, kampen ook de jongeren in Den Haag met zware problematiek.

BBSO (2004) concludeert dat de Basta-programma's in Rotterdam en Den Haag globaal beschouwd positief zijn beoordeeld, omdat het een goede methode is om bij de geselecteerde 'multi-probleem-jongeren' toegang te krijgen.

Resultaten interview Basta Rotterdam

De doelgroep en het traject van oplegging

De trainer noemt dezelfde doelgroep als omschreven in de methodiekbeschrijving: jongeren van 12 - 17 jaar die langdurig verzuimen. Navraag bij de afdeling Leerplicht in Rotterdam leert dat veelal wordt uitgegaan van 18 tot 20 dagen schoolverzuim waarbij 1 schooldag staat voor 6 lesuur. Concreet gaat het dus om 110 tot 120 uur ongeoorloofd verzuim.

Een enkele keer is een jongere geplaatst van wie het IQ toch te laag is of bij wie er sprake is van forse gedragsproblemen. Dit is in het voortraject niet herkend. Basta kent ten tijde van het interview een wachtlijst van ongeveer vier weken.

De interventie

Op een aantal punten wijkt het feitelijk programma af van de methodiekbeschrijving. Bij de intake worden didactische toetsen afgenomen om het onderwijsniveau te bepalen. Er wordt niet standaard psychologisch onderzoek gedaan. Het raadonderzoek biedt ook veel informatie volgens de trainer. Als aanvullend psychologisch onderzoek nodig is, kan dit worden uitbesteed of gaat de vraag naar de officier van justitie die dit verder verzorgt. Redenen hiervoor zijn tijdgebrek of de complexiteit van de vraag.

In Rotterdam werd vroeger de module gezinsbegeleiding gegeven. Op dit moment wordt er geen gezinsbegeleiding gegeven. Dit heeft verschillende redenen. STEK biedt ook een oudercursus⁶⁷ die veel ouders volgen van kinderen die Basta hebben opgelegd gekregen. Niet alle ouders hebben gezinsbegeleiding nodig. Basta is daarnaast een klein project dat beperkte middelen heeft waardoor het uitvoeren van gezinsbegeleiding op dit moment niet mogelijk is. Tevens wordt binnen STEK jeugdzorg gezinsbegeleiding geboden.

De module beroepenoriëntatie kan facultatief worden gegeven als een jongere dat wil. De modules praktische activiteiten en psychosociale begeleiding zoals benoemd in de methodiekbeschrijving worden niet als zodanig herkend door de trainer. Wel is het zo dat in Rotterdam onder meer

⁶⁷ Gesproken met de teamleider van Basta die vertelt dat Basta een oudercursus uitvoert die door de rechter verplicht wordt opgelegd aan ouders. De cursus wordt gegeven door een orthopedagoog die ouders opvoedingsvaardigheden aanreikt, ouders wisselen onderling ervaringen uit en krijgen inzicht in het gedrag van hun kinderen. De ouders zijn aanvankelijk boos omdat ze de cursus zien als een 'brevet van onvermogen' maar zijn na afloop van de cursus enthousiast en vragen actief om een terugkombijeenkomst. Het verplichte kader lijkt handig te zijn om ervoor te zorgen dat ouders komen. Binnenkort zal Basta andere ouders echter uitnodigen op vrijwillige basis.

excursies worden georganiseerd en voorlichting wordt gegeven over verschillende onderwerpen; ook kooklessen worden gegeven. Dit zijn activiteiten die in de methodiekbeschrijving terugkomen onder de module praktische activiteiten. Activiteiten die tot de module psychosociale begeleiding kunnen behoren, zijn: de mentorgesprekken die met de jongeren worden gevoerd en dat er per jongere wordt gekeken waar behoefte aan is. Er worden bijvoorbeeld sociale vaardigheidstrainingen gegeven aan jongeren die dat nodig hebben.

Effectiviteit

In schooljaar 2004 - 2005 is 80% van de Basta jongeren in Rotterdam uitgestroomd met een positief perspectief en voldeed weer aan de leerplichtwet (Jaarverslag Leerplicht Rotterdam, 2004). In 2006 werden ongeveer 70 jongeren bij Basta in Rotterdam aangemeld. 62 jongeren kwamen op de eerste afspraak en volg(d)en Basta; ongeveer 10 jongeren verschenen niet op het eerste gesprek. Nog eens 9 jongeren ronden de taakstraf negatief af. Hiermee ligt de voortijdige uitval dus op circa 30%. Genoemde cijfers zijn voorlopig en niet gecontroleerd en deels gebaseerd op een inschatting. Binnenkort verschijnt het Jaarplan van Basta waarin de definitieve cijfers staan. De trainer schat in dat ongeveer de helft van de jongeren naar school gaat en zonder extra begeleiding verder kan, de andere helft heeft wel extra steun nodig. Nadat ze uitstromen gaan ze weer naar school maar hebben ze eigenlijk begeleiding (Jeugdreclassering, OTS) nodig voor overige problemen die ze vaak niet krijgen.

Basta is op andere vlakken dan alleen schoolgang effectief. De jongere worden meer open en betrokken; raken gemotiveerd om een diploma te halen en boeken vooruitgang op hun doelen. Elementen die positief werken op het voorkómen van schoolverzuim zijn:

- Jongeren worden serieus genomen.
- Individueel leertempo en werken op eigen niveau.
- Er zijn duidelijke regels waardoor jongeren weten waar ze aan toe zijn.
- De medewerkers zijn betrokken en enthousiast.
- Nauwe samenwerking met Leerplicht, Openbaar Ministerie, de Raad, advocaten⁶⁸, de rechtbank, Jeugdreclassering en gezinsvoogd gedurende de plaatsing bij Basta. Dit werkt prettig en snel.

Knelpunten betreffen ondermeer de nazorg en de samenwerking met de scholen. De nazorg is de verantwoordelijkheid van de leerplichtambtenaar tot een half jaar na Basta. Gemaakte afspraken zijn echter verouderd. Het volgen van jongeren op gezette tijdstippen en controleren of ze naar school gaan, gebeurt niet meer volgens de trainer. Basta is bezig om dit systeem weer op te bouwen en te verbeteren. Medewerkers stellen het op prijs te horen hoe het verder gaat met een jongere. Vroeger kregen ze een terugkoppeling op basis waarvan het programma soms is aangepast. De moeizame samenwerking met scholen betreft het verkrijgen van onderwijsgegevens (zoals lesniveau, onderwijsmethode) van leerlingen en het geplaatst krijgen van leerlingen op hun oude school. Ook kampen Basta medewerkers met een zeer hoge werkdruk.

⁶⁸ In geval van andere strafzaken.

In aanvulling op bovenstaande informatie is gesproken met een leerplichtambtenaar die voorheen samen met één collega, alle Basta jongeren begeleidde. Het betrof ongeveer 20 jongeren per jaar. Sinds een aantal jaar is dit veranderd en is ervoor gekozen om de leerplichtambtenaar die het proces-verbaal opmaakt, tevens de casemanagersfunctie van Basta te laten doen. Het voordeel is dat een jongere niet opnieuw te maken krijgt met een andere leerplichtambtenaar als Basta wordt opgelegd en dat de leerplichtambtenaar de betreffende jongere en school kent. Het nadeel is dat Basta met verschillende leerplichtambtenaren te maken heeft en er is geen leerplichtambtenaar meer is die het totaaloverzicht heeft. De leerplichtambtenaar waarmee is gesproken is, is van mening dat de voordelen opwegen tegen de nadelen.

De leerplichtambtenaar is aanwezig bij de taakstraf-evaluatie die na drie weken (bij afloop van Basta) plaatsvindt waarbij de verantwoordelijkheid voor de jongere door de taakstrafcoördinator wordt overgedragen aan de leerplichtambtenaar. Mocht een jongere doorgaan met het vrijwillige traject, dan is de leerplichtambtenaar ook aanwezig bij dit eindgesprek. Als Basta goed is afgerond en een jongere voldoet aan de leerplicht, dan volgt de leerplicht de jongere 'achter de coulissen'. Dit betekent dat er op gezette tijdstippen contact wordt opgenomen met de school om te vragen hoe het gaat. De tijdstippen zijn na één maand, na drie maanden en in de zesde maand na afronding van Basta. Vaak merkt een jongere hier niks van.

Meer in het algemeen constateert de leerplichtambtenaar, net als de trainer van Basta, dat de jongere heel veel gezichten ziet en dat het voor hen vaak onduidelijk is wie wie is.

Conclusies voor het onderzoek naar de doeltreffendheid van Basta

Op basis van de voorafgaande beschrijving kan een aantal conclusies getrokken worden die van belang zijn voor de door ons uitgevoerd effectmeting van Basta.

- Basta is niet ingediend bij de erkenningscommissie en dus ook niet getoetst op 'veelbelovendheid'.
- Basta heeft net als ROOS een bredere doelstelling dan het weer voldoen aan de leerplicht. De resultaten van Basta kunnen dan ook vanuit meerdere invalshoeken beoordeeld worden. Basta stoelt op twee principes: (1) structuur en regels bieden en (2) aandacht en beloning geven. De gedachte is dat door deze aanpak de jongeren een binding krijgen met de mentor en met Basta waardoor de kans wordt vergroot op draagvlak voor nadere ondersteuning en begeleiding. BBSO concludeert dat de resultaten van Basta positief zijn omdat het lukt om toegang te krijgen tot deze moeilijke doelgroep van jongeren.
- Er bestaat een uitgebreide programmabeschrijving van Basta waar in de praktijk mede door de korte tijdsduur van het verplichte deel, echter zeer flexibel mee wordt omgegaan. De indruk bestaat dat er ook geen kernprogramma is dat vastligt maar dat de aanpak per jongere op maat wordt gemaakt. De effectmeting van Basta heeft dus eerder betrekking op een aanpak op een specifieke locatie dan op een goed omschreven algemeen programma.
- Net als bij Roos zijn er verschillende aanwijzingen dat ook de Basta jongeren kampen met (te) complexe en zware problematiek. De programmabeschrijving is op dit punt ook niet eenduidig. Enerzijds wordt gesteld dat een jongere voldoende greep moet hebben op zijn/haar gedrag,

anderzijds worden subdoelgroepen onderscheiden, zoals jongeren met ernstige psychosociale/psychiatrische problemen. De vraag rijst of deze en de andere subdoelgroepen nog wel voldoende greep hebben op hun eigen gedrag. Een positief gegeven is wel dat Basta (in Rotterdam) wordt uitgevoerd door een jeugdzorgaanbieder waardoor aanvullende zorgmodules zoals diagnostiek en ouderbegeleiding gemakkelijker beschikbaar zijn.

- Anders dan bij ROOS, is de doelgroep van Basta wat betreft de omvang van het verzuim wel nader omschreven. In de programmabeschrijving wordt alleen een ondergrens aangegeven (meer dan 7 dagen aaneengesloten of gedurende langere tijd tenminste eenmaal per week). In Rotterdam is de omvang van het verzuim preciezer omschreven, te weten: 18 tot 20 dagen ofwel 110 tot 120 uur verzuim (uitgaande van een schooldag van 6 uur).
- Wat betreft de omvang van het verzuim onderscheidt de doelgroep van Basta (hardnekkige verzuimers) zich in de praktijk niet duidelijk van de doelgroep van Roos (matige verzuimers).
- Anders dan bij Halt en ROOS zijn er reeds verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de vraag in hoeverre jongeren weer aan hun leerplicht voldoen na afronding van Basta. Circa 50 tot 80% van de jongeren zou bij uitstroom aan dit criterium voldoen: 30 tot 50% gaat weer terug naar het reguliere onderwijs, de overigen komen terecht bij leer/werkvoorzieningen. Dit is echter een momentopname. Het is niet bekend hoe vaak jongeren ook langere tijd aan hun leerplicht blijven voldoen. De afdeling Leerplicht kan dergelijke cijfers wellicht wel leveren omdat zij als casemanager langere tijd bij de school controleert of een jongere weer naar school gaat. Deze resultaten zijn echter niet terug te vinden in het jaarverslag van Leerplicht Rotterdam. Verder meldt Basta Rotterdam een voortijdige uitval van circa 30%.
- De nazorg vormt, in ieder geval in de ogen van de Basta-medewerkers een knelpunt bij Basta. Opmerkelijk is dat het programma ROOS dat bedoeld is voor een lichtere doelgroep wel standaard gecombineerd wordt met Jeugdreclassering terwijl dat bij Basta niet het geval is.

Bijlage 8 Programmabeschrijving Ouders Present

Inleiding

Ouders Present is in Breda en Rotterdam experimenteel begonnen in de periode 1999-2002 vanuit de gedachte dat naast de programma's die op spijbelende jongeren zelf zijn gericht, ook de verantwoordelijkheid van ouders bij het tegengaan van schoolverzuim dient te worden benadrukt. Op dit moment wordt de cursus alleen in Amsterdam door het Leger des Heils uitgevoerd. Ouders Present is nog niet ingediend bij de erkenningscommissie. De coördinator van Ouders Present geeft aan het programma wel te willen indienen maar op dit moment zijn daar geen mogelijkheden voor. De procedure tot erkenning is een ingewikkelde procedure die veel tijd en geld kost. De aandacht van het Leger des Heils gaat nu uit naar landelijke projecten die ze erkend (willen) krijgen. Op dit moment financiert de gemeente Amsterdam de cursus voor het jaar 2007. Voor het jaar 2008 is de situatie ongewis.

Het aantal ouders dat de cursus volgde in 2005 bedroeg 13 waarvan er twee (15%) de cursus voortijdig hebben beëindigd. Over het jaar 2006 bedroeg het aantal ouders 49 waarvan 14 (28%) de cursus voortijdig hebben gestopt. Voor het jaar 2007 volgen op dit moment 22 ouders de training, staan er 12 ouders op de wachtlijst en is de cursus bij twee ouders voortijdig gestopt.

De beschrijving van Ouders Present is gebaseerd op onderstaande bronnen:

- De cursushandleiding Ouders Present, geschreven door Plato.
- Het rapport interventies bij schoolverzuim van BBSO (2004) waarin Ouders Present is beschreven en geëvalueerd.
- Schriftelijke informatie van de trainer waarin wordt ingegaan op de verschillen tussen de cursus zoals gegeven in Amsterdam en de cursushandleiding.
- Een interview met een trainer van Ouders Present in Amsterdam.
- Informatie van de coördinator van Ouders Present in Amsterdam.

Eerst volgt de algemene beschrijving op basis van de cursushandleiding en het rapport van BBSO. Daarna wordt op een aantal aspecten nader ingegaan op basis van de overige informatiebronnen.

Algemene beschrijving Ouders Present

Doelgroep, doelstelling, en traject van oplegging

De doelgroep van Ouders Present zijn ouders van hardnekkige schoolverzuimers in de leeftijd van 12 - 16 jaar. Het gaat om signaalverzuim. De aanpak richt zich op ouders die vanwege opvoedingsonmacht het spijbelen op zijn beloop laten en tevens niet ingaan op het aanbod vanuit school, leerplichtzaken en/of hulpverleningsinstanties om de problemen aan te pakken.

De doelgroep is vrij breed. Er worden geen specifieke eisen gesteld aan de beginsituatie. Wel wordt verwacht dat ouders de Nederlandse taal kunnen verstaan en zich enigszins in deze taal kunnen uitdrukken. Bij voorkeur kunnen ze ook Nederlands lezen.

Het uiteindelijke doel is dat het spijbelen wordt teruggedrongen. De cursus is erop gericht om ouders adequater om te leren gaan met het spijbelprobleem. Specifieke doelen zijn:

- De ervaringen en emoties die de spijbelproblematiek bij ouders oproept, uitwisselen en bespreekbaar maken.
- Ouders informeren over opvoeding en school.
- Ouders laten kennismaken van een aantal specifieke opvoedingsvaardigheden en het trainen van een aantal van deze vaardigheden.

De cursus wordt opgelegd aan ouders die een proces-verbaal hebben gekregen van Leerplicht. In Amsterdam gaan de processen-verbaal naar de zogenaamde 'ketenunits' (voorheen Justitie in de buurt). De ketenunit laat ook een rapport opstellen door de Reclassering. Uiteindelijk legt de ketenunit of de rechter de cursus Ouders Present op, gecombineerd met toezicht van de reclassering. Als ouders de cursus niet volgen of voortijdig uitvallen, wordt een boete opgelegd (bron: informatie van de trainer; de cursushandleiding en het rapport van BBSO gaan niet of slechts op globale wijze in op het traject van oplegging).

Kenmerken interventie

- De cursus bestaat uit acht modules waarin de specifieke doelen worden behandeld, te weten:
- De ervaringsgerichte modules: oriëntatie en uitwisselen van ervaringen, ervaringsdeskundigen aan het woord.
- De modules gericht op informatie over opvoeden en school: pubers, effectief opvoeden, waarheen bij problemen met kinderen, naar school voor je toekomst, hoe de school georganiseerd is.
- De module gericht op coaching en advisering van ouders: eindgesprek.

Het programma kent een verplicht basisgedeelte en aansluitend een keuzegedeelte (vrijwillig). Van de ouders wordt verwacht dat zij enig huiswerk verrichten. De totale cursus neemt ongeveer 20 uur in beslag. Ouders present is een cursus die in groepsverband wordt gegeven. De intake en het eindgesprek worden individueel gedaan. Tijdens de intake wordt een beeld verkregen van de ouders en kan worden bepaald welke modules nuttig zijn voor de ouders gezien hun specifieke problematiek. Ook kunnen groepen worden samengesteld die qua problematiek en achtergrond te combineren zijn. Er wordt een contract afgesloten. De cursushandleiding gaat verder niet in op de verplichte begeleiding door de reclassering.

Randvoorwaarden

In de cursushandleiding staan geen inhoudelijke randvoorwaarden genoemd. Wel wordt aangegeven hoe de bijeenkomsten moeten worden voorbereid en welke materialen nodig zijn voor een goede uitvoering. Daarnaast worden specifieke aandachtspunten voor het werken met groepen genoemd en hoe om te gaan met allochtonen.

Theoretische oriëntatie

Ouderondersteuning wordt gezien als een attitude-veranderingsproces. De ouders hebben een bepaalde attitude tegenover het spijbelen van hun kind. Deze houding is niet optimaal.

Attitudeverandering biedt ouders de mogelijkheden om aan de oplossing van het probleem te werken. Er is een aanpak op meerdere fronten nodig namelijk: op de emoties, de kennis en de vaardigheden van ouders met betrekking tot het spijbelprobleem.

Plato heeft verschillende vormen van opvoedingsondersteuning onderzocht voor het ontwikkelen van deze cursus. Uitgangspunten zijn veelal de leertheoretische benadering en de communicatieve benadering van Gordon. De leertheoretische benadering stelt dat gedrag dat wordt beloond, wordt versterkt. Gedrag dat niet wordt beloond, wordt afgezwakt. Ouders leren vaardigheden om gewenst gedrag te versterken en ongewenst gedrag te verzwakken.

De communicatieve benadering van Gordon gaat ervan uit dat gehoorzaamheid niet kan worden afgedwongen. Bij het oplossen van conflicten wordt gebruikt gemaakt van (1) actief luisteren en (2) het creëren van een win-win situatie. Het voordeel van de communicatieve benadering is dat deze recht doet aan het kind als een zich naar autonomie, zelfstandigheid en een eigen identiteit ontwikkelend individu.

Uitgaande van de leertheoretische benadering en de communicatieve benadering van Gordon wordt in Ouders Present aandacht besteed aan de volgende vaardigheden: (1) het aanleren van vaardigheden om het gedrag van het kind te beïnvloeden (2) vaardigheden om de communicatie met hun kind te verbeteren.

Resultaten evaluatie-onderzoek

In de periode 1999-2002 zijn er pilots Ouders Present in Breda en Rotterdam uitgevoerd. Het rapport van BBSO uit 2004 beschrijft de evaluatiestudie die BBSO in 2002 heeft uitgevoerd. We lichten hier enkele punten uit gericht op de effectiviteit. Voor een volledig overzicht waaronder conclusies en aanbevelingen verwijzen wij naar het rapport (BBSO, 2002). De ouders waren in eerste instantie 'weinig gelukkig' met de straf maar na deelname oordeelt driekwart van de ouders positief over de cursus. 60% vond de cursus leerzaam en de helft vindt dat Ouders Present ondersteunend heeft gewerkt bij het verbeteren van het schoolgedrag van het kind. Na Ouders Present bleek dat tweederde van de jongeren niet meer hardnekkig verzuimde van school. In het rapport van BBSO (2004) wordt niet beschreven hoe dit is onderzocht. Daarnaast kregen enkele jongeren een taakstraf. De eerste resultaten van een gecombineerde aanpak: Ouders Present voor de ouder(s) en een leerstraf voor de verzuimende jongere lijken gematigd positief.

Betrokken instanties onderscheidden de volgende positieve elementen:

- De aanpak biedt de mogelijkheid om ouders aan te spreken op hun verantwoordelijkheid in de opvoeding van hun kinderen, ook wat betreft het schoolgedrag.
- Door een inhoudelijke ondersteuning van ouders, kunnen zij zich beter herkennen in hun ouderrol.
- Het aanleren van specifieke vaardigheden in plaats van het ontvangen van een negatieve financiële sanctie geeft meer mogelijkheden tot preventief optreden door ouders.
- De aanpak biedt mogelijkheden aan ouders om zo nodig, kennis te maken met en te verwijzen naar vormen van aanvullende hulpverlening.

Resultaten interview en schriftelijke informatie Ouders Present Amsterdam

De doelgroep, doelstelling en het traject van oplegging

De doelgroep is conform de beschrijving zoals eerder weergegeven. Contra-indicaties in Amsterdam zijn (1) verslaving ouder (2) psychiatrische aandoening ouder (3) ouders die totaal geen Nederlands beheersen.

De doelstelling is het terugdringen van het spijbelgedrag van de kinderen. Subdoelen die worden nagestreefd zijn:

- Ouders inzicht laten krijgen in het gedrag en problemen van het kind.
- Ouders een andere aanpak van het kind aanreiken; ouders opvoedvaardigheden bijbrengen.
- De zgn. 'laissez faire' houding van ouders doorbreken; proberen ouders weer de controle terug te geven. Ouders leren dat ze eerder hulp kunnen vragen (bijvoorbeeld contact opnemen met Leerplicht) voordat de problemen escaleren en er gedwongen hulp nodig is.
- Ouders adequaat leren omgaan met het spijbelgedrag van het kind.

Het bestaan van de cursus Ouders Present is goed bekend bij Leerplicht en de ketenunits in Amsterdam die de toeleiding verzorgen. Ouders Present kent momenteel een wachtlijst. Binnenkort worden de groepen uitgebreid; er gaan dan tegelijkertijd twee groepen draaien in plaats van één.

De interventie

Er zijn de volgende verschillen zoals de cursus in Amsterdam wordt gegeven ten opzichte van de cursushandleiding:

- De volgorde van de modules is veranderd.
- Sommige onderdelen worden niet gedaan of afhankelijk van het niveau van de groep.
- Module 'Hoe de school is georganiseerd' is vervallen omdat dit al bekend bleek bij de meeste ouders.
- De gehele cursus is verplicht gesteld.

Onderwerpen die worden behandeld zijn de pubertijd, belonen/straffen, hoe in gesprek te gaan met het kind, regels stellen en hanteren, en ouders een alternatieve aanpak bieden. Er is vaak sprake

van onrust in de relatie van de ouders onderling waar de trainer in Amsterdam ook aandacht aan schenkt. Hierbij moet wel worden gewaakt dat er geen relatietherapie wordt gegeven.

De opbouw is bijna altijd hetzelfde, ondanks verschillen in type ouders. Daarnaast worden er soms wel onderdelen aanpast als er sprake is van cursisten, die de Nederlandse taal niet machtig zijn.

Bij het eindgesprek is iemand van de reclassering aanwezig. Er is een nazorg traject van zes maanden door de reclassering.

Effectiviteit

De trainer geeft aan dat het een irreële gedachte is dat de cursus een directe oplossing is voor het spijbelgedrag. Dit komt doordat de ouders op vele gebieden problemen kennen en vaak ervaren zij geen enkele ruimte in het contact met hun kinderen. De cursus draagt wel bij aan meer wederzijds begrip en een betere communicatie met hun kinderen. Doordat de ouder zijn probleem kan ventileren ontstaat er ruimte voor nieuwe mogelijkheden zoals het uitproberen van een andere benadering van hun kind. De onderlinge uitwisseling van verschillende benaderingen en het met elkaar in gesprek zijn, helpen bij het eigen maken van nieuwe vaak communicatieve vaardigheden. Dit maakt dat de ouder weer invloed heeft op het gedrag van het kind waardoor de schoolgang verbeterd kan worden.

De trainer schat dat het verminderen van het spijbelen bij ongeveer een derde van de ouders lukt. Bij meer dan 50 procent verbetert het contact tussen ouders en kind. Geschat wordt dat er bij 20% geen direct aantoonbaar effect; onduidelijk is het effect op langer termijn.

De trainer onderscheidt de volgende werkzame elementen:

- De cursus wordt naar aanleiding van het spijbelgedrag van één kind opgelegd. Vaak zijn er nog jongere kinderen in hetzelfde gezin. De cursus is niet alleen gericht op dat ene kind, maar door de vaardigheden die ouders leren heeft dit voordelen voor de andere kinderen.
- De groepen zijn klein, waardoor er effectief kan worden gewerkt (maximaal 10 personen, bij allochtone groepen is het aantal deelnemers kleiner).
- Er is genoeg aandacht voor de individuele ouder. De trainers staan ook nog na de training open voor individuele vragen.
- Ouders krijgen door de cursus 'lucht en ruimte' om met hun kind om te gaan. Door het bespreekbaar maken van de dingen die niet goed gaan en het lotgenotencontact ervaren ze dat ze niet alleen staan. Op die manier komen er ook mogelijkheden om met hun kind om te gaan.
- Met name allochtone kinderen schamen zich dat hun ouders worden gestraft voor hun gedrag. In een aantal gevallen spijbelen de kinderen niet meer om hun ouders deze straf te besparen.

Knelpunten

- Er spelen veel problemen, complexe situaties waar veel aan de hand is. Soms is er niet overal zicht op en weet de cursusleiding niet waar je met zo'n gezin terecht kan.

- Een groep ouders die het Nederlands totaal niet beheerst, kan niet deelnemen aan Ouders Present en valt dus (vooralsnog) buiten de boot.
- Scholen melden het verzuim vaak pas erg laat. De problemen zijn dan fors.
- Er is geen afstemming met de interventie die het kind opgelegd krijgt.
- De cursus wordt aan één persoon opgelegd (degene die het parketnummer krijgt). Als deze persoon aangeeft samen met de partner te willen deelnemen is dat mogelijk, mits er plaats is in de groep.
- De nazorg wordt uitgevoerd door Reclassering Nederland. Afstemming tussen de cursus en de (start van de) Reclassering is niet optimaal. Soms start de Reclassering al terwijl de cursus nog gevolgd moet worden.

Oplossingen

De trainer pleit ervoor dat er eerder een opvoedcursus wordt gegeven aan ouders om problemen te voorkómen. Vaak zijn de problemen niet het gevolg van onwil maar van onkunde bij ouders. Ouders Present is bezig met het aantrekken van een Arabisch sprekende trainer om de groep ouders die geen Nederlands spreekt te bereiken. Het Leger zou graag aan de kinderen van de ouders die ROOS hebben opgelegd gekregen, in hetzelfde pand door de zelfde mensen, de ROOS training geven. Op deze manier kan er afstemming worden bereikt tussen de cursussen wat waarschijnlijk meer effect sorteert. Tot slot zou ze graag zien dat de nazorg door de Reclassering van het Leger des Heils wordt uitgevoerd waardoor de afstemming beter te organiseren is.

Vrijwillig versus verplicht

Aan de coördinator is gevraagd een inschatting te maken hoe Ouders Present zou verlopen als het een vrijwillig traject betreft⁶⁹. De coördinator is van mening dat het goed is dat de cursus verplicht wordt opgelegd. Zij vermoedt dat de doelgroep niet gemakkelijk vrijwillig een opvoedcursus zal gaan volgen, hetgeen hoogopgeleide ouders over het algemeen wel makkelijker doen. Uit ervaring weet ze dat 'een stok achter de deur' vaak wel nodig is om mensen binnen te krijgen. De coördinator denkt dat als de mensen eenmaal begonnen zijn, ze de cursus ook afmaken in een vrijwillig kader.

Conclusies voor het onderzoek naar de doeltreffendheid van Ouders Present

Uit de voorgaande paragrafen is een aantal conclusies te trekken voor tot de door ons uitgevoerde effectmeting van Ouders Present.

⁶⁹ Deze vraag is gesteld omdat elders in het land overwogen wordt om Ouders Present in vrijwillig kader aan te bieden (zie ook paragraaf 1.3).

- De programmabeschrijving is (nog) niet ingediend ter erkenning en dus niet getoetst aan de 'What Works' criteria. Uit de beschrijving krijgen we wel de indruk dat het programma in de praktijk een min of meer vaste opzet heeft die sterk overeenkomt met hetgeen in de formele beschrijving is vastgelegd. De effectmeting heeft daarmee meer dan bij de interventies betrekking op het algemene Ouders Present programma.
- De effectmeting van Ouders present kent wel een ander knelpunt. Er bestaat alleen een indirecte relatie tussen het volgen van de cursus door ouders en het spijbelgedrag van hun kinderen. Het feit dat er ook andere factoren zijn die een mogelijke afname van het spijbelen van de kinderen kunnen verklaren is bij Ouders Present nog meer aan de orde dan bij de andere programma's. Verder is de doelgroep van spijbelende kinderen waar onze effectmeting op is gericht, divers van samenstelling (wat betreft leeftijd en achterliggende problematiek) en krijgen sommige kinderen ook zelf een interventie opgelegd. Dit geheel van factoren maakt het lastig om uitspraken te doen over het effect van Ouders Present op het spijbelgedrag van de kinderen.
- Ouders Present heeft wellicht nog meer dan de andere interventies een bredere doelstelling dan het tegengaan van verder schoolverzuim. De primaire doelstelling is het versterken van de opvoedingsvaardigheden van de ouders. De trainer van Ouders Present geeft zelfs aan dat het een irreële gedachte is dat de cursus een directe oplossing biedt voor het spijbelgedrag van het kinderen. Bovendien is de cursus volgens de trainer niet alleen gericht op het verminderen van het spijbelgedrag van het kind naar aanleiding waarvan de cursus werd opgelegd aan de ouder maar ook op het voorkomen van verzuim van de andere, vaak jongere kinderen. Onze effectmeting richt zich wel alleen op het kind naar aanleiding waarvan Ouders Present werd opgelegd. We toetsen dus slechts een beperkt en wellicht ook het moeilijkst te realiseren deel van het beoogde doel van Ouders Present.
- Eerder evaluatieonderzoek (BBSO, 2004) naar de resultaten van Ouders Present laat zien dat tweederde van de kinderen niet meer hardnekkig verzuimde. Het is echter niet bekend hoe dit werd onderzocht. De trainer van Ouders Present Amsterdam schat dat ongeveer eenderde van de ouders erin slaagt om het spijbelgedrag van de kinderen te verminderen. Het percentage voortijdige uitval van ouders uit de cursus lag in 2005 en 2006 op respectievelijk 15% en 28% (opgave Leger des Heils).
- De ouders krijgen naast Ouders Present ook Reclassering opgelegd. Hiermee is de nazorg aan de ouders vormgegeven. In de praktijk blijkt de afstemming tussen beide interventies echter niet optimaal.

Bijlage 9 Programmabeschrijving Jeugdreclassering

Inleiding

In 2005 is in opdracht van het ministerie van Justitie en de MO-groep⁷⁰ het handboek Jeugdreclassering ontwikkeld door Adviesbureau Van Montfoort. Het handboek is een antwoord op de vraag naar professionalisering van de Jeugdreclassering. Verschillende onderzoekers hebben hierop aangedrongen, omdat de werkwijze binnen de Jeugdreclassering te versnipperd en niet wetenschappelijk onderbouwd was.

Het handboek Jeugdreclassering is beschreven vanuit een justitieel begrippenkader.

Schoolverzuim is wettelijk gezien ook een strafbaar feit, het is echter niet op een lijn te plaatsen met andere vormen van delinquent gedrag. Het wordt maatschappelijk gezien niet als delinquent gedrag beschouwd. In het handboek Jeugdreclassering worden de schoolverzuimers (en ook andere doelgroepen) niet apart onderscheiden. De terminologie van het handboek sluit daarom niet naadloos aan bij de schoolverzuimers.

Het handboek Jeugdreclassering geeft aan dat de methode wordt toegepast in een context. Rond de jongere die vanwege een strafbaar feit, met politie en justitie in aanraking is gekomen, heeft een aantal 'spelers' invloed op de vorm en inhoud van de bemoeienissen met deze jongere. Naast de 'brede' context van de samenleving, speelt ook de wetenschap een rol. Er zijn 6 'What Works' principes⁷¹ die de leidraad vormen voor de wetenschappelijke route van de methode.

1. Risicobeginsel: stem de intensiteit van de interventie af op de recidivekans en schadekans.
2. Behoeftenbeginsel: stem de interventie af op veranderbare criminogene factoren van de jongere.
3. Responsiviteitsbeginsel: kies effectieve interventies en laat deze aansluiten bij de motivatie, mogelijkheden en leerstijl van de jongere.
4. Professionaliteitsbeginsel: de jeugdreclasserder is in staat om behoeften en methoden op elkaar af te stemmen.
5. Integriteitsbeginsel: voer de interventie volledig uit, zorg voor registratie en zonodig correctie.
6. Eigen-contextbeginsel: Voer de interventie bij voorkeur uit in de omgeving van de jongere.

De methode is verder tevens gebaseerd op het juridisch kader, (de normatieve route) en een pragmatische route, middelen die in de praktijk blijken te werken.

Het handboek Jeugdreclassering is door de MO-groep aan de erkenningscommissie van het ministerie van Justitie voorgelegd.

⁷⁰ Maatschappelijke Ondernemersgroep, de ondernemersorganisatie voor de branches Welzijn, Jeugdzorg en Kinderopvang.

⁷¹ Zie www.jeugdinterventies.nl: wat werkt in de Jeugdreclassering.

Echter, de erkenningscommissie heeft de methode niet als gedragsinterventie in overweging willen nemen omdat het handboek Jeugdreclassering een methode is, die een gehele werksoort betreft en niet een aanpak voor een specifiek probleem of criminogene factor.

Beschrijving Jeugdreclassering op basis van het handboek

Doelstelling, doelgroep en traject van oplegging

De doelstelling van de begeleiding van de Jeugdreclassering is het voorkomen c.q. terugdringen van het delictgedrag.

De doelgroep betreft jongeren van 12 tot 18 jaar die in contact zijn geweest met politie of justitie. Het gaat om ongeveer een kwart van de jongeren die met justitie in aanraking komt. Een lichte straf volstaat bij hen niet meer. Zij zijn 'zwaardere gevallen', die zonder ingrijpen waarschijnlijk verder in de criminaliteit zullen afglijden: hun recidivekans is niet langer laag, maar gemiddeld of hoog. Bovendien zijn er veel zorgen over de opvoeding en verdere ontwikkeling van deze jongeren. De Jeugdreclassering is daarom een intensieve aanpak, met verschillende modaliteiten, te weten de modaliteiten Hulp & Steun⁷² en Toezicht & Begeleiding⁷³. Bij schoolverzuim is alleen de maatregel Hulp en Steun aan de orde.

Indien er sprake is van aanhoudend schoolverzuim maakt de leerplichtambtenaar een proces-verbaal op. Via de Officier van Justitie of de kantonrechter kan dan Jeugdreclassering worden opgelegd.

Kenmerken interventie

De interventie Jeugdreclassering bestaat uit 4 fasen te weten: diagnostiek, planvorming, uitvoering en evaluatie/afsluiting. De 4 fasen worden hieronder kort toegelicht.

Diagnostiek: Medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming voeren middels het basis Raadsonderzoek (BARO) de beschrijvende en verklarende diagnostiek uit waar de jeugdreclasserder op voortbouwt. Voor de handelingsgerichte diagnostiek - wat moet er gebeuren en hoe gaan we dat aanpakken - is de jeugdreclasserder medeverantwoordelijk.

⁷² De maatregel Hulp en Steun wordt door een justitiële autoriteit opgelegd. De maatregel heeft daarmee een gedwongen karakter. Wanneer een jongere zich aan de Hulp & Steun onttrekt heeft dit strafrechtelijke gevolgen.

⁷³ De opdracht tot Toezicht & Begeleiding heeft formeel geen gedwongen karakter. Het is een verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming aan de Jeugdreclassering om de jongere te begeleiden. Onttrekt de jongere zich aan deze vorm van begeleiding dan kan dat in een aantal gevallen leiden tot een zwaardere strafrechtelijke reactie.

Gedurende de diagnostiekfase wordt onder andere vastgesteld in welke mate bij de jongere criminogene factoren⁷⁴ aanwezig zijn, wat het recidiverisico⁷⁵ van de jongere is, wat de schaderisico's van de jongere zijn, wat de responsiviteit van de jongere is (waaronder zijn eigen wensen en hulpvragen), welke aanvullende zorg de jongere nodig heeft en wat op basis van bovenstaande punten de vereiste intensiteit van begeleiding en controle moet zijn tijdens de fase van planvorming en uitvoering.

Planvorming: Als de jeugdreclasserder voldoende bruikbare informatie heeft verzameld, kan hij beginnen met een Plan van Aanpak. De jeugdreclasserder geeft in het Plan van Aanpak antwoord op de zes W's:

- Wat willen we bereiken? (doelen).
- Waarom willen we deze doelen bereiken? (verantwoording op basis diagnostiek).
- Waarmee gaan we de doelen bereiken? (case-management, begeleidende activiteiten, en inzet programma's).
- Wie zijn daarbij betrokken? (taken en verantwoordelijkheden).
- Waar gaan we het doen? (context).
- Wanneer gebeurt het? (traject/draaiboek).

Een programma dat de jeugdreclasserder uitkiest moet bewezen effectief zijn en bovendien bij de specifieke jongere aangrijpen op de veranderbare criminogene factoren die in hoge mate aanwezig zijn en bij deze jongere gerelateerd zijn aan het delictgedrag. Er moet een heldere relatie zijn tussen criminogene factor en programma. De jeugdreclasserder heeft het Plan van Aanpak zoveel als mogelijk in samenwerking met de jongere en eventueel ouders ontworpen. De jeugdreclasserder neemt het, op basis van onderhandeling tot stand gekomen Plan van Aanpak, tot in detail met de jongere door. Dat geldt ook voor de gevolgen van het niet nakomen van afspraken.

Uitvoering: De jeugdreclasserder werkt aan de doelen die op basis van wetenschappelijk onderzoek essentieel zijn bij het terugdringen van delictgedrag. Het Plan van Aanpak wordt waar mogelijk door de jeugdreclasserder zelf uitgevoerd, in de eigen omgeving van de jongere. Waar nodig zet hij programma's in die door anderen worden uitgevoerd. Middelen/ programma's die kunnen worden ingezet zijn: (1) gedragsinterventies, (2) cognitieve interventies, (3) gezinsinterventies en (4) activering van het sociaal netwerk.

De jeugdreclasserder past de intensiteit van de begeleiding aan de omstandigheden aan. Hij let hierbij voortdurend op veranderingen van de kansen dat de jongere terugvalt in delictgedrag en/of gedrag dat hem zelf, anderen of het traject schade kan berokkenen.

⁷⁴ Criminogene factoren zijn kenmerken of omstandigheden die *kunnen* bijdragen aan het plegen van delicten. Criminogene factoren kunnen worden omschreven als risicofactoren die herhaling van het delictgedrag meer waarschijnlijk maken.

⁷⁵ Om de kans op recidive goed te voorspellen, moet de bijdrage van elk van de criminogene factoren apart worden gewogen. Dit gebeurt op basis van een risicotaxatie-instrument.

Evaluatie en afsluiting: Kort gezegd is de evaluatie een herhaalde diagnostiek en planvorming, na een periode waarin een of meer programma's en interventies zijn ingezet. Het Plan van Aanpak was een tot in detail uitgewerkte voorspelling: 'Als we exact zó aan het werk gaan, zijn de kansen het grootst dat jij niet meer terugvalt in delictgedrag en (weer) aansluiting hebt gevonden bij de samenleving'. Aan het eind van de begeleidingsperiode blikt de jeugdreclasseerder op deze voorspelling terug. Hij kijkt daarbij niet alleen naar de jongere, maar ook naar de rol van andere betrokkenen, waaronder die van zichzelf.

De jeugdreclasseerder stelt vast in hoeverre de doelen zijn behaald, wat de huidige recidivekans is, wat de huidige schadekansen zijn, wat op dit moment de huidige responsiviteit van de jongere en zijn directe omgeving is, én hij vergelijkt deze stand van zaken met de stand van zaken bij aanvang van de begeleiding. Tevens stelt de jeugdreclasseerder vast of het noodzakelijk is om de jongere verder te begeleiden - al dan niet door de Jeugdreclassering.

Randvoorwaarden

In de methode zijn randvoorwaarden opgenomen met betrekking tot de organisatie, uitvoering en evaluatie van het Plan van Aanpak.

Effectiviteit

Tot op heden is geen onderzoek verricht naar de effectiviteit van de nieuw ontwikkelde interventie Jeugdreclassering. In de methode Jeugdreclassering is een monitorinstrument opgenomen, waarmee het daadwerkelijk gebruik van programma's, de uitval van jongeren en de tussentijdse vorderingen in kaart worden gebracht. Op dit moment staat men echter nog aan het begin van de implementatie van de methode Jeugdreclassering in het land.

Resultaten interview Jeugdreclassering Rotterdam

Het interview dat met de jeugdreclasseerder in Rotterdam werd gehouden, levert informatie op over de huidige uitvoering van de interventie Jeugdreclassering in Rotterdam. De jeugdreclasseerder geeft aan reeds zoveel mogelijk volgens de methode van het handboek te werken. De jeugdreclasseerders in Rotterdam zijn echter nog niet getraind in de methode, dit gebeurt aankomend jaar.

De doelgroep en het traject van oplegging

De formele doelgroep schoolverzuimers die begeleiding van de Jeugdreclassering krijgt opgelegd, is niet officieel beschreven. De meeste jongeren die bij de Jeugdreclassering in het kader van schoolverzuim terecht komen, hebben volgens de jeugdreclasseerder een behoorlijk groot verzuim. De cliënt heeft soms ook andere strafbare feiten gepleegd. De zaken die onder de noemer schoolverzuim bij de Jeugdreclassering komen zijn vaak vergelijkbaar met Onder Toezicht Stelling (OTS) zaken; er is veel aan de hand in de thuissituatie.

Het komt voor dat kinderen die een ondertoezichtstelling nodig hebben, wegens wachtlijsten bij gezinsvoogdij, als tweede keus begeleiding krijgen via de Jeugdreclassering in het kader van verzuim. De leeftijd van de jongeren die de Jeugdreclassering in het kader van schoolverzuim begeleidt ligt tussen de 13 tot en met 17 jaar.

De interventie

In de eerste fase wordt er samen met de cliënt een plan van aanpak opgesteld. In deze startperiode is de begeleiding intensiever. De jeugdreclasserder ziet de cliënt ongeveer 1 keer per week. Met de jeugdige wordt in kaart gebracht waarom hij/zij van school verzuimt. De kantonzitting en de verschillende levensgebieden (thuisituatie, opleiding, vrijetijdsbesteding en vriendengroepen) worden besproken. Er wordt tevens met de ouders gesproken en na toestemming van de ouders wordt er contact gelegd met de school van de jongere.

Op basis van de verzamelde informatie wordt een plan van aanpak opgesteld. Daarin worden de achtergronden van het verzuim en de verschillende levensgebieden beschreven. De doelen worden vastgelegd en gekoppeld aan het verzuim (criminogene factoren). Naast de begeleiding, die gericht is op het oplossen van concrete problemen in de directe leefomgeving van de jongere (thuis, school, vrije tijd etc.) worden ook het toezicht en de controle niet uit het oog verloren.

Nadat het plan van aanpak is opgesteld werkt de jeugdreclasserder samen met de jongere aan de doelen. De jeugdreclasserder ziet de jongere dan een keer per twee of drie weken, afhankelijk van de situatie. De begeleiding van de Jeugdreclassering kan een half jaar tot twee jaar duren. De strafrechtelijke titel op basis waarvan de jongere begeleiding krijgt, blijft gelden tot een volgende kantonzitting. De titel kan verlengd, afgesloten of veranderd worden.

De inhoud van de begeleiding is persoons- en situatie afhankelijk en sluit aan bij de behoefte van de jeugdige. Er is geen standaardprogramma. Belangrijke element is dat het delict gekoppeld wordt aan de criminogene factoren van de jeugdige. De criminogene factoren hebben invloed op de keuze van de interventie. Sommige jongeren worden bijvoorbeeld getraind op sociale vaardigheden, verder coacht de jeugdreclasserder de jongere in situaties: situationeel leidinggeven. Er wordt gewerkt volgens de theorie van het competentiemodel (positief bekrachtigen) en er wordt vraaggericht gewerkt.

Sommige jongeren volgen naast de begeleiding van de Jeugdreclassering ook het leerproject Basta. De trainer van Basta en de jeugdreclasserder stemmen in dat geval af wie welke taak en rol op zich neemt betreffende de jongere.

Naast coachende gesprekken met de jongere (klankbordfunctie), en het werken aan de praktische doelen, bestaat de begeleiding ook uit het terugbegeleiden naar school.

Bij afsluiting van de begeleiding, schrijft de jeugdreclasserder een afsluitrapportage, waarin ook het perspectief wordt opgenomen. Hierin wordt beschreven of de jongere doorverwezen wordt naar een andere instantie of waartoe hij zich in de toekomst bij problemen kan wenden.

Knelpunten in de begeleiding komen soms voort uit de afhankelijkheid van andere instanties of personen. Bijvoorbeeld een wachtlijst bij het bijzonder onderwijs of ouders die een actie moeten ondernemen. Verder komt het af en toe voor dat de samenwerking met de leerplichtambtenaar niet soepel verloopt. Officieel hoort de leerplichtambtenaar een nieuwe school voor de jongere te zoeken, hij heeft een veel groter netwerk dan een jeugdreclasseerder. Een jeugdreclasseerder moet voor het plaatsen van een jongere op een school een heel netwerk opbouwen. Goede afspraken met de leerplichtambtenaar kan de samenwerking soepeler laten verlopen. De jeugdreclasseerder acht het wenselijk een samenwerkingsprotocol met leerplicht in het leven te roepen. Dit geeft meer duidelijkheid m.b.t. de taken die een ieder hoort te verrichten. In de praktijk blijken dergelijke afspraken op persoonlijke basis gemaakt te worden.

Effectiviteit

De geïnterviewde jeugdreclasseerder geeft aan dat de interventie staat of valt met de motivatie van de jongere. Bij een bepaalde groep cliënten, met name meisjes en jongere jeugdigen, helpt de interventie goed tegen schoolverzuim. Vaak is het geen onwil om niet naar school te gaan, maar onmacht, vanwege achterliggende problematiek. Het samen opstellen van praktische stappenplannen, het fungeren als klankbord bij dagelijkse problemen, waarbij de jeugdige wordt gecoacht en opdrachten meekrijgt, blijkt goed aan te slaan. Ook ouders hebben een belangrijke rol. Wanneer de jongere ouder is, is hij vaak moeilijker te motiveren. Met name criminele jongeren die al een leven op straat hebben opgebouwd (en daar hun geld verdienen) zijn moeilijk te motiveren om weer terug te gaan naar school. Zij hebben school niet nodig vinden ze.

De jeugdreclasseerder noemt de individuele en persoonlijke begeleiding als werkzaam element. Per jeugdige wordt in kaart gebracht welke behoefte de jeugdige heeft en welke begeleiding daarbij past. De jeugdreclasseerder levert maatwerk. Het feit dat de jeugdreclasseerder één-op-één met de jongere werkt heeft een positieve invloed op de kwaliteit van de relatie. De jongere praat makkelijker over zijn problemen en gevoel. Een ander werkzaam element is volgens de jeugdreclasseerder het aanbrengen van structuur in het leven van de jongere.

Conclusies inzet Jeugdreclassering bij schoolverzuim

Binnen de Jeugdreclassering wil men toewerken naar een eenduidige en wetenschappelijk onderbouwde werkwijze op basis van het handboek Jeugdreclassering. Hiervoor wordt een ontwikkeltraject in gang gezet. De jeugdreclasseerders moeten getraind worden maar er moeten bijvoorbeeld ook programma's beschikbaar komen die evidenced based zijn en de Raad voor de Kinderbescherming moet standaard de beschrijvende en verklarende diagnostiek gaan uitvoeren. Binnen de Jeugdreclassering in Rotterdam worden elementen van de methode reeds toegepast. De inzet van de methode Jeugdreclassering bij schoolverzuim behoeft ons inziens echter nadere uitwerking. De doelgroep waarvoor deze methode effectief kan zijn is niet goed omschreven.

De jeugdreclasserder in Rotterdam geeft aan dat de methode het beste werkt bij de lichte doelgroep: jongeren die relatief jong zijn en niet al te veel andere delicten hebben gepleegd. De methode Jeugdreclassering als zodanig is echter juist bedoeld voor de zogenaamde zwaardere gevallen, jongeren die verder af dreigen te glijden in de criminaliteit. Onduidelijkheid bestaat er ook in het onderscheid tussen de doelgroep van de OTS maatregel en de doelgroep van de Jeugdreclassering als het gaat om schoolverzuim. Bij inzet van betere diagnostiek en zonder wachtlijsten in de jeugdzorg, zouden wellicht meer jeugdigen in civielrechtelijk kader in de jeugdzorg instromen in plaats van via het strafrechtelijke kader naar de Jeugdreclassering. De methode Jeugdreclassering is gericht op de aanpak van criminogene factoren om verdere recidive van delinquent gedrag te voorkomen. Het is de vraag of deze benadering zonder meer geschikt is om recidive van schoolverzuim tegen te gaan. Is het bijvoorbeeld zinvol om het risico taxatie-instrument (als onderdeel van het diagnostisch instrumentarium van de Raad voor de Kinderbescherming) in te zetten om de kans op recidive van schoolverzuim te voorspellen? Komen de risicofactoren voor schoolverzuim voldoende tot hun recht binnen het kader van de criminogene factoren, etc?

Onze opmerkingen sluiten aan bij de opmerkingen van de erkenningscommissie van het Ministerie van Justitie. Deze commissie heeft de methode niet als gedragsinterventie in overweging willen nemen omdat het handboek Jeugdreclassering een methode is, die een gehele werksoort betreft en niet een aanpak voor een specifiek probleem of criminogene factor.